
LÆTA

SYMBOLAE LITTERARIAE

OPVSCVLA VARIA

PHILOLOGICA SCIENTIFICA ANTIQVARIA

SIGNA . LAPIDES . NVMISMATA . GEMMAS

ET

MONVMENTA MEDII AEVI

NVNC PRIMVM EDITA COMPLECTENTES

VOLVMEN SEXTVM

Ornatum Tabulis III. *aere inciſis*

FLORENTIAE. CIↃ. IↃ. CC. LI.

EX IMPERIALI TYPOGRAPHIO

PRAESIDVM PERMISSV

EXCELLENTISSIMO DOMINO

IGNATIO PATERNIONIO CASTELLO

BISCARENTIVM PRINCIPI

MACHARAE DYNASTAE

REALCACCIAE . SPINAEGALLI . SPARACOGNAE

RAGONAE . CVBAE . BALDI . MIRABELLAE

S. PHILIPPI . BIDANI &c. &c.

BARONI INCLVTO

VIRO NOBILISSIMO ET CLARISSIMO

BONO LITTERARIAE REIPVBLICAE NATO

AD GLORIAM MAIORVM SVORVM

AEQVANDAM SVPERANDAMQVE

OMNIVM VIRTVTVM EXEMPLIS

EXCVLTO ATQVE ORNATO

ANTONIVS FRANCISCVS GORIVS

A. L. M. D. D. D.

GENEROSISSIME

PRINCEPS

P*Raeclara omnia virtutum et laudum ornamenta, quae ſummum Virum bonarum litterarum Fautorem, atque Amplificatorem eximium conſtituunt, quum in Te mirum in modum reſplendeant*, Princeps Florentissime, et Ervditissime; *haudquaquam, ut arbitror, miraberis, ſi ocius quam par erat moras rumpens, adprobatione tua minime exſpe-*

ctata, tenue hoc mei erga Te perennis obſequii monimentum offeram, eidemque inclutum NOMEN TVVM, *ſumma per omne aevum commendatione memorandum, ac certatim ab omnibus, qui Muſas omnis elegantiae altrices colunt, celebrandum, inſcribam. Continet hoc mearum* SYMBOLARVM *Volumen multa, quae ad exquiſitiſſimum palatum tuum faciunt, a doctis Amicis meis luculenter expoſita atque explanata, quae omnigenae eruditioni tuae magnopere placere poſſe confido. Ex quo enim Te celebriores omnes Italiae Vrbes elapſo Iubilaei anno ſacro luſtrantem, et ubique tuae eruditionis, et cultiſſimi ingenii ad maxima quaeque pro litterarum incremento et gloria praeſtanda facti copioſam lucem effundentem novi, et ſumma animi cum voluptate conſpexi; Teque auſpice, conloqui, et complecti datum eſt Doctiſſimum P. D. Vitum Mariam* AMICVM *Decanum, Monachorum Caſſinenſium in Monaſterio Catanenſi Priorem meritiſſimum, tot editis praeclari ingenii monimentis celeberrimum; itemque propius admirari virtutem, ac ſingularem humanitatem D. Ruſſi Baronis Geramii, quos tui Itineris Socios habuiſti; quibus comitantibus non ſemel et*

me,

me, et lares meos ſummo honore cumulaſti; ex eo tempore ſtatui opportuna aliqua honoris et benevolentiae ſignificatione Tibi teſtari quantum Te colerem, ac perpetuo Tibi devinctus eſſem. Quum multa ad eruditionis guſtum exſcitandum in erudita peregrinatione tua haberes, Numiſmata perrara, et Gemmas, ac praeſertim inſignem Scarabaeum ornatum Herculis imagine et litteris Etruſcis, quae cum antiquiſſimis omnium Graecis conveniunt, mihi oſtendiſſes, atque earum ectypa conceſſiſſes; ſtatim ac propoſui, dedique tuo nomine Inclutae ACADEMIAE COLVMBARIAE FLORENTINAE, *Socii in ea mecum ſententia fuere, ut Te tuoſque Comites honoris gratia in ſuum Ordinem cooptarent; ut quanti facerent nobiliſſimum tuae Virtutis Genium, et in bonas artes favorem, data mutuorum officiorum teſſera teſtarentur. Mirifice quoque laetati ſunt, ut audierunt Te complura ad me miſſurum monumenta, quibus eorum Cimelia valde augerentur, et tuorum Vaſculorum, quorum inſignem adparatum habes, picturas ſuppeditaturum, quibus non ſolum ornaretur, verumetiam magnopere locupletaretur meum Muſeum Etruſcum; in quo continuando, poſtquam edidi*

Theſaurum Gemmarum antiquarum Aſtriferarum, adnitente mecum Clariſſimo aeque ac ſuaviſſimo amico meo PASSERIO, *nunc totus incumbo. Vt tuas eximias eruditionis opes cum ipſis, tum mihi ſuppedites, petenda Tibi non ſunt Monumenta,* PRINCEPS EXCELLENTISSIME, *ex aliorum Gazis; ſed ex tuis ipſis fodinis ditiſſimis depromenda. Habes enim non ſolum* BIBLIOTHECAM *lectiſſimis libris cum editis tum manu conſcriptis luculenter inſtructam; verum etiam* MVSEVM *elegantioribus vetuſti aevi monimentis, praeſertim patriis inſignioribus, pereximio eruditionis adparatu refertum, ornatumque antiquis plurimis inſcriptis Lapidibus, Statuis Simulacriſque tum marmoreis, tum aereis, fictilibus Vaſculis pictis magna plane copia, Lucernis, Numiſmatis, Gemmis, omni demum rariore atque beatiore Scientiae Antiquariae ſupellectile ditiſſimum ac celeberrimum: quod incoeptum a Praecellentiſſimo Viro* VINCENTIO *Patre tuo, ut Te, dum inter ephebos eras, ad haſce delicias aeſtimandas colligendaſque exſcitaret, Tu ipſe non ſolum perfeciſti; ſed ad illud gloriae culmen evexiſti, ut ſplendidiſſimae Vrbis tuae ſit inſigne ac maximum ornamentum.*

tum. Magna haec profecto laus eſt tuae Virtutis: ſed quis nam meritis laudibus aequare poterit liberalitatem illam tuam, et munificentiam, quum haec omnia publicae ſtudioſorum utilitati perpetuo patere volueris, et non tuo tantum Genio, ſed Eruditorum commodis, et ſuaviſſimis meditationibus conſecrata eſſe decreveris, perpetuo Vrbis et Civium bono ſervanda? Summis laudibus hi celebrantur, qui maximis impendiis quidquid rarum eſt, atque omnigena eruditione refertum, ſuis in Aedibus congeſſerunt: praecipua vero ac ſingularis laus haec tua eſt, MAGNANIME PRINCEPS, *non ſolum immenſas propemodum antiquae Eruditionis divitias collegiſſe ſummo ſtudio, nulla impenſarum habita ratione; verum etiam ita collegiſſe, et dedicaſſe, ut quae Genio tuo valde placent, aliorum quoque ſtudiis excolendis amplificandiſque publico commodo maxime prodeſſent. Quoties ſpectabitur ſplendidiſſimum Palatium tuum, quod* BIBLIOTHECAM *ampliſſimam, et locupletiſſimum* MVSEVM *in ipſo ſinu humanitatis tuae, in tuis Conclavibus, ad augendam litterarum gloriam cunctis ſtudioſis hominibus perpetuo expoſita volueris, omnes non ſolum intelligent, verum etiam multis*

lau-

laudibus adſidue praedicabunt, cum Pietate, cum Religione, cum Liberalitate ac Magnificentia, Palladem ipſam, et Muſas omnium ſtudiorum altrices, glorioſam ſedem, ac perpetuum domicilium in eo poſuiſſe. Hic tuus in Patriam ſanctiſſimus amor, tam ſingularis ac paene incredibilis in ingenuas artes et Litteratos favor, ita me in admirationem rapuere, ut Te omni tempore conſtantiſſime colendum eſſe, omnique honore proſequendum cenſuerim. Nihil dico de reliquis praeclariſſimis animi tui dotibus, de inclutis Maioribus tuis, qui cum in litteris, tum in armis, ſummis honoribus, et dignitatibus domi foriſque per complura ſaecula quammaxime claruerunt; quorum laudibus publica iam edita Monimenta referta ſunt. Te ipſum igitur, PRINCEPS ORNATISSIME, *bonarum litterarum Columen et Praſidium, magnopere quoad vixero omnibus laudibus extollam, qui Litterariae Reipublicae bono natus, perinluſtre es noſtrae aetatis decus et ornamentum: idque teſtatum volo exiguo hoc meae benevolentiae et obſequii argumento, Te meis quoque ſtudiis opem praeſtantiſſimam contuliſſe.*

Dedicabam Florent. Kal. April. an. CIↃ. IↃ. CC. LI.

PRAE-

PRAEFATIO

DVm excuderentur SYMBOLAE meae LITTERARIAE, variae difficultates ſubortae ſunt, quae cum me, tum operas typographicas ita retardarunt, ut in fine ſuperioris anni tria Volumina in lucem mitti minime potuerint. Aliquibus maioris momenti impedimentis ipſe medicinam paravi. Siquidem ne Eruditi, ac praeſertim Amici, qui mecum Opuſcula ſua communicarunt, haſce moras vix tolerantes, adſiduis querelis me vexarent; ſtatui ſequentem SYMBOLARVM DECADEM tradere imprimendam PALEARINIIS, Romanis Typographis magni nominis, qui data per chirographum fide, quatuor Volumina ſingulis annis ſuis ſumtibus ſe edituros promiſerunt; adhibitis hominibus doctis, qui mendis purgatas defaecatiſſimas diligenter curabunt. Priorem Decadem ipſe Florentinis typis perficiendam urgebo, uti data per Prodromum fide promiſeram: quod ut ocius

quoad

quoad fieri poſſit, adſequar; eodem tempore non uno tantum, ſed variis utar Typothetis. Quod ad me ſpectat, editio haec aliquantulum retardata quoque eſt a Theſauro GEMMARVM ASTRIFERARVM antiquarum, qui tandem hoc ipſo menſe Martio prodiit. Monſtroſas quorumdam, & quidem editas, DIPTYCHI QVIRINIANI Explicationes, reiicio; quum ad Emblemata, quae dubio procul Ethnica ſunt, dilucidanda, DIVINAE SCRIPTVRAE verba, ſenſus, oracula, & hiſtoriae contra Conciliorum & SS. Patrum ſanctiones temere detortae fuerint. Quidquid de iiſdem adferri eruditis coniecturis potuit, heic ingenua fide & candore ad CL. PASSERIO expendendum proponitur. MITHRIDATICI CRATERIS epigraphes exemplar praebuit Eruditiſſimus Franciſcus Commendator VICTORIVS: aeream Tabulam cum eius icone humaniter mecum communicavit vir in Litteraria Republica ſummus, PRAESVL BOTTARIVS; quibus Amicis ſuaviſſimis, uti etiam his qui praeclara ingenii & eruditionis ſuae monimenta edenda tradiderunt, longe ſum devinctiſſimus. Quae ea ſint, ex adiecto Indice intelliges, LECTOR HVMANISSIME: ipſe de iiſdem lucubrationibus aequum iudicium feres, ſi fuerit, ut ſpero, cum humanitate coniunctum.

IN-

INDEX SYMBOLARVM
QVAE IN HOC VOLVMINE VI. CONTINENTVR

I.

EPISTOLA DEDICATORIA *ad Excell. Biſcarentium Principem* D. IGNATIVM PATERNIONIVM CASTELLVM &c. PAG. III.

II.

PRAEFATIO *ab Benevolum Lectorem*. IX.

III.

IO. BAPT. PASSERI I. C. *Nob. Eugub. Piſaurenſis Dioeceſeos Vicarii*, EPISTOLA DE DIPTYCHO QVIRINIANO. pag. 1.

IV.

ANT. FRANCISCI GORI *ad eandem Epiſtolam Nuncupatoria &* PARERGON, *eiuſdem Diptychi Hiſtoricas Notitias complectens, nunc primum editas*. 3. & 22.

V.

V.

Eiuſdem I. B. PASSERI *De* CRATERE ADSPERSORIO *apud Antiquos*. 29.

VI.

Specimen alterum Adnotationum, & Emendationum, quas V.C. Antonius Maria SALVINIVS *ad oram Diarii Italici* MONTFAVCONIANI *ſcripſit*. 41.

VII.

Epiſtola C. V. Bern. de MONTFAVCON *ad Cl. Ant. M.* SALVINIVM. 42.

VIII. IX. X. XI.

Eduardi CORSINI *Cl. Reg. Scholar. Piarum, in Piſana Academia Profeſſoris*, DISSERTATIONES IV. 59.

I.

De Cratere aheneo MITHRIDATIS *Ponti Regis, qui exſtat in Muſeo Capitolino*. 51.

II.

De Natali die PLATONIS, *eius aetate, & in Italiam Itineribus*. 80.

III.

III.

In aereum Numiſma maximae magnitudinis Jmp. Caeſ. ANTONINI PII, *quod exſtat in Cimeliarchio Vaticano.* 117.

IV.

IN PISANVM LAPIDEM *Sepulcralem.* 145.

XII.

Continuazione delle Lettere di Franceſcantonio ZACCHÉRIA *della Compagnia di Gesù, ſopra alcune* ANTICHITA' DI PISA. 161.

XIII.

A. F. GORI MANTISSA *Antiquaria Epigraphica, in qua Baſis Marmorea Muſei Capitolini in quatuor lateribus ſcripta, nuper inventa, adfertur.* 203.

FACILIVS CARPERE
QVAM IMITARI

MO-

MONVMENTA ANTIQVA

Tabulis aereis ac buxeis inciſa.

I. *Veterum Crater adſperſorius fictilis, ex Muſeo Paſſerio.* Pag. 31.

II. *Crater aheneus Mithridatis Ponti Regis, qui ſpectatur in Muſeo Capitolino.* 53.

III. *Epigraphe in ſuperiore eiuſdem Crateris labro inciſa, buxo inſculpta, exhibetur.* 56.

IV. *Numiſma maximum Capitolinum in honorem Imp. Caeſ.* ANTONINI PII. 117.

V. *Inſcrizione Sepolcrale di S. Vitaliſſima Martire, come ſta nella Chieſa di S. Lucia di Piſtoia dentro al Depoſito di eſſa Santa Martire, inciſa in boſſolo.* 183.

QVI LEGIT HVMANITER
VIVAT VALEAT
FELICITER

Errata	*Corrige*
Pag. 73. lin. 10. ΣΥΦΑρην	ΣΥΦΑρα
92. lin. 28. inceperat	incoeperat

DE DI-

DE DIPTYCHO QVIRINIANO

AD EMINENTISSIMVM PRINCIPEM

S. R. E. CARDINALEM

ANGELVM MARIAM QVIRINVM

APOSTOLICAE SEDIS BIBLIOTHECARIVM
EPISCOPVM BRIXIENSEM &c.

EPISTOLA

IOANNIS BAPTISTAE PASSERI

Protonot. Apoſt. Regiarum Societatum Londinenſis & Olmucienſis Membri, necnon aliarum Italicarum, Piſaurenſis, Cortonenſis, & Columbariae Flor. Socii

ANGELO MARIAE QVIRINO

S. ROMANAE ECCLES. CARD. EMINENTISSIMO
ET BIBLIOTHECARIO DOCTISSIMO
PONTIFICI BRIXIENSI

ANTONIVS FRANC. GORIVS

D*VM Litteratus Orbis, QVIRINE CARDINALIS AMPLISSIME, Tibi ob egregia immortalis ingenii & doctrinae tuae monumenta, quae adſiduo labore in lucem profers, praeſertim ob* COMMENTARIOS *Rerum tuarum, meritis laudibus plaudit; cur Te tot curis diſtentum interpellem, complures ſunt cauſsae, quas, ut exponam, neceſſe eſt. Fervent nunc multo magis, quam paucis ab hinc annis, doctorum Hominum ſtudia, ut celeberrimas tuas eburneas Tabulas, arcanis, ut ipſi cenſent, emblematis involutas, uberius,*

atque enucleatius explicent, ac inluſtrent. Dum haec aguntur, Amicorum meorum ſuaviſſimus Ioannes Baptista Passerivs, *Vir incomparabilis, ſe mirum in modum exſcitatum ſcripſit, ut & ipſe quid de iiſdem Tabulis ſentiat, exponeret: quare datis ad me litteris* vi. *Eidus Novembres huiuſce anni, haec ſignificavit*: Ho fatta un' altra Diſſertazioncella, diretta al comune amor noſtro, l' Incomparabile CARDINAL QVERINI ſopra il ſuo Dittico. Contiene una nuova Spiegazione; ed il Sig. Annibale, per quanto ſia preoccupato per la ſua Interpretazione, mi dice, che queſta è la più veriſimile di tutte. Dunque in *verbo ſuo* ve la mando oggi a otto; e per onorare quel gran Principe de' Letterati, vedete a tutti i modi di metterla in fine del Tometto delle Simbole, che ſiete per compire, prima, che ſia data fuori altra coſa ſopra di un tal Monumento, perchè io non ſia prevenuto. *Hanc ipſam Diſſertationem ſtatim per communes Tabellarios accepi hac ipſa die in qua ſcribo, nempe* xi. *Kal. Decembres. Roganti Amico ſtatim obtemperandum cenſui: Quum autem tria* Symbolarvm *mearum Volumina iam e typographico carcere miſſa eſſent, & Indices Opuſcula omnia iam in his edita recenſerent, neque Additamentis locus iam eſſet; ſtatui eam ſeorſim imprimendam curare, & aliquot ad Te,* maecenas be-

ne-

NEFICENTISSIME, *miſſis* LX. *exemplaribus, ut Amicis tuis dono dares, reliqua adſervare in altero ex reliquis Symbolarum Tomis quamprimum inſerenda. Primum, ut more meo fatear ingenue, undique variis fluctuabam conſiliis, videbamque optimum factu illud eſſe, ſi ad Te mitterem vel ipſum Paſserianum autographum, vel apographum mea manu exaratum; ſed quum ea cura me oppido exagitaret, ne fortuito caſu (quod in his, quae maxime cupiuntur, non raro adcidere ſolet) intercideret, vel retardaretur; ſatius exiſtimavi meis impenſis non parcere, Amico morem gerere, & Te ab his curis, dum maiora pro aeternitate, & gloria Nominis tui publico bono moliris, liberare. Id etiam eo libentius facio, ut interim probe videas, quam maxime cordi mihi ſit meus, immo tuus,* DIPTYCHORVM ANTIQVORVM THESAVRVS: *quem ni Tu eximia, qua ſoles, ac potes, liberalitate faveas, meis tenuiſſimis viribus tam ingens ſaxum vix movere, nedum adtollere valeo; quamvis ad hunc ferme diem aereas Tabulas novem meis ſumptibus diligenter incidendas curaverim, & pro tanti Operis aedificio exſtruendo multa diligenter congeſſerim. Maximo vero beneficio me locupletaſti,* PRINCEPS EMINENTISSIME, *dum, Te auſpice, & favente, nuper accepi quatuor aeri inciſas Tabulas, omnium quidem maximas,*

quae NEIGELINIANVM *celebre* DIPTYCHON *exhibent, quas quamprimum, ut potero, imprimendas curabo, ſtatimque celeberrimo Auctori, & Poſſeſſori humaniſſimo reſtituentur. In fine huiuſce Diſſertationis erudiriſſimae,* PARERGON *meum, ut magis magiſque perſpectum habeas, quanti tua faciam Toreumata ex ebore pretioſiſſima, licet anguſtiis temporis preſſus, ſi adiicerem, operae pretium me facturum cenſui. Dum igitur* PASSERIANAM *hanc tui celeberrimi* DIPTYCHI *explanationem, laeta, ut ſoles, benignitate accipis, & tanti Viri reconditam, atque omnigenam expendis eruditionem. (qua etiam mirum in modum refertus eſt* THESAVRVS GEMMARVM ASTRIFERARVM *ab eo inluſtratus, qui nunc ferventi praelo excuditur) Amicorum par coniunctiſsimum, ornandis bonis litteris impenſe deditum, tuo favore recrea, & ſolita Parentis optimi Litteratorum cum Italorum tum Exterorum benevolentia, quam omnes, qui ad Te confugiunt, experiuntur, utrumque Clientem Tibi addictiſſimum complectere.*

E meo Muſeo Dab. XI. *Kal. Decembres ann.* CIƆ. IƆ. CC. IL.

DE

DE DIPTYCHO QVIRINIANO

AD EMINENTISSIMVM PRINCIPEM

ANGELVM MARIAM QVIRINVM

S. R. E. CARDINALEM BIBLIOTHECARIVM
EPISCOPVM BRIXIENSEM

IOANNIS BAPTISTAE PASSERI

EPISTOLA

I. QVod Viri huius aetatis doctiſſimi, certatim animum intenderint ad Diptychum Tuum, quod omnium obſcuriſſimum eſt, explicandum; deque illo tam multa, & tam varia eleganter, ac docte protulerint, Princeps litteratorum Eminentissime, quo vehementius me deterrere debuerat, ne ſymbolam in eo enucleando conferrem meam; tanto magis acrius profecto in hoc propoſito confirmavit. Ipſa enim verſatiſſimorum hominum diſſidia, atque adeo diſcrepantes ſententiae perſpicue eiuſdem Monumenti ambiguitatem oſtendunt, quam novae inſuper coniecturae excipiunt: quas inter meam quoque hanc qualemcumque proponere non dubitabo.

II. Quum vero Diptychi nomine Tabellas haſce Tuas nuncupavi, communem uſum ſequutus ſum, ipſi quoque adſpectui deferens, qui Diptychorum Conſularium formam, & molem imitatur. Ceterum fuerint nec ne, quae in privatis ſolemnitatibus donarii loco haberentur; nec mihi aliunde conſtat, neque ex hoc uno teſtimonio adfirmarem. Scimus e contra Antiquos tabellas huiuſmodi ad ſupellectilem ornandam adhibuiſſe. Mitto monumenta, quae ex Chriſtianorum Coemeteriis in dies eruuntur: quae quum longe minoris molis ſint, ad noſtrum propoſitum confirmandum minime cumulabo. At ſilentio praeterire non poſſum, antiquam Sedem eburneam Epiſcoporum Ravennatum undique tabellis eburneis ita loricatam, ut quodammodo ſacris Diptychis circumſepta videatur; nam tabellae veteris Teſtamenti hiſtoriis exornatae, ex quibus eius ambitus conſtat, mole, & ſcalpturae profunditate Diptychis iiſdem poſſunt adſimilari; neque hoc unico exemplo ad propoſitum utar. Cathedram Ravennatem antiquitate, & dignitate longe praeit Vaticana S. Petri, in qua audio geminas antiquas tabellas eburneas Herculis imagine egregie inſculptas obſervari. Vtrum contemporaneae ſint, ſeu longe poſtea ornamenti loco repoſitae, quemadmodum in Epiſcoporum Tiaras gemmae Gentilium conceſſerunt, ignoratur. Quod unice ad rem noſtram facit, eſt illa veterum conſuetudo, Sedes haſce inſculptis tabellis eburneis exornare, quae inde aliquando avulſae, quamdam Diptychorum imaginem ſimulant, quum tamen nihil tale Artifices praeſumpſerint Conſequens eſt, ut quum privata Diptycha exſtitiſſe ignoremus; & e contra tabellas haſce ſupellectili pretioſiori inſeri conſueviſſe videamus, atque exemplis teneamus; ad hanc claſſem potius, & ae-

quio-

quiori iure haec ornamenta referemus, quam praecedenti: praeſertim ſi cardinum claviculi in ipſis adhuc ſubſiſtunt, per quos comprobatur in uſum Diptychi aliquando ceſſiſſe: qui enim in longe alium ornatum ſculpturas, & in ſacrorum librorum tegmina converterunt, idem de ſimilibus tabellis praeſtare potuerunt; cuius tamen uſus antea fuerint oppido ignoramus.

III. Alterum examen ſuccedit, an ſcilicet imagines in tabellis expreſſae iconicae ſint, ſeu potius ſymbolicae, itaut non ad exemplar alicuius caelatae ſint, ſed ex Artificis ingenio, qui non viventes tunc homines, ſed antiquos Heroas ſibi referendos praeſcripſerit. Mihi magis adridet poſterior haec coniectura, indicio veſtium, quae ex heroicis temporibus deſumtae ſunt, & quas Artifices raro admodum viventibus tribuerunt. Non ignoramus quidem in marmoribus, & in gemmis ſaepe ſaepius imagines ad vivum, & ad exemplar vultus expreſſas fuiſſe; quod etiam in ebore fieri potuit; ſed quum ſculptura Fabulam nobis antiquiſſimam referat, ſatius mihi videtur in illa conſiſtere, ut incertiſſimum videatur alicuius imaginem in ipſo involucro antiquae narrationis indagare. Scimus enim Sculptores, nullo ut plurimum iubente, opera ſua perfeciſſe, ut venalia in officinis proſtarent, atque inde per totum fere Romanum Orbem quaeſtus cauſa circumferrentur. Exemplo nobis ſunt ſepulcrales Vrnae, quae fere nunquam ad mortuos pertinent, in tantum ut vacuo quandoque inſcriptionis titulo, quemadmodum ab officina prodierunt, terrae mandatae ſint: ex quo commonemur haec caelamina, quae diuturnum artificium requirebant, abſoluta iam emi conſueviſſe potius, quam facienda committi. Quapropter ſi aliquis Diptychorum uſus inter

pri-

privatos fuit, & praecipue in ſolemniis nuptiarum; credo equidem opulentiſſimos illos Proceres, in quorum urbibus nullum ſculpendi eboris artificium efflorebat, illos aliunde, ubi proſtarent, quaeſiiſſe, ut novarum nuptarum muliebri mundo adcenſerentur. Idcirco etiam credibile ſit, ipſos hoc uno fuiſſe contentos, ut tabellae ſolemnitati adluderent; neque amplius quaeſitum, ut vultuum lineamenta in illis deprehenderentur.

IV. Quae hactenus dicta ſunt, coniecturae limites non excedunt. Quod unice certum eſt, emblemata haec noſtra ad nuptias adludunt; ex quo Diptychum hoc ſingulari adhuc titulo ad differentiam Conſularium, atque Sacrorum, quae tantum ad hoc tempus adparuere, *Gamelium* vocitarem. Quid ni? In primae Tabulae adſpectu Adoleſcens, atque Puella conſiſtit, quae labello eidem comprehenſo; blandiri videtur, & veluti in oſcula adlicere. Imminet ſuperne inplumis, ut par erat; Hymenaeus coronas nuptiales utrique porrigens. Altera lamella eburnea cataſtrophen Fabulae, immo & exitum oſtendit: Iuvenem eviratum; atque iam abeuntem inter Deos; qui Sponſae maerenti inanis coniugii chirographum reddit, Cupidine interim ad puellae pectus faculam admovente, illamque veluti de orbitate torquente. Quid aptius ad nuptias decorandas ingenti hoc augurio, quo non aliter ſponſum a nupta divelli poſſe ominabatur; quam ſola viri divinitate, qua raperetur ad Deos? Video praeterea Eruditos viros fere omnes in hanc eamdem ſententiam convenire, ut haec ſimulacra nuptiis adludant: quos inter honoris cauſa memorabo, ſingulare Piſaurenſium ornamentum, Oliverium noſtrum, quem virum tanti facio, ut praeter ipſum omnia mihi in Patria ſint peregrina, ut ego & Patriae.

V.

V. Quae interim Fabula in hiſce eburneis Tabulis referatur, duo tantum argumenta, atque ipſa minime vulgaria, indicabunt, nempe veſtitus Adoleſcentis, & illius eviratio. Cetera omnia adeo communia ſunt, ut omnibus paene Heroibus ſine difficultate conveniant. Quod adtinet ad poſtremum indicium, illud pro certo conſtituendum eſt, nunquam Antiquos adeo caſtos cohibuiſſe oculos, ut nudas virorum imagines perhorreſcerent in minutis praeſertim ſigillis, quum Fora omnia, immo Templa, Aedeſque omnes nudis ſimulacris adornarint: nec abhorruerint ipſi viventes Principes quin ſuae imagines, Deorum, atque Athletarum cultu efformatae publice dedicarentur: quod marmora adhuc exſtantia manifeſte demonſtrant. Quid dicam de ſpectaculis, in quibus una mors erat, quae in omnium oculis inpudentiam nuditatis temperaret? Nullum praeterea horrorem in nuptiali tabella nuditas imagunculae excitaſſet, quum nota ſit petulantia Feſcenninorum, quae in illis conclamabantur. Quid ultra! vix alteram imaginem in tota Antiquitate inveniemus, quam modeſtiae favor obtruncaverit. Alio igitur longe conſilio eborarius Artifex ita ſeſe praeſtitit, ut eo indicio ſignificaret cuius imaginem expreſſiſſet.

VI. Hanc nobis, ut opinor, declarat Graecus Scriptor Damaſcius, Orientalium Fabularum peritiſſimus, qui, ſub Juſtiniano Principe, Hiſtoriarum admirabilium aliquos libros compilavit, atque etiam Iſidori vitam deſcripſit, ex qua nonnulla Photius excerpſit. Eius igitur teſtimonio habemus ASTRONOEN Deam aliquando ESMVNVM Heroa adamaſſe; qui quum unice venandi cupiditate teneretur, eiuſque amores refugeret, ab ea per inſidias in ſaltu comprehenſus, ut ſpem omnem im-

inpudico amori adimeret, ſibi virilem ſexum amputavit. „ Aſtronoe *vero caſu adflicta* Paeana *Iuvenem vocavit, eique genitalem calorem reſtituit, & Deum fecit, qui Phoenicibus* Eſmunus *ob genitalem calorem dictus. Alii vero* Eſmunum, *octavum ſignificare exiſtimant.* „ Huius igitur eboris lineamenta adeo cum hac Fabula conveniunt, ut totam in eis mihi videar obſervare. Prior lamella *Eſmunum* venatorem ſuccinctum, & pileolo ornatum nobis obiicit. Hunc eumdem cultum non Phrygia modo; ſed univerſus Oriens vulgarem habuit: neque aliter Deus Mithra ornatus cernitur. Ea quoque aetate, in qua Diptychorum uſus maxime inolevit, hoc eſt intra quartum, & quintum Erae Chriſtianae ſaeculum, conſuevere Sculptores tres Pueros in Babylonica captivitate conſtitutos, hoc eodem habitu, eodemque pileolo, ſeu tiara ornatos in Sarcophagis delineare: ſic tres Magi, ſic Orpheus, ſic aliquando Paſtor Bonus, quorum icones apud Boſium, & Aringhium frequentes ſunt. Clypeus venatori non repugnat, ei praeſertim, qui generoſius ferociores belluas inſectaretur. Hinc leonum venationem clypeo, & lancea exercet globus ille hominum in Sepulcro Naſonio depictus. Dea & ipſa ſuccincta eſt, qualem eſſe oportebat, quae venatorem inſequeretur, in cuius ornatu diligens Sculptor Virgilium imitatus videtur, qui Didonem ita deſcribit, quum ad idem exercitium proficiſceretur:

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum;
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Hymenaeum praeterea utrique adſtantem, ut in hoc eboreo Toreumate, induxit Maro:

Hic Hymenaeus erit ———————

adeout, primo obtutu, Aeneae nuptias cum Dido-

done (nam & Iuvenis habitus apprime conveniebat hiſtoriae) ibi repraeſentari ſuſpicatus ſim, & adhuc crederem, niſi alterius tabulae diſſenſus prohiberet.

VII. Haec vero quantum iiſdem nuptiis repugnant, tantum meo captu cum Fabula propoſita conſentiunt; nam *Eſmanum* intuemur ſtudio pudicitiae eviratum, unaque chlamydula intectum, qua Numina ſemper ornantur. Hic triſtem Deam, non venatorio, ſed paganico habitu indutam, & iam matronalem cultum adfectantem, intuetur. Amor volitans ipſam ſpe terreni amoris fruſtratam face ad pectus inverſa adurit; nec iam ad hominem, ſed ad Deum auguſtius adamandum incendit: quo nobiliſſimo exemplo, & ſummorum virorum nuptiis dignisſimo, puriſsimi coniugalis amoris exemplum adumbratur. Tabulas ille, ut diximus, nuptiales Puellae reddit tanquam ad Deos abiturus, nihilque humanum ſervaturus, niſi providentiam. Si Diptychum eſſe reputemus, a qua ſuſpicione non abhorreo, quum iſte luxus heroicis temporibus minime conveniat; dicendum eſt Artificem anachroniſmum admiſiſse, & in propoſita tabella, quae ad uſum ſuorum temporum componi debuerat, parerga, quae tunc in uſu erant, induxiſſe, ut aptius ad propoſitum adluderet, atque occaſioni deſerviret. Hinc etiam Dea matronali Romanarum Feminarum habitu, qui tunc unice toti terrarum orbi in uſu erat, decoratur, ut veteris Hiſtoriae ſymbolum moribus praeſentibus, in quorum gratiam referebatur, famularetur. Canis venaticus Domini ſui inſtitutum pandit. Ingenioſe tamen Mulieri adlatrare videtur, eamque veluti accuſat, quod eius culpa Dominum amiſerit, ignorans Deum.

VIII.

VIII. At quorſum, mihi obiicietur, Orientalis Fabula in Diptycho? Quorſum? Oppido ex Oriente. Anne ignoramus ex eo fonte Fabulas fere omnes effluxiſſe? Nimius hercle forem, ſi cunctas numerarem, quae inde Aegyptum, Graeciam, Etruriam, demum Latium invaſere, unde tota Romanorum Religio coaluit. Errorem victoria confirmavit, quae ſubactarum Gentium mendacia in cultum adoptavit, ut una eſſet errorum ſedes, quae haberetur Imperii. Heu nimium deſuevimus Imperio, & ignoramus veteris potentiae imaginem, qui adeo diſſitum reputamus Orientem olim Italiae, ſuburbicariis non ſecus ac Africa, atque Aegyptus. Gemmae inferioris aevi, quae apud nos circumferuntur, adeo Orientalium ſuperſtitionibus redundant, ut paene videatur ad inſtar indigenarum exſtitiſſe. Adcedit, quod Fabula, quam heic inſculptam habemus, alteri adfinis ſit, quae Romae maxime celebrabatur, ut infra notabimus: ex quo difficultas omnis ſubmovetur, Fabulam ipſam in Romano monumento obrepere potuiſſe. Quod vero omnem tollit incertitudinem, illud profecto eſt, quod declinantibus iam Romae artibus, peregrini Artifices ſigillariam, ut plurimum, exercuerint, qui, ut erant patriis inſtitutis imbuti, ea identidem in ſuis ſculpturis conſignabant.

IX. Reſtat, ut propoſitae Fabulae nomina eorumque rationem perſcrutemur, ut quodammodo ex ea indagine indoles, & natura Deorum nobis innoteſcat. Quod pertinet ad Deum, quem primum *Paeana* nuncupatum ex Damaſcio conſtat, ipſe Sol eſt, qui communi epitheto hoc nomine audiebat. Vox graecae originis eſt a παιειν *ferire*, ut notat Paullus apud Feſtum: quod manifeſtius, & luculentius explicavit Macrobius Saturn. Lib. I. 17. Quum itaque

Deus

Deus iſte ſola ſagittandi virtute in ſylvis polleret, recte *Paean* dicebatur. Vbi Deus factus eſt a Phoeniciis, illique genitalis caloris poteſtas eſt adtributa, tunc patrio ſermone *Eſmunus* dici coepit: quae appellatio venit ab אש *eſc*, *ignis*, ſeu *calor*, a qua origine per quamdam derivationem in antiquis nominibus uſitatiſſimam, *Eſmunus*, ſive *Eſmunnus* dictus eſt; quemadmodum ab aliis originibus facti ſunt *Neptunus*, *Picumnus*, *Pilumnus*, *Clitumnus*, & iis ſimilia, quae nihil profecto important, quam epitheta ab officio derivata, & quorum originem ab Aegyptiis, atque Phoenicibus eſſe luculenter indicavimus in noſtro Tractatu edito in IV. Symbolarum Gorianarum Volumine. Itaque *Eſmunus* ab *eſc*, idem eſt, ac ſi dicas *ignitum*. Quod vero id nomen etiam *Octavum*, iuxta aliquorum ſententiam, ſignificaret, inde puto proceſſiſſe, quod *Octavus* Hebraice שמיני *Scemini* dicatur; unde corrupte *Scemunus*, & per metatheſin *Eſmunus* dici coepit: utram vero notionem recipiamus, Solem ſemper ſignificamus, qui etiam proprio nomine, apud Hebreos, non admodum diſſona voce, שמש, *Scemeſc* dictitatur.

X. Quae vero in hac Fabula Aſtronoe dicitur, mihi eadem videtur ac Luna, ab ΑΣΤΗΡ *Stella*, & ΝΟΥΣ *mens*, *intellectus*. Itaque ſub hoc nomine eandem ideam mente concipimus, quam ubi dicimus *Vraniam*. Forte Graecus Scriptor cum Phoeniciam Fabulam recenſeret, peregrinam nuncupationem graeco ſermoni adcommodavit, & quam *Aſtronoen* dixit, forte *Aſtarten* proferre debuerat, nempe Phoenicum potiſſimam Deam, & omnium fere Scriptorum, qua Ethnicornm, qua Chriſtianorum teſtimonio memoratam. Hanc Hebraei plurali numero עשתרות *Haſtaroth*, ſive *Haſteroth* proferunt; cuius nominis ori-

origo eſt ab עשתרה *Haſtara*, per quod *grex* notatur. Plurali, inquam, numero; quia plerumque propria Deorum nomina in Hebraico, ſingulari numero carent. Hanc autem *Aſtarten*, ſive *Haſtaroth*, eamdem fuiſſe ac Lunam, manifeſte oſtendit Lucianus *de Dea Syria*, & Herodianus lib. V. qui ipſam inſigni epitheto *Aſtroarchen*, hoc eſt *Caeli reginam* adpellat; ſive, ut Phoenices pronunciabant, בעלת שמים *Bahalath*, *Sciamaim*, quod idem ſonat, ac *Caeli Dominam*, quemadmodum vocatur apud Iſaiam 65. 11. & Ieremiam 12. 18. & 44. 17. & plerumque cum Deo *Bahal*, hoc eſt cum Sole, coniungitur. Quapropter quum uterque Deus, Sol & Luna, rerum generationi praepoſitus haberetur, quod ſaepe obſervavi in Notis ad Gemmas Aſtriferas; minime alienum a nuptialibus caeremoniis reputatum eſt, ſi communis eorum Fabula in nuptialibus donariis inſculperetur. Praeterea huius Fabulae mythologiam, haud difficulter adſequimur, quae ad res naturales facillime trahitur; hoc eſt, Lunam aſſiduo curſu Solem inſequi, donec eius radios, inter ipſum Terramque interpoſita, veluti habetet, atque detruncet: quod ubi contigit, obſcurari nobis, ac veluti refrigeſcere Sol videtur; ſed ille confeſtim dilabens, inſitam ſibi virtutem, atque calorem reſumit. Nempe haec erat Orientalium indoles, atque Aegyptiorum, ut ſingulos naturae effectus hiſce parabolis obvelarent, quae paullatim in religionem abierunt; grande interim reputantes ſi ea, quae ceteroquin vulgaria erant, ad myſterium traherentur.

XI. Non multum diſtant ab hac Fabella ea, quae de *Attide* narrantur, adeo ut hiſce ſcalpturis aeque commode aptari poſsint; nam eadem fortuna utrique contigit, & par ratio divinitatis: immo ſi utriuſque Mythologiam recte penſemus, nihil fere ſub utriuſ-

que

que nomine, niſi Solem occultari obſervabimus. Attidis hiſtoriam apud omnes obviam, ex uno Pauſania, apud quem luculentiſſime legitur, recitabimus. Tradit enim in Achaicis ex Agdiſte virilibus amputatis amygdalum enatam: „ *Cuius quum maturos fructus*
„ *adpetiſſet Sangarii amnis filia, eoſque in ſinum*
„ *abdidiſſet, evanuiſſe illos quidem; verum puellam*
„ *gravidam factam, puerum enixam, hunc in ſyl-*
„ *va expoſitum, a capella educatum, quum adole-*
„ *viſſet, eximia fuiſſe, multoque quam humana, ex-*
„ *cellentiore pulchritudine: quocirca acri eius amo-*
„ *re captum Agdiſtin. Quum vero ad virilem ae-*
„ *tatem perveniſſet, Peſinuntem eum propinqui ſui*
„ *miſerunt. Ibi cum Regis filiam eſſet ducturus, &*
„ *iam nuptiale carmen cantaretur, repente Agdiſtis*
„ *interveniens, tantum Attae immiſit furorem, ut illi*
„ *pudenda praeciderent. Hoc item ſocer eius fecit.*
„ *Agdiſtin facti poenituit; quare a Iove impetra-*
„ *vit, ne qua in poſterum corporis Attae pars cor-*
„ *rumperetur, aut tabeſceret.* Hucuſque Pauſanias, cuius deſcriptio noſtro huic emblemati mirifice adcommodatur; nam Regis Peſinuntis filiam, Attae blandientem, prima Tabula nobis obiicit. Stat ille Phrygio, ut decebat, ornatu, & Heroum more haſta, & clypeo inſignitus. Futuri inſcius Hymenaeus coronas parat nuptiales, quibus ſponſi ornari ſolebant. Invaluerat enim apud Orientales, ut in nuptiis uterque ſponſus coronaretur: quapropter legimus in Canticis „ *Venite, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ſua in die deſponſationis ſuae* „ Et Iſaiae 61. 10. „ *Quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis* „. Hoc inſigne ſolemnitatis, & laetitiae facile apud Gentes abiit in adtributum ſuperſtitionis, ut monet Tertullianus *de Corona*, ſerto a

Diis petito, qui nuptias putarentur conciliare. Hinc Iliados X.

Coronamque, quam ei dedit aurea Venus
Die illo, quando ipſam criſtatus duxit Hector
Ex domo Aetionis, poſtquam praebuit ingentem dotem.

Et Plautus Caſin. Act. IV. Sc....

Villicus hic autem cum corona, candida
Laute veſtitus, exornatuſque ambulat.

Et Claudianus de Nupt. Honor. & Mar. verſ. 202. utrique ſponſo ſingulas coronas adtribuit:

Tu geſtas Hymenaee faces, tu Gratia flores
Elige, tu geminas, Concordia, necte coronas.

XII. Poſtrema inſignis tui Toreumatis pars alteram Fabulae partem nobis ob oculos ponit, quum *Attis* iam eviratus, & hac via in Divorum coetum cenſitus (quod corporis nuditate demonſtrat) deſolatam ſponſam intuetur, Carmenque, quod in nuptiis cantatum refert citatus Pauſanias, illi reddere videtur. Ceterum ipſum quoque ſepultum ad montem Agdiſtin prope Peſinuntem, auctor eſt idem Pauſanias in Atticis, ac divinis ornatum honoribus, Deumque Matri deinde conſociatum; quod praeter antiqua Monumenta, omnium veterum Scriptorum teſtimonio nobis innoteſcit; quamquam & in hoc aliquando repugnent, quod ſint ex his aliqui, qui *Attin* ab ipſa Deum Matre adamatum putent.

XIII. Quomodo haec Fabula laetiſſimis etiam nuptiis conveniret, & auſpicatiſsima haberi potuerit, ſupra quodammodo adtigimus. Neminem quoque latet, decreſcente paullatim poſt Conſtantini Magni tempora communi Deorum religione, peſtem aliam nihilo deteriorem efferbuiſſe, initia nempe, quae ea aetate maxime frequentata ſunt. Inter haec vero maximam auctoritatem ſibi vindicaverant, quae in ho-

honorem Magnae Matris inſtituta erant. Horum vero frequentes ritus circa quartum ſaeculum oſtendit ipſa marmorum eius temporis copia, quae longe numerum ſuperiorum excedit. Quum vero ea lues graſſaretur, facile nobis perſuaſum habemus, eius ſectae viros, feminaſque, qui myſteriis illis eſſent initiati, ex ingenti illo officinarum eborariarum adparatu, alias protuliſſe his tuis ſimiles eboreas Tabulas diptychas, ſive ſcriniorum, ſive ſedium loricas, & ornamenta, vel ſi mavis Carminum amatoriorum elegantiſſima operimenta, aut cuiuſpiam alterius nuptialis donarii ornatum, cum illis religionis portentis ſelegiſſe, quae communi devotioni blandirentur. Parum ergo referebat an caſus *Attidis* nuptiali voto conveniret. Dum enim religio quaerebatur, quae involutiſsimis ſignificationibus circumſepta erat, ceterae paritates facile praetermiſsae ſunt. Quod vero ad haec tempora id opus alii referant, unica architecturae ratio eſt, de qua multi multa docte diſſeruerunt, omnium vero iudicio doctiſsime, & prudentiſsime praelaudatus Oliverius. Fateor tamen hanc ſpiralium columnarum rationem, quorum epiſtylia non recta procedunt, ſed identidem ſinuantur in frontes; quorum tympana conchis ornantur, maxime in uſu fuiſſe circa idem quartum, & quintum reparationis humanae ſaeculum in huius molis anaglyphis, ut frequens videre eſt in Chriſtianorum Sarcophagis, praecipue vero in iam editis illis Iunii Baſsi, & Probi, ac Probae, quae non admodum differenti artificio ornata ſunt. Ceterum praeter architecturae formam etiam ipſa ſculpturae ratio atque ſtylus, quam nunquam aeri inciſae tabulae ſufficienter oſtendunt, ad temporis indaginem conferre poteſt. At huiuſmodi examen non niſi his, quibus id monumentum contrectare contigit, permiſſum eſt. Mihi

quantum icon oſtendit, id opus redolet peritam quidem Eborarii Opificis manum, quae tamen ſuperiorum temporum vim, atque expreſsionem non ſcite ſatis imitatur. Optimorum temporum vel imperitiſsimi Artifices, ſpirant ſemper vel in ipſa incuria ſaeculi ſui elegantiam, praeſertim circa imaginum diſpoſitionem, atque ductum, qui in illis ſemper habetur generoſior. Sed de horum aetate alii iudicent.

XIV. Scrupulum tamen iniiciet, Magnam Matrem ſine conſuetis ſymbolis repraeſentari. At ſi quis ſit, qui ita ſuſpicatur, Pauſaniae verba ad mentem revocet: neque heic Magnam Matrem, ſed regiam Peſinuntis Principem, eiuſque nuptias intelliget repraeſentari. Haec vero a Romano Scriptore non aliter, quam communi matronarum Romanarum habitu veſtiri debebat. Adeantur marmora Homerica, qua Etruſca, qua Latina, nec alio cultu Phrygiae mulieres; immo, quae ex tota Aſia, atque Graecia ſcalptae ſunt, veſtitas inveniet, ut ita Fabulae moribus illorum adſueſcerent, in quorum gratiam effingebantur; neque inſolens cultus intellectum perturbaret.

XV Haec ſunt, Princeps sapientissime, & Sapientum omnium Eminentissime, quae de tuo hoc unico, atque inſigni monumento, quod in perenne decus tui Operis, ac munificentiae in Vaticana celeberrima Bibliotheca dedicaſti, mihi coniicere datum eſt. Vtinam, quod unicum adpellamus, aliis ſubinde prodeuntibus, qui a Conſularium, atque Sacrorum Diptychorum claſſe recedant, dignitatem ſine invidia communicet; & qui modo par non agnoſcit, primum deinde nuncupari patiatur; puto enim utili comparatione lucem ſibi ad invicem commodatura. Haec vero ceteraque ſacrarum, profanarumque Antiquitatum incrementa nunquam opportunius ſaecula expectarunt, quam ſub Benedicto XIV. Prin-

ci-

cipe bonarum Artium Amplificatore, cuius nutu ſingularia quaelibet Antiquitatum veſtigia, quae olim in privata gaza delituiſſent, publicis theſauris adcedunt, ut, quam artificio quaeſierant, habeant eius providentia aeternitatem. Interim non modicum huic antiquariae provinciae decus adceſſurum puto, ſi aliquando Diptychorum univerſa collectio, quam dudum Celebratiſſimus *Gorius*, mihi arctiſsimo benevolentiae vinculo coniunctiſsimus, Tuique ornatiſsimus cliens, meditatur, collectis ſimul quotquot adhuc ſparſim prodierunt, & qui non ſine magna difficultate ab Eruditis intueri, ac ſpeculari poſſunt: additis praeterea non paucis ineditis, quotquot interim eius diligentia cumulavit, iuxta debitum ſibi ordinem diſponatur, ac explicetur: quod enim nondum, prae tenui illorum numero, Eruditi praeſtare potuerunt, id, eo ſuccreſcente, a Viro illo ad magna quaeque nato, praeſtabitur, ut Tibi in primis, qui hanc partem utriuſque Antiquitatis munificentiſsimis auſpiciis, & doctrinae ſplendore amplificaſti, perennes gratiae ubique gentium referantur.

Dab. Piſauri, e meo Muſeo, XVII. *Kal. Decembr. an.* CIↃ. IↃ. CC. IL.

AD EPISTOLAM PASSERIANAM

DE DIPTYCHO QVIRINIANO

PARERGON

ANTONII FRANCISCI GORII

AD EMINENTISS. PRINCIPEM

ANGELVM MARIAM QVIRINVM

S. R. E. CARDINALEM . BIBLIOTHECARIVM APOSTOLICVM . EPISCOPVM BRIXIENSEM

DUO *ſunt*, *QUIRINE CARDINALIS EMINENTISSIME ad* DIPTYCHON *Tuum toto orbe celeberrimum inluſtrandum, plane praecipua, & notatu digna, quae quum Tibi ſex ab hinc annis, mutuo Epiſtolarum commercio, luculentius quam antea feceram, expoſuiſſem; nondum tamen perſpecta, & patefacta vidi Viris doctiſſimis, qui in eius emblematis explicandis tum ſumma eruditione, tum miro ingenio magnopere decertarunt; adeout temporum ſucceſſu augurari liceat, quum in dies eorum creſcat numerus, Heroum Graecorum Homericam illam ſeriem facile aequaturos, qui pro Helena recuperanda, ſecumque abducenda, diutino bello ad Troiam, & ſtrenue quidem pugnarunt. Primum, quod animadverſione dignum cenſeo, pertinet ad externam eiuſdem Diptychi Hiſtoriam; al-*

alterum ad internam indagandam maxime conducit.

II. *Conſtat igitur eburneas has Tabulas ſaeculo* XV. *ſibi conquiſiiſſe Petrum Cardinalem* BARBVM VENETVM, *ſummo genere natum, qui mox ad Summi Sacerdotii faſtigium evectus, PAVLVS II. Pontifex Maximus adpellatus eſt, qui priſcarum elegantiarum amore mirifice flagrabat, & Antiquorum Opificum egregia Opera plurimi aeſtimabat, conlegeratque, teſte Canneſio in eius Vita, una cum Vindiciis adverſus Platinam immortali labore a Te Romae edita, atque eximiis doctrinae tuae monumentis inluſtrata: teſte Iacobo Cardinali Papienſi in Epiſtola ad Aelianum Spinulam, & aliis quidem probatiſſimis Scriptoribus, quorum teſtimonia iam nota, iterum proferre ſupervacaneum cenſeo. Hinc perſpicue adparet, quam maxime nonnulli hallucinati ſint, qui ſollicita nimis manu ſcribere non dubitarunt, Tabulas haſce eboreas non remotis ſaeculis, ſed ea tempeſtate caelatas fuiſſe. Puduiſſet plane, ut opinor, Vicetinum Antiſtitem Barbum, Antiquitatis ſcientia probe inſtructum, Iudicem veterum elegantiarum, ac Vindicem peritiſſimum; veterumque Monumentorum Scrutatorem flagrantiſſimum, eaſdem Tabulas in pulcherrimis Thecis inauratis, & affabre exſtructis, recondere: Inſignia Gentis ſuae inſculpenda tanto ſtudio curare, & nomen ſuum in eo exponere, mirumque operum vetuſtorum amorem, & ſtudium ſuum patefacere.*

III. PAVLO II. *defuncto, ad quem hae ipſae Tabulae pervenerint, ignoramus. Scimus diſſociatas diuturno tempore poſtmodum in privatis manibus delituiſſe. Alteram Diptychi tui partem (de qua mox ſermo) trigintaſex fere ab hinc annis ſibi Romae comparavit Eminentiſſimus Cardinalis* GVALTERIVS, *qui tanquam eximium vetuſtatis Cimelium*

in ſplendidiſſimo, ac ditiſſimo Muſeo ſuo dedicavit, ſuaque aetate Viris doctis ſumma cum voluptate oſtendere ſolebat. Alteram vero partem pretio redemtam obtinuit, ſuoque in Muſeo eximio ſpectandam expoſuit Ioſephus MAGNAVACCA, *Antiquarius Bononienſis aetatis ſuae celeberrimus, ac facile princeps: apud quem, quum vidiſſet V. C. Philippus Lib. Baro de* STOSCH, *Gualterium Cardinalem admonuit, ut cum altera, quam habebat, conſociaret: quod tanto Antiquitatis ſcrutatore ſuadente, factum eſt, eidemque immortales habitae gratiae, quod inſignes hae Tabulae in ſuo Muſeo, ut antea in Muſeo* BARBO, *perbelle invicem copularentur.*

IV. Poſt haec propola quidam Romanus, defuncto Cardinali Gualterio, cum aliis antiquis raritate, atque elegantia eius Muſei eximiis monumentis, quae emerat, Florentiam circa annum MDCCXXX. *convolavit, me adiit, poſtulavitque, ut emerem tuum Diptychon hoc celeberrimum. Verum deficiente pecunia, eum miſi ad Cl. Sebaſtianum Blanchium, Medicei Theſauri Cimeliarcham, rogavique, ut emendum proponeret Magno Duci Etruriae, quod Blanchus fecit; ſed neſcio quo fato, vel quibus difficultatibus obſtantibus, re infecta, Florentia diſceſſit. Anteqnam vero diſcederet, eodem propola permittente, curavit praelaudatus Philippus de* STOSCH, *ut accurate ectypa duplicia ex utraque Tabula gypſo ducerentur. Alterum exemplar ſibi reſervavit; alterum mihi enixe roganti humaniſſime dedit. Poſt haec reſcivimus, eaſdem Tabulas a Medina Hebraeo mercatore Liburnenſi, qui opulentiſſimum ſibi inſtruxerat Muſeum, emptas fuiſſe. Paullo poſt* FRANCISCVS FICORONIVS *antiquariae rei peritiſſimus, per epiſtolam, ut frequenter ſolebat, ſe eaſdem Tabulas a Medina accepiſſe, quas cum inſigni Cameo ſecum commutaverat, teſtatus eſt. Ex*

Fi-

Ficoronianis Cimeliis, ad Te CARDINALIS OPTIME, *ac* BENEFICENTISSIME, *perveniſſe mox nunciatum eſt; monente, & curante Celeb. Praeſule Bottario: quod quanto litterariae Reipublicae bono contigerit, quanto ſplendore Vaticanae Bibliothecae, cui dono dediſti, & his complecti voluiſti peregregium illud Opus tuum Vindiciarum Vitae Pauli II. adverſus Platinam, haud opus eſt rem omnibus teſtatam, ſummoque plauſu Eruditorum ſuſceptam, ut pluribus exponam.*

V. Haec ad externam DIPTYCHI *tui Hiſtoriam pertinent; nunc ad internam; quae quidem, quum maxime pendeat ex Antiquariae Scientiae Criticis quibuſdam regulis, quas hi tantum, qui plurima Vetuſtatis Monumenta diligenti ac diuturna ſcrutatione obſervarunt, recte perſpectas habere poſſunt; qui vero ſecus, de his iudicium recte ferre non poſſunt. Pro tuenda adſtruendaque harum Tabularum eburnearum vetuſtate, & quidem longe ante Coſtantinianum aevum, nolo, ut meum tantum accipias teſtimonium, ſed Praeſtantiſſimi Baronis* DE STOSCH: *ut enim audiſti ectypa earumdem Tabularum apud nos exſtant; & quotidie ante oculos in meo eiuſque Muſeo verſantur. Is igitur, primum quum eas inluſtratas proferres, & doctorum hominum opiniones ſciſcitareris, mihi ſcribenti haec dictavit vernaculo ſermone, quae mox Latine reddidi.* Diptychon, quod ſibi comparavit Emin. Princeps Cardinalis QVIRINVS, inter reliqua Diptycha omnia antiqua, quotquot hodie exſtant, & in Muſeis non Italiae ſolum, ſed & Europae, quae ipſe vidi, ac diligenter contemplatus ſum, principem locum obtinet, cum propter eximiam opificii n figuris elegantiam, tum propter antiquitatem ipſam, quae feliciora redolet, ac ſpirat tempora Caeſarum, procul dubio ante aevum Conſtantinianum. In figuris exhibendis praeſtantem fuiſſe eboria-

tiarum Caelatorem nemini dubium eſſe poteſt; mecumque idem ſentiet, quiſquis ipſum archetypum conſuluerit: at in architectonicis ornamentis, haud ſatis elegantem eum fuiſſe perſpicuum eſt. Hoc ipſum Monumentum, quum venale offerretur, comparare mihi volui; ſed de pretio non convenimus. Ipſe quoque in ea ſententia ſemper fui; in altera Tabula eiuſdem Diptychi ſculptam eſſe Venerem Sponſam cum Adonide; in altera vero Dianam cum Endymione. Quum Romam adveniſſem, vidi alteram tantum Diptychi partem, in qua ſculptus Endymion cum Diana, penes Emin. Cardinalem GVALTERIVM: quam ut vidi, ſtatim menti occurrit, me in Itinere meo alteram partem, in qua cum Adonide ſculpta Venus eſt, obſervaſſe Bononiae in Muſeo MAGNAVACCAE, Antiquarii ſuae aetatis eximii, quae optime alteri Gualterianae reſpondebat; nam eadem prorſus ornamenta, & inſignia Petri BARBI Cardinalis praeferebat: hoc tantum diſcrimine, quod, quae erat in Muſeo MAGNAVACCAE, in averſa parte decorabatur ea Epigraphe, quae incipit PETRVS. HERVS: MEVS &c. quam ipſe diligenter iam exſcripſeram. Igitur Ampliſſimo Cardinali GVALTERIO auctor fui; ut hanc quoque partem ſibi compararet; quod ſumma cum voluptate praeſtitit, & me ſibi devinctiſſimum oſtendit. *Dum haec ſcriberem mihi in mentem venit coniectura quaedam de eius uſu; num integumenta fuerint olim Carminum Catulli; nempe* LX. LXI. LXII. *&* LXIII. *quae ad nuptias celebrandas* IVNIAE, *ſive, ut aliqui volunt;* IVLIAE *cum* MANLIO, *ab eo ſcripta ſunt; ubi etiam de Aty Galliambicum: quod Tu ipſe*, PRINCEPS EMINENTISSIME; *qui ſumma polles doctrina, & Antiquitatis eruditione, ad trutinam revocabis; &, Te hortante, ſi tanti eſt, alii accuratius expendent.*

VI.

VI. Recte igitur Celeberrimus PASSERIVS *nil certi ſtatuere voluit de* DIPTYCHI *tui antiquitate, cuius iudicium his tantum, qui illud manibus oculiſque adtrectarunt, atque accurate obſervarunt, reliquit. Quoad conchas, quae tympanum ornant tribunalium, ſive ut ita dicam, oſtiolorum tui Diptychi, ea in marmoreis anaglyphis, ut videre eſt in Collectaneis Romanarum Antiquitatum, quae* Admiranda *in fronte Operis dicuntur, ac praeſertim Tab.* XLIX. *quae optimorum ſaeculorum elegantiam praeſeferunt, occurrunt, ſpectanturque etiam in pictis Sepulchris, quae ab egregio Petro Sancte Bartolio edita ſunt, & primorum Caeſarum aevum oſtendunt. Alia non deerunt adnotanda in meo* DIPTYCHORVM ANTIQVORVM THESAVRO, *qui Te Praecone Celeberrimo Litterario Orbi iamdudum innotuit, & Te dubio procul Praeſtantiſſimo* MAECENATE *liberaliter favente, quamprimum, ut ſpero, in lucem tuo immortali nomine ornatus prodibit.*

VII. In eo tamen haud in mente mihi eſt doctiſſimorum omnium Virorum Explicationes, vel Coniecturas in DIPTYCHON *tuum, quotquot in lucem ad hoc tempus prodierunt, vel deinceps prodibunt; adferre, multo minus vero quorumdam deridiculas criminationes, & iurgia inutilia, quae veritati non lucem, ſed tenebras adferunt, & Lectores taedio onerant intollerabili: adeo enim haec excrevere, ut Volumen immenſae propemodum molis implere poſſint; ſed ſingulas tuo monitus exemplo, in compendium exſcribere, & proponere ſatius, & conſultius mihi videtur, ſi meum hoc conſilium conſuetae tuae Clementiae benignitate probare volueris. Ceterum, qui has noſtras coniectationes perſtringere, criminari, & improbare voluerit, ut faciat, permittimus; dummodo honeſte, & docte, & litterariae Reipublicae bono, id*

fa-

faciat ; nec res aliter ac ſcriptae ſunt , intelligant , exponant , proferant : amotis iurgiis , contentionibus , & ambagibus , quae Litterarum dignitati & decori maxime officiunt : illudque accurate intelligat , Te omnium primum claſſicum perſonuiſſe , & excitaſſe magni nominis Viros , ut opinionem ſuam primum privatim ad Te ſcriptis litteris , mox publicis hortationibus adciti , depromerent , ſi maximam apud Te gratiam inire cuperent : quos quidem non laudare turpe eſt ; criminationibus vero impetere , ac publice vituperare , turpiſſimum , atque inhumanum prorſus meo , aliorumque iudicio , videtur . Haec omnia facile , & quamprimum , praeſtari poterunt , ſi meis impenſis tuae etiam impenſae , atque auſpicia exoptatiſſima adcedent .

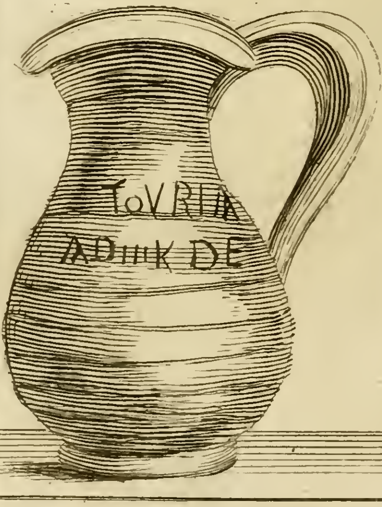
Haec ſcribebam ; dum excuderentur Florentiae in Imperiali Typographio IIII. Kal. Decembr. an. CIↃ. IↃ. CC. IL.

CRATER ADSPERSORIVS

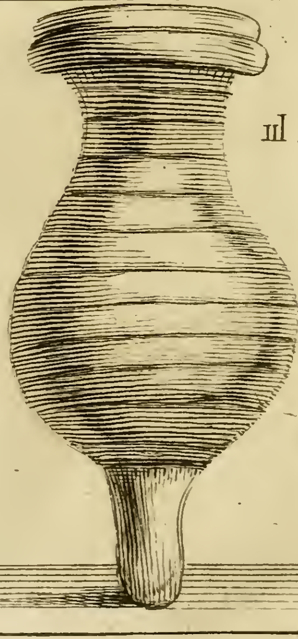

Alt. Palm. I.

II.

III.

Exstant Pisauri in Museo Passerio.

IO. BAPTISTAE PASSERI

CRATER ADSPERSORIVS

AD VIRVM CLARISSIMVM, ET ORNATISSIMVM

IOSEPHVM MARIAM MORICIVM

PATRICIVM FIRMANVM

QVod tam copioſa, tamque varia veterum monumentorum ſupellex aetate hac noſtra per manus omnium obverſetur; non aliunde profecto venit, quam quod defoſſam, in noſtris penetralibus delitеſcere non ſuſtinemus; ſed datis confeſtim litteris ad Viros doctos, eorum quodammodo natalem diem annuntiamus: & non aliter, ac ſi de publico negocio ageretur, inter Ephemeridas recenſemus, toto terrarum Orbe minime indignante, ſi poſt bellorum, ac foederum notitiam ſignificetur alicubi terrarum quaedam Antiquitatis monumenta in lucem rediiſſe. Terra Antiquitatibus generoſior ſaeculum hoc non facit frugiferum, ſed hominum ſtudium per quod illae publicantur: neque aliter copioſae ſunt, quam quia toti humano generi innoteſcunt. Nonne ſub Auguſto Tuſcorum monumenta copioſiora habebantur, quam quod aevo hoc noſtro? in cuius delicias vix ea veſtigia relicta ſunt quae X. & VIII. ſaecu-

lo-

lorum ruinam, & interitum effugerunt. Studioſe quidem etiam ea aetate veterum Italorum Sepulcra adhuc intacta expilari coeperunt ob vaſculorum veterum cupiditatem, ut oſtendit Suetonius in Iulio Cap. 81. „ *Cum in Colonia Capua deducti lege Iulia Coloni, ad exſtruendas villas ſepulcra vetuſtiſſima diſiicerent, idemque eo ſtudioſius facerent, quod aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebantur &c.* quae direptio modos omnes tranſgreſſa eſt, dum Chriſtiana Religione ubique terrarum propagata, in Ethnicorum ſepulcra hoſtiliter debachatum eſt, ut legibus ſeveriſſimis ſub Theodoſio, & Valentiniano publicatis, *Cod. Theodoſ. de ſepulcr.* ea licentia coërceri debuerit: quod etiam feciſſe Regem Theodoricum teſtatur Caſſiodorus *Variar. lib. IV. Epiſt.* 18. Quidquid vero antea erutum eſt, in uſum privatae voluptatis condemnatum, quoad ſuperfuit, ignotum fuit, nec quum interiit aliquam ſui reliquit recordationem; ut paene deterius fuerit lucem conciſci, quam ſi humi additum in ſpem melioris ſaeculi delituiſſet.

II. Haec vero opportune mihi perpendere contigit, MORICI ORNATISSIME, cum nuper defoſsi in agro Firmano monumenti non modo nuncium ad me remiſiſti; verum & ſupellectilis in eo detectae participem feciſti: & licet ipſe harumce rerum ſtudioſiſsimus ſis, & ſolertiſsimus inluſtrator; voluptati tamen tuae gloriam Antiquitatum praetuliſti, ut illae longius emigrantes ingenium etiam, atque ſollicitudinem exterorum in illis explicandis exſcitarent. Nunciaſti ergo ſepulcralem arcam ex conſertis tegulis inventam fuiſſe, quae humati hominis cadaver occultabat. Erat circa illud ampullarum copia, in quibus, non lacrimae coniunctorum, ut vulgus iocatur, ſed luſtrales aquae varii ordinis, atque uſus, quem-

quemadmodum veteres reputabant, conlocabantur. At haec vulgaria ſunt, ac nullo non in Sepulcro obvia.

III. Quae vero admirationem in ſe tuam excitarunt, quaterni Crateres fuere retrorſum anſati, circa quorum umbilicum foramina in coronam diſpoſita crateres pervios efficiebant: ita vero in Sepulcro locati erant circa angulos, ut gemini caput, reliqui pedes ſtiparent. At malo fato contigit, ut ceteris in ipſa effoſsione confractis, unicus tantum incolumis, & ſuperſtes fuerit, quem confeſtim pro tua humanitate ad me delatum eſſe voluiſti. Conſtat vero ex argilla ſubnigra eiuſdem Officinae, ex qua tota ſimul ſepulcralis ſupellex, quae per totam Senoniam noſtram in dies eruitur: quae ſimul conlata, & diligenter comparata, eiuſdem fodinae, eiuſdemque artificii eſſe deprehenditur; in qua quum aliquando Phoenicios aliquos characteres obſervaverim, clarum ſit eiuſdem nationis Artifices aliquando in hac Italiae ora ad figulinam exercendam fuiſſe adhibitos; quemadmodum Romae Aegyptii: ex quo factum eſt, ut in figulinarum ſigillis litterae Aegyptiae, quas Coptas vocant, inveniantur, praeſertim ЄѠ & C pro ΕΩ & Σ. Eius vero formam, atque uſum perſcrutatus, haud longe a *Colis vinariis* abire comperi, in quibus infuſa vina, vel faeculentiora, vel odoribus admixta, & per ſubtiliſsimos meatus transfuſa, in uſum potus pararentur: de quibus noſtrae Cortonenſis Academiae Socius Philippus Venutus Vir Celeberrimus ornatiſsimam nuper Diſſertationem publicavit. Qui tamen huic miniſterio deputabantur, ut officium ſuum quantocius exhiberent, nec mora longa ſitim fatigarent, copioſis foraminibus trajecti erant, ut ex illorum exemplaribus evulgatis in Muſei Etruſci Tom. III. Claſs. III. Tab. XXXIV. luculenter

ap-

adparet. Ille vero tuus, qui minori meatuum numero praeditus eſt (nam ad vicenos non perveniunt) in alium tardiorem uſum concinnatum fuiſſe coniicebam. Praeterea nulla ratio ſuadebat cur cellae vinariae inſtrumenta, & potiſsimum eo numero, cum mortuo ſepulta eſſent: quum ceteroquin longo iam experimento compertum habeamus, nihil fere cum cadaveribus humari conſueviſſe, quam illa veſtium ornamenta, quae pars illorum putabantur, ut fibulae, armillae, anuli, quandoque & coronae: praeterea funeris inſtrumenta, nec quidpiam aliud.

IV. Nec vero ſententiam ſubvertit meam, quod quandoque circa cadavera equorum bullae, galeae, cuſpides lancearum, atque alia huiuſcemodi reperta ſint: ex quo multis in mentem ſubiit etiam profeſsionis inſtrumenta tumulari cum defunctis conſueviſſe: quod utinam feciſſent Veteres! Nam omnium artium univerſum adparatum in Sepulcris opperiremur, ex quo Antiquitatum ſtudium nihil iam primaevis ſaeculis invideret: at nihil horum in Sepulcris videre eſt. Arma vero, & phalerae, quae in tumulis antiquorum occurrunt, non artis teſtimonia ſunt, ſed funebris caeremoniae monumenta; nam quandoque in obſequii teſtimonium, qui funeri intererant, etiam imbellis hominis arma ſua demittebant. Sic in Archaemori, licet infantis mortuali pompa, tela in rogum proiecta ſunt. Statius Thebaid. VI.

. . . . Dextro gyro, & vibrantibus haſtis
Hac redeunt, raptumque ſuis libamen ab armis
Quiſque iacit, ſeu fraena libet, ſeu cingula flammis
Mergere, ſeu iaculum, ſeu ſummae caſſidis umbram.

At quiſque videt haec pietatis teſtimonia non ad mortuum pertinuiſſe; ſed plane ad illos, qui funeri in-

intererant. At Cola vinaria, & tanto numero cur in Sepulcro? Ad vinum fortaſſe defaecandum, quod in exequiis ad libandum adhibita ſunt? At quorſum quatuor, quum unum officio feciſſet ſatis?

Parva petunt Manes; pietas pro divite grata eſt
Munere; non avidos Styx habet ima Deos.

V. Haec vero mihi recogitanti in mentem ſubiit Crateres iſtos ſpiraculis pervios in alium longe uſum deſerviſſe, hoc eſt ut aſpergilli loco adhibiti, aquis luſtralibus ſaturati, ſupraque cadavera circumducti, guttatim illa irrorarent; nempe haec erat caeremonia, qua mortuorum animae conſecrabantur. Nam opinio invaluerat, illos, qui in caelum migraturi eſſent, perfundi oportere ambroſio rore Deorum manu: quod multiplici Graecorum, ac Latinorum teſtimonio comprobavi in Acherontico meo Cap. VI. edito in Vol. III. Muſei Etruſci Goriani: quibus adiungere placet alteram Q. Smyrnaei auctoritatem in Paralip. lib. B verſ. 530. ubi funus Achillis deſcribit:

Cumque ſtudioſe, omnia, ut decebat, adminiſtraſſent,
In tabernaculo caeſum Pelidem depoſuerunt:
Quem viſum ſolers Pallas miſeratur,
Ambroſiamque in caput ſtillat; quam perhibent
Corpus morte exſtinctorum diu recens ſervare:
Fecitque rorulentum, & ſpirantibus ſimilem.

Parem honorem Homero adtributum fuiſſe teſtatur in Anthologia Lib. III. Cap. 25. Alcaeus Meſſenius:

Heroum cantorem in inſula Io pueri Homerum
Dolore adſfecerunt, ex Muſis aenigmata texentes.
Nectare vero marinae Nereides inunxerunt,
Et mortuum Actaeo poſuerunt ſub ſaxo.

VI. Quod vero ab iis inviſibiliter praeſtari reputabant, hoc in funere hominum manu repraeſentabatur; nam adparata luſtrali aqua electis fontibus hauſta, & propriis caeremoniis conſecrata, illa corpus adſpergebant; quod etiam in Acherontico meo demonſtravi.

VII. Quia vero adſpergilli, ſeu interim ex victimarum ſetis conſtarent, ſive ex arborum ramulis, longam aetatem non tollerabant, & in ſepulcro abditi tanquam mortui propria ſupellex, ſubſiſtere diu non poterant, excogitarunt Etruſci varia genera vaſculorum, in quibus per infundibulum inmiſſus latex per minutiſſimos meatus ex aliqua vaſis parte diſpoſitos, prout ritus funerum poſtulabat, inde guttatim ſupra corpus diſtillaret. Horum vero plurimos & artificio, & varietate ſpectabiles, nuper in Campania erutos eſſe accepimus, quos cum reliqua Vaſcularia ſupellectile aliquando explicabimus. Non alia vero ratione id genus vaſculorum excogitatum eſt, quamquod ex ſimpulo ſaturati, aquam paullatim ac guttatim ſpargerent. Cur vero ex patera, vel ſimpulo aqua ubertim infundi non poſſet ſupra mortui cadaver, ratio in promptu eſt; nam haec aquae effuſio quandam ſpeciem lavationis importaſſet, quae in Superum ſacrificiis tantummodo fieri poterat. At contra in Inferorum, lavari religio erat. Adſpergi tantum iura ſacra permittebant. Servius Aeneid. 4. verſ. 635. *Sacrificantes Diis Inferis adſpergebantur, Superis abluebantur.* Quapropter Dido ſororem rogat

——— *Corpus properet fluviali ſpargere lympha.*

Itaque ne caeremonia perverteretur, & pro adſperſio-

ſione effuſio eveniret, introductum eſt, ut vaſculis, ita concinne compoſitis, hoc miniſterium perficeretur. Pro varia vero populorum conſuetudine, & artificum ingenio, ut ſemper varii conficiebantur, ita factum eſt, ut non modo clauſi efficerentur, ſed etiam patuli, & in crateris modum efformati, ut illi ſunt, de quibus in preſentia pertractamus. Ceterum praeter adſperſionem, quae facili exſiccato humore evaneſcebat, excogitatae ſunt ampullae quaedam, in quibus aquae ſacrae infuſae circa corpus conlocarentur, ut beneficio, & virtute illarum diuturnius duratura, animarum divinitas fortaſſe conlabeſcens ſolidaretur.

VIII. Mihi vero maximam ſemper ingeſſit difficultatem ipſa ampullarum multitudo, quae circa haec Sepulcra reperitur, & quod ſupra eſt, ipſa molis diſparitas: unde cognoſcitur Antiquos liquores varios in monumentis condidiſſe, illoſque pro varia dignitate, ſeu ſignificatione parcius, aut uberius miſcuiſſe. Auget difficultatem Scriptorum ſilentium, qui haec arcana Religionis in operto eſſe voluerunt; nunquam magis obſcuri, quam quum de ritu funerum locuti ſunt, qui ſpeciem quamdam expiationis continebat: ſcimus tamen adhibuiſſe in Inferorum ſacrificiis aquas quaſdam utique ex lecto fonte hauſtas, quibus nomina quaedam arcanae religionis tribuebant. Sic eadem Dido, ſacra Diis Inferis parans, aquas adhibet, quibus nomen *Averni fontis* tribuebatur, & quas Virgilius ſacrarum rerum peritiſſimus adpellat:

——— *latices ſimulatos fontis Averni.*

Quemadmodum, ut Servius refert in Lb. II. Aeneid. verſ. 116. ubicunque ſacra Iſidi fierent, aqua in

templo ſpargebatur , quae *aqua Nili* nuncupari ſolebat, undecumque interim hauſta foret. Quoad igitur ſuſpicione adſequi datum eſt in re penitus obſcura, puto non unam, ſed plures, & multiplicis nuncupationis aquas in funeribus fuiſſe adhibitas, quibus fortaſſe ab infernis fluminibus nomen inditum erat, vel ab omnibus praecipuis patrii ſoli fluminibus, & ſacris fontibus, quibus uti fas eſſet in ſacrificiis, hauſtas, in ampullis fuiſſe incluſas; quare in illis divinitatem ineſſe, quae animabus communicaretur, reputabant; nam quandoque in Sepulcris in hac regione erutis fere trecentae ampullae vitreae inventae ſunt, quorum aliquae heic in Muſeo Arditio cum effoſſionis hiſtoria adſervantur: quae multiplicitas ampullarum ad differentiam aquarum mihi videtur referenda. Aquae vero luſtrales admixto ſale initiabantur. *Theocritus in Herculiſco*

——— *Puto ſuffitum domum ſulphure*
Primum; deinde ſale mixtam, iuxta ritum,
Ramo virenti olivae coronatam inſpergite puram aquam.

Qui vero luſtrationem perficiebat, ad Orientem converſus ſtare debebat. Cratinus in Chirone.

Age primum ad Auroram omnium conſiſte,
Et cape manibus iuncum magnum,
Funde haec, aquam e crateribus funde.

Torrem quoque ex altari ſumptum, quum victimae adolerentur, in aquam exſtinguebant. *Euripides in Herc. fur. verſ.* 928.

Cum

Cum autem torrem manu dextera laturus eſſet
Filius Alcmenae, ut intingerent in aquam luſtralem.

& Athenaeus Lib. II. *Chernix eſt aqua, in qua titionem ex ara ſumptum tingebant, & quam ad perficiendum ſacrum adhibebant*. In adſperſione arcana quaedam verba proferri ſolebant. Ovidius Metam. Lib. I.

. . . . . . *Ter ſumptis flumine crinem*
Inroravit aquis, ternis ululatibus ora
Solvit. ————————

Quae vero in funeribus adhibebatur, poterat fortaſſe diverſo ritu conſecrari: quod quum alto ſilentio apud Antiquos prematur, non aliam fuiſſe luſtralem aquam in funeribus adhibitam, quam quae in ceteris caeremoniis, haud temere iudicabimus.

IX. Nec alienum erit ab argumento diſquirere cur quatuor ex hiſce Crateribus in Sepulcro locati ſint; quia numerus myſterio non caret. Nam liquido conſtat parem numerum finitum haberi; imparem vero infinitum, & immortalem „ *Quia dividi integer non poteſt*, ut ait Servius in Ecl. 8. 75. ſententiam Vatis explicans:

———— *numero Deus impare gaudet.*

Itaque Feſtus „ *Imparem numerum Antiqui hominibus proſperiorem eſſe crediderunt*: quapropter obſervari maxime coepit in febribus, & medicinis, ut oſtendit Plinius Lib. 38. 2. At contra parem numerum, quod ſtatim dividi poſſet, finitum reputabant, ut refert Servius in locum citatum „ *Var-*

ro dicit Pythagoreos putare parem numerum eſſe finitum. Hinc introductum eſt, ut vita functis tribueretur, potiſſimum vero quaternarius: quapropter idem Virgilius Aeneid. VI. 243. in Inferorum ſacrificio quatuor iuvencos adhibet:

Quattuor hic primum nigrantes terga iuvencos
Conſtituit, frontique invergit vina Sacerdos.

Rurſus vero Lib. X. 518. Aeneam inducit, qui ad Pallantis Manes piandos quatuor iuvenes mactandos eligit:

Quattuor hic iuvenes, totidem, quos educat Vfens
Viventes, rapit inferias, quos immolet umbris.

Praeterea Mercurio animarum deductori, numerus iſte ſacer erat. Plutarchus Sympoſ. 9. 3. *Mercurio potiſſimum quaternarius eſt dicatus*,, Et Martianus Capella Lib. I. *Hic numerus quadratus ipſi Cyllenio deputatur*; *quod quadratus Deus ſolus habeatur*. Quae ubi animadverterimus, minime iam mirabimur, quatuor *Crateres adſperſorios* in Sepulcri angulis fuiſſe conlocatos: quorum officium in eo verſatum eſt, ut luſtralis aqua quater ſupra corpus mortui traduceretur; nam, ut praemiſimus, mortuis quaternarius acceptus erat; quum e contra erga vivos ternarius probaretur. Hinc ſcitiſſime idem Virgilius funeſtatos viros terna purgat adſperſione:

Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo felicis olivae.

Hoc enim numero, qui ſanctus, & perfectus, ac Deo

Deo adprime probatus; iam tunc habitus erat, malum omen tolli, atque avverti reputabant. Forte etiam quaternii Crateres totidem victimarum; quae in funere mactatae fuerint, teſtimonium perhibent; nam ſingularum ſanguis lebetibus exceptus contemporaneo officio per totidem Crateres ſuper aram ſepulcri, vel in defoſſo ſcrobe, ut apud Homerum, Vylſſes feciſſe legitur; percolari poterat, ne ſiquid impurum, aut craſſum, ut ſaepe contingit, cum ſanguine defluxiſſet, Religionem Manium perturbarent. Huic vero coniecturae adminiculum aliquod praeſtat ipſum manubrii ornamentum, quod taurinum caput; licet ruditer effictum, exprimit, ut in hac Tab. n. 1.

X. Cur vero vaſcula iſthaec in Sepulcris repoſita ſint, ratio in promptu eſt; quod nempe quae ſemel in uſum mortui addicta eſſent; inde auferre, piaculi inſtar haberetur: qui enim illa adtrectaſſet; pollutus putabatur. Itaque ſaepe legibus cautum eſt, ne quis ſepulcra tentaret, ut inde latentem ſupellectilem auferret; ut habemus toto titulo *ff. de ſepulcro violato*. Lege etiam Gordiani ſanciebatur „ *res Religioni deſtinatas, quin immo iam Religionis effectas, ſcientes qui contigiſſent, & diſtrahere non dubitaſſent, laeſae Religionis crimine adſtringi* „ ut in lege *res Religioni cod. eodem tit.* Idem decretum obſervamus in lege prima ff. ad l. Iul. de pecul. circa pecuniam, quae de ſepulcro ablata eſſet, quam ex hominum commercio eliminandam tradit Philoſtratus *de Vita Apollonii Lib. VII.* Hiſce ſanctionibus ſe ſe conformavit Rex Theodoricus, cuius reſcriptum recenſet Caſſiodorus Lib. IV. Variar. Epiſt. 18. ubi conqueritur „ *Laurentium Presbyterum effoſſis cineribus funeſtas divitias inter hominum cadave-*

davera perſcrutatum . Nec abſtinuiſſe tam crudeli contagio piis dicatas conſecrationibus manus, aurum exſecrabili quaeſiiſſe adfectu . In hos etiam animadvertit praefata lex Theodoſii, & Valentiniani „ *Luce palam ſepulcra ceduntur, & quidquid Religio vetat, in uſum licentiae traxit ſacrilega praeſumptio* „ Hinc uſu receptum eſt, ut plerumque lutea vaſa huic uſui deſtinarentur, ne immodico ſumptu comparanda eſſent, quae dimitti omnino oporteret, nec latrunculos ſollicitarent.

XI. At plus aequo forſitan ingenio indulſi, Morici Praeclarissime, dum veterum Picentum tuorum ignotos ritus ex unius patellae coniectura inquirendos mihi praeſcripſi . Quis funerum illorum caeremonias, quis patrias religiones adſequi valeat in tanta ſilentii caligine, & taciturnitate Scriptorum? Superſunt nobis tantum haec muta gentis veſtigia, quibus ingenia noſtra exerceamus. Hoc vero ſtudium ſemper utiliter erga patriam noſtram impendemus, eo utilius facturi, ſi in alia conſimilia offendamus, quae multiplicitate conſtantem uſum populorum confirment, & una ſimul ex multis conlimantibus coniecturis, quae nunc caligantibus oculis inſequimur, obſervatione roboremus. Vale interim, Vir Clarissime, patriae tuae ornamentum, & Stephanum Borgiam, excelſi Antiſtitis tui ex Fratre Nepotem ornatiſſimum, mihique doctrina, & humanitate adprime carum, ſaluere iube, atque una ſimul ſuavi aemulatione, quod ego cum Oliverio meo, licet longe impar heic facio, ſtudia noſtra avidius ſemper colite, ac diligite.

IO:

IO. BAPTISTAE PASSERIO

I. C. ET VICARIO PISAVRENSI

VIRO CELEBERRIMO AC DOCTISSIMO

AMICO OPTIMO

ANTONIVS FRANCISCVS GORIVS

HOrtatus nuper es me, PRAESTANTISSIME PASSERI, ut proſequar adlatum in ſecundo SYMBOLARVM Volumine pag. 208. *Specimen Adnotationum, & Emendationum*, quas Vir Celeberrimus, omnique aevo venerandus, Antonius Maria SALVINIVS, Praeceptor meus, ut ſolebat, optimos libros dum legeret, ad oram *Diarii Italici* MONTFAVCONIANI adlinivit: nam incoeptum hunc, licet exiguum, laborem a multis litteratis hominibus probari non ſolum audiviſti; ſed & per litteras ab exteris Muſarum Cultoribus non parum laudari, & deſiderari ſcripſiſti. Morem igitur Tibi gerere nunc decrevi; ſed ut ordine procedam a principio uſque ad calcem Montfauconiani Diarii, eas nunc profere lubet Adnotationes, & Emendationes, quae Caput I. II. III. IV. & V. eiuſdem Diarii reſpiciunt. Nonnulla etiam ipſe ex neceſſitate, atque opportunitate adieci, & ut facile internoſcantur, in principio cuiuslibet verſus ita „ diſtinxi. Erunt fortaſſe, qui haec exilia, & tenuia fercula ob levem ſtomachum reiiciant; ſed, ut ſpero, erunt palato tuo, & multorum Doctorum exqui-

quiſitiſſima; praeſertim; ut ais, ſi nova editio eiuſdem Diarii Montfauconiani aliquando paretur. Sat mihi eſt, Tibi, & paucis, *quos aequus amavit Iupiter*, placere.

ANtequam vero Salvinianas Animadverſiones proferam, perlubet eiuſdem V. C. Montfauconii nondum editam Epiſtolam proferre ad Doctiſſimum Salvinium ſcriptam; praeſertim quum egregias laudes contineat ſummorum Virorum, qui litterarium orbem fama nominis, & ſcriptorum gloria impleru nt; nempe Eminentiſs. Principis Card. QVERINI, tunc in minoribus, D. Anſelmi BANDVRII, & Henrici BRENKMANI. Hanc mecum, dum haec excuderentur; perhumaniter communicavit omni laude maior Celeberrimus Salvinius; Patricius; & Canonicus Florentinus, de litteris, ac de me optime meritus. Ea haec habet:

CLARISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO

ANTONIO MARIAE SALVINIO

Frater Bernardus de Montfaucon

S. P. D.

TVas accepi litteras XVII. Kal. Decemb. datas; humanitate, & obſervantia pleniſſimas; quibus rogas litteras commeatus, vulgo vocant (paſſeport) *impetrare curem, tranſmittendas V. Cl.* Henrico Brenkmano *Batavo; qui ſtrenuam penes vos rei litterariae promovendae dat operam; eodemque ſtudio permotus in Galliam concedere peroptat. Non neſcius ego talium Virorum aditu Galliam noſtram non parum exornari; nec immemor tuorum erga me officiorum; quae mihi ad ea, quae*

tibi

tibi in optatis ſunt; ſuſcipiendâ, ſemper ſtimulos addent, rem non impigre ſum adgreſſus. Verum R. P. D. Angelus Maria Quirinus, *quem priorem, Vir Clariſſime, rogaveras, rem ad exitum pene perduxit; ita ut ſpes ſit proxima ineunte bebdomade eas ipſas commeatus litteras Florentiam demandatum iri. In ceteris erudito viro* Brenkmano, *cum huc advenerit, ſemper praeſto erimus, ut ei Bibliothecarum aditum, quantum facultas noſtra feret, procuremus, necnon amicorum opem, aliaque eius ſtudiis opportuna. Hexapla Origenis, quibus eruendis, & publicandis a multis iam annis inſudamus, ineunte Martio proximo, in lucem emittentur.* D. Angelus Maria Quirinus, *qui a non modico tempore Lutetiae moratur, tum humanitate, & prudentia ceteriſque virtutibus, tum omnigena eruditione, qua pollet, Magnatum, Eruditorum, aliorumque omnium ſibi affectum, & exiſtimationem conciliavit.* D. Anſelmus Bandurius *quantum profecerit, opera ipſa per ſe clamant. Vale, Vir Eruditiſſime, & me amare perge.*

Dabam Lutetiae v. Idus Decemb. MDCCXII.

CAP. I. pag. 5. Arelatenſem lapidem adfert, vitioſe editum in Gruteriano Theſauro pag. DCCI. 6. in tertia linea ſcriptum.

Θ ANN. V.

Θ. Θανών. *nigrum praefigere theta*; quo mors declaratur. In 6. lin. MYPISMVS: forte lapis habet MYRISMVS.

Pag. 9. l. 14. *lege*: Interfluit ceu Euripus.

Pag. 11. l. 24. Codex Arabicus dictus *Camus*, perrarus. *forte* Pentateuchus.

Pag. 14.

Pag. 14. l. 19. *Hammonis* Commentarii in Libr. Ariſtotelis *περὶ ἑρμηνείας*. *forte* Hammonii.

—— l. 24. Pythagorae vita per *Malchum* &c. *i*. Porphyrium.

—— l. 36. *Λέοντος τȣ̃ Σοφοῦ κατὰ Ιτάλων*: Id eſt, *Leonis Sapientis contra Italos*. *i*. *e*. contra Latinos.

Pag. 51. l. 5. *Theodoſii Σφαιρικόν*. *forte Σφαιρικῶν*.

CAP. II. „ Celebrata Bibliotheca Ambroſiana Mediolanenſi, eiuſque Praefecto Viro Praeclariſſimo, Ludovico Antonio Muratorio, quem „ hoc ipſo ſacro Iubilaei anno MDCCL. mortuum „ x. Kal. Februarias, deflent Muſae, atque aeternum deflebunt, pretioſos Codices, qui in ea „ ſervantur, deſcribit.

—— l. 11. - *Introductio logica in faciliores Aſtronomiae regulas*, *προχείρȣς*. *manuales*, ſeu *ad manum*.

—— l. 16. *μεθεώρων*. f. *μετεώρων*.

—— l. 19. *Apomaſaris* apoteleſmatica. Abumazar Arabs, In fine eiuſdem paginae recenſen„ tur e vetuſtis Codicibus complures Scriptores „ *Chryſopoëi*. Adnotat Salvinius, eandem Scripto„ rum catervam exſtare etiam in Bibliotheca Lau„ rentiana Florentiae. *Queſto corpo di Chimici* „ *è anche in S. Lorenzo*.

Pag. 16. „ Carmina quaedam Gallico metro ad„ feruntur ex Codice XII. ſaeculi membranaceo, „ in quo metrica Daretis Phrygii verſio Gallica „ veteri lingua. Eadem vernacula Etruſca lingua „ ſic vertit Salvinius:

Sa-

Salomon c' inſegna e dice
(hon . huomo . on .)
E così lo legge uomo in ſuo ſcritto.
Che nullo non dee ſuo ſenno celare,
Anzi ſi dee uomo sì dimoſtrare,
Che l' uom v' aggia pro, e onore.
Che così feron gli anteceſſori,
Se quelli, che trovaron le parti,
E li gran libri di ſue arti
I Filoſofi, i trattati,
Di cui tutti i motti ſon ſaputi
Si foſſon taciuti, veramente
Li ſecoli vivrebber follemente,
Come beſtie avremmo vita,
Che fuſſe ſaver, nè che follia.
Non ſavrebbe uom fuori iſguardare,
Nè l' un dall' altro diſcevrare.

Pag. 28. l. 21. quia Gothorum Regum nullus praeter Theodoſium. *forte*: Theodoricum.

CAP. III. pag. 38. „ Inſcritionem Graecam ele-
„ gantiſſimam adfert, a Sponio editam pag. 336.
„ ſed multis mendis inquinatam, quae exſtat Ve-
„ netiis in Muſeo Grimanio.

Lin. 12. ΕΝ ΤΩΙ ΘΕΑΤΡΩΙ ΣΤΕΦΑΝΩΝΑΙ. forte ΣΤΕΦΑΝΩΣΑΙ.

Lin. 25. ΟΤΙ ΕΥΝΟΥΣΩΝ &c. ΟΤΙ ΕΥΝΟΥΣ ΩΝ

Lin. 28. ΠΑΡΙΩΝ ΤΟΤΣ &c. ΠΑΡΙΩΝ ΤΟΥΣ

Pag. 39. lin. 6. *miſit nunc &c. & miſit*
—— lin. 8. *inſulam gubernante* &c. Neſiarcho
lin. 11. in feſtis Dionyſii &c. *in feſtis Dionyſi*
—— lin. 14. *& amicus perſeverat &c. & amicus eſſe perſeverat.* —— lin. 20.

—— lin. 20. *erigent ſtatuam iuxta tabulas* &c. *iuxta menſas* (in Banchi)

In fine inſcriptionis. - *Sthrynes Philonis penuarius* - *Quaeſtor*

Pag. 40. lin. 10. f. *Therapeutica Graecarum*, s. *Gentilium perturbationem*. *Praeludium*.

Pag. 43. „ Adfert decretum Athenienſium, qui „ in inſula Delo habitabant, adlatum a Grutero „ in Theſauro pag. ccccv. ſed hiulcum, lacerum, „ & in multis vitiatum, quod ſanum exhibet.

lin. 2. ΔΕΚΑΤΕΙ - *η*. ΔΕΚΑΤΗΙ

lin. 7. ΑΝΕΚΚΛΗΤΟΝ - vel cum Γ vel Ν ſcribendum.

lin. 13. ΑΝΑΓΟΡΕΥ ΜΕΝΩΙ - ΑΝΑΓΟΡΕΥΟΜΕΝΩΙ

lin. 21. ΚΑΙ ΙΕΡΟΠΡΕΠΩΝ-ΚΑΙ ΙΕΡΟΠΡΕΠΩΣ

lin. 23. ΑΓΑΘΕΙ ΤΥΧΕΙ - ΗΙ

Pag. 45. lin. 12. *&* *nactus Bacchi Sacerdotium*. - l. *ſortitus*.

—— lin. 16. *ut qui iam Praeſides ſunt* - *ut qui iam Praeſides ſortito facti ſunt*.

lin. 21. *rogent populum*

Pag. 48. lin. 4. ἀπροσπέλαστος. ἅπτομαι. ἁπτός. ἄαπτος.

—— lin. 16. Fuit Florentiae *Roſſus*, ſive *Rubeus* Presbyter Cretenſis, quem Laurentius Medices Florentiam evocavit, ut Codices Graecos ſibi conſcriberet.

—— lin. 26. *Guillelmus Paſtrengicus*, qui ſcripſit *de Viris Illuſtribus*; is non fuit magiſter, ſed amicus Petrarchae, ex Cl. March. Maffeio.

CAP. IV. pag. 51. Verum Anonymus, *de mirabilibus Romae*. Anonymus: *in quatuor partes Tem-*

pli

pli (i. molis Hadriani) *fuere quatuor caballi aerei deaurati*.

Pag.. 53. In meo commentario *de Mitrato Ieſu* „ *Chriſti Nazareni Capite*, Epigrammata haec, „ quae in Lipſanothecis Ligni Santiſſimae Cru- „ cis ſcripta leguntur, a Cl. Salvinio emendata „ protuli dum agerem *de Crucibus litteratis*, quae „ vide in Tomo III. mearum Symbolarum pag. 167.

Pag. 53. „ Hiſtoria Codicis Evangelii S. Mar- „ ci adfertur in praeſtantiſſimo Opere Viri Ce- „ leberrimi Ioſephi Blanchinii, Presbyteri Congre- „ gationis Oratorii Romani, quod inſcribitur: *Co-* „ *dex Evangeliorum quadruplex &c.* Eam Hiſto- „ riam exhibuit Blanchinio amico ſuo Vir pietate „ & doctrina eximius *Laurentius a Turre*, Vti- „ nenſi Oratorio Praepoſitus meritiſſimus, quam „ vide ibidem Par. II. pag. DXLIII. Ex adlatis do- „ cumentis conſtat non eſſe B. Marci Evangeli- „ ſtae, ut creditum eſt, autographum.

Pag. 65. verſus finem * Reatehis f. Reatenſis

Pag. 66. legaliter adminiſtrare &c. *lealmente*. „ „ Diploma hoc papyro ſcriptum longit. ped. VII. „ exſtat in Bibliotheca Illuſtriſſimi March. Scipio- „ nis Maffeii, qui accuratius edidit in Volumine „ ſuo, cui titulus: *Hiſtoria Diplomatica* pag. 161. „ num. VIII. apud quem vide quot menda ſint „ inſtauranda.

Pag. 70. lin. 19. ΩΣ ΕΠΙΤΥΓΧΑΝΟΝΤΟΣ. Id eſt: *Vtpote qui victoriam retulerit*. tamquam adſecuti.

Pag. 71. lin. 9. „ Plumbea numiſmata plurima „ exſtabant penes egregium Antiquarium Franci- „ ſcum Ficoronium, qui ectypum hoc numiſma- „ tis exhibentis vultus M. Aurelii ex una, & L. „ Veri ex altera donavit viro nobili & docto Ber-

„ nar-

„ nardo Treviſano. Monetarii Artifices, praeſer-
„ tim quum numiſmata praeſtantiora cudebant, ſo-
„ lebant plumbeas impreſſiones, ſive apoſphragiſ-
„ mata ex ipſis educere, ut viderent facilius, quid
„ emendandum eſſet, quid addendum, vel quid
„ demendum, antequam numiſmata ipſa procude-
„ rent. Ea plumbea numiſmata edidit Cl. Fico-
„ ronius Romae an. MDCCXL. ſed paullo poſt plum-
„ bea omnia numiſmata & ſigilla in Bibliothecam
„ Vaticanam tranſtulit, hortante, & curante Ioan-
„ ne Bottario Praeſule Doctiſſimo, ac Celeberrimo
„ eidem Bibliothecae Praefecto. Ficoronium an-
„ nua penſione quoad viveret donavit Sapientiſ-
„ ſimus BENEDICTVS XIV. Pontifex Maximus. Quod
„ Monetarii officinatores faciebant plumbo, Gem-
„ marii opifices vitro praeſtabant, ex caelaturis
„ Gemmarum ectypas formas ducentes, ut artem
„ ſuam ac peritiam probarent. Ficoronianum li-
„ brum de plumbeis hiſce monetis cupiebam ut
„ vidiſſet Vir omnigena eruditione Celeberrimus
„ Iulius Caeſar SCHLAEGERVS, Philologus Helmae-
„ ſtadienſis, qui de his erudite egit, quum hiſce
„ diebus legerem eius Commentationem *de Num-
„ mo Hadriani plumbeo, & Gemma Iſiaca &c.*
„ quam initio huius anni ab eodem Auctore hu-
„ maniſſimo dono accepi. Vult enim Cap. III.
„ Romanos aliquando uſos plumbea moneta.

Reliqua, Deo dante, deinceps proferemus. Interim ſalve, ac vale, mi ſuaviſſime PASSERI, & me, ut facis, ama.

EDVARDI CORSINII

CL. REG. SCHOLAR. PIARVM

IN PISANA ACADEMIA

PHILOSOPHIAE PROFESSORIS

DISSERTATIONES

QVIBVS

ANTIQVA QVAEDAM INSIGNIA MONVMENTA INLVSTRANTVR

DE CRATERE AHENEO MITHRIDATIS PONTI REGIS

DISSERTATIO I.

AD VIRVM CLARISSIMVM

FRANCISCVM VICTORIVM

SACRI MILIT. ORDINIS D. STEPHANI PP. ET MARTYRIS EQVITEM COMMENDATARIVM

I. QVum plurima, atque infinita fere decora Romanae Vrbi tum ex imperii amplitudine, tum ex victricibus Romanorum armis acceſſerint, ut auguſta illa Romani imperii ſedes, Francisce Victori Eqves Commendator Clarissime, veluti commune quoddam Gentium omnium domicilium videretur; illud etiam ornamenti genus Romanis ipſis accedere profecto debuit, ut quidquid uſpiam Gentium decorum, ſplendidum, elegans, pretioſum haberetur, id ſuis e ſedibus ereptum publicis privatiſque Romanorum Aedibus ornandis transferretur. Etenim, ut rapaces illos Romanorum Quaeſto-

ſtores praeteream, qui piratarum inſtar Provincias, atque Vrbes, quas regendas ſuſceperant, ſignis, donariis, tabulis, omnique monumentorum decore ſpoliarunt; Caeſares ipſi ac Imperatores, qui Provincias ſubegerant, ubi ſolemni ritu triumphum ducerent, ut victoriae fructus, praedae magnitudinem, ſubactae gentis opes, & gloriam oſtentarent, quidquid in omni artis, ac opificii genere illuſtre, atque elaboratum apud illos inventum, direptumque fuerat, Romam advehere, civiumque oculis exhibere conſueverant; illudque in Templis, aut publicis aliis, privatiſque Aedibus collocare gloriabantur. Itaque mirari plane non poſſumus, ſi in exteris quidem Provinciis ea veterum Monumentorum genera ſubinde occurrant, quae ἐπιχώρια, hoc eſt Gentium illarum propria, atque in iis Vrbibus efficta fuerant: Romae vero, aliiſque in locis aeternae huic Vrbi ſinitimis, ea quoque ſaepius ex terra effodiantur, publiceque demum Eruditorum oculis offerantur, quae ab exteris iampridem, remotiſque Provinciis advecta inevitabili quodam rerum humanarum fato diu iacere, tandemque in apricum iterum proferri debuerunt. Eiuſmodi certe exterarum Gentium manubiis, victoriaeque a Romanis partae Monimentis accenſeri merito poterit Crater ille, ſeu Lebes, qui inter alia eruditae Antiquitatis monumenta, quae paucis ab hinc annis in Antii portu in lucem eruta ſunt, a foſſoribus inventum fuit, quod Romam deinde translatum, Benedicti XIV. munificentia in Muſeum Capitolinum illatum conſpicitur. Etenim potentiſſimo, vaferrimoque Regi, qui plurium annorum ſpatio Romanos praelio, inſidiis, invictique animi robore fatigavit, mortem quidem

ſibi

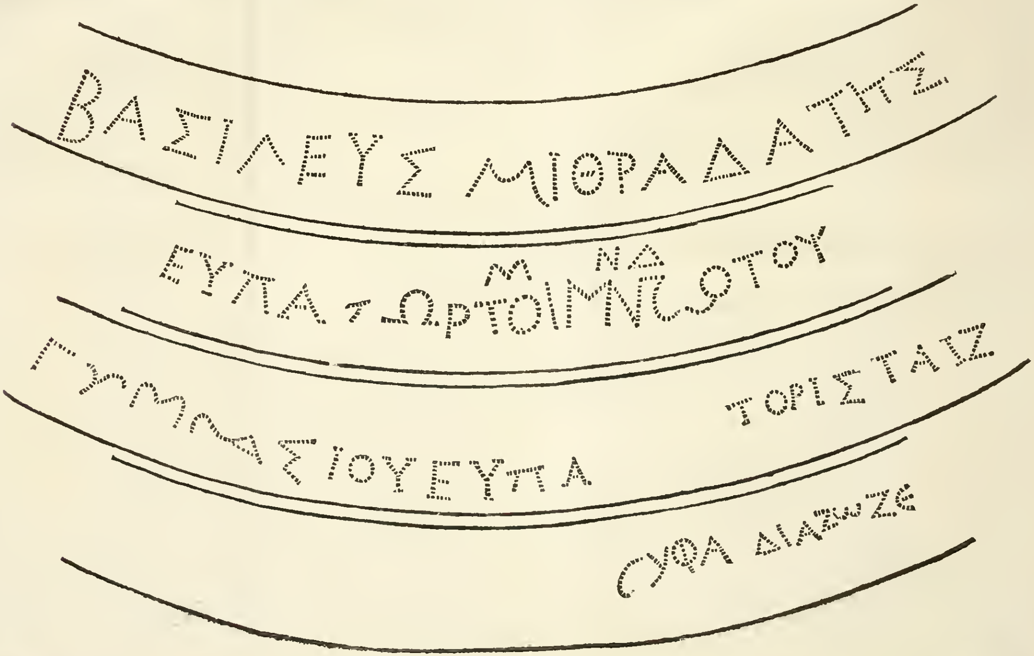
ſibi conſciſcere, adeoque triumphi dedecus vitare licuit; ſed efficere is tamen non potuit, ne ipſius gaza; quae aureis vaſis, atque incredibili opum copia referta Talauris inventa fuerat, a Lucullo, Pompeio, ceteriſque Romanorum Ducibus diriperetur; adeoque aereus etiam hic Lebes, veluti inſigne victoriae monumentum, ad haec uſque tempora perennaret. Primam Lebetis, aut eximii Monumenti huius mentionem fecit, ſimulque accuratiſſimam ipſius imaginem ex exemplo, quod Romae acceperat, vulgavit Pocokius in Opere, vel Itinerario, quod Anglice inſcripſit: *Obſervations from Naples to Florance*, *Obſervationes Neapoli Florentiam uſque* Parte II. cap. 5. pag. 207. his verbis „ *Among the antiquities of the Capitol there is a bronze Vaſe, lateil found in the port of Antium, vvhich is engraved in the ninety ſecond plate, from a dravving ſent by Abbot Revillas: There is an inſcription round the inſide of the Vaſe, vvhich vvas traced of, as it is engraved on it, and ſhevvs exactly the circumference of the vaſe*. Recentior alia Crateris huius imago aeri eleganter inciſa Romae nuper edita fuit; ſed ita tamen ut in exprimenda quorumdam characterum forma, & in vocum ordine pictor aberraverit; nihilque proinde praeſidii in legenda explicandaque epigraphe haberi inde poſſit. Itaque, ut de vera characterum forma, ſimulque inſcriptionis ſenſu iudicium feratur, epigraphem ipſam, iuxta nativum Pocokii exemplar, accuratiſſime exprimendam curavi: in quo voces, quae continuo ductu interiori Crateris circulo, vel faſciae inſcriptae fuerant, unicumque verſum efficiunt, tres veluti in partes ita diſtinctae ſunt, ut partium tamen ductus, vocum

ordo, atque integra circularis epigraphes forma facile intelligatur. Nec aliam certe, quam accuratam hanc epigraphes formam, vocum ordinem, ſitum, diſtantiam oculis animoque ſubiectam volui, ubi Crateris huius inſcriptionem exponendam ſuſcepi:

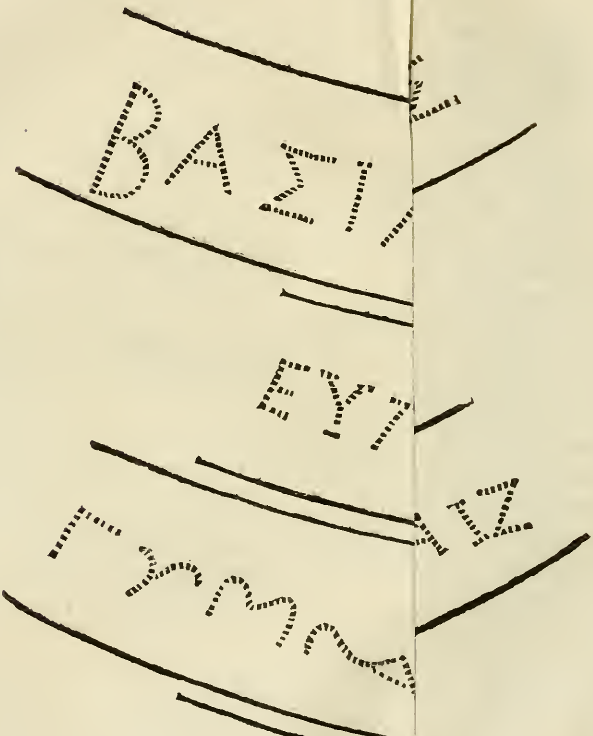
II. Atque, ut ab ipſo *Mithridatis* nomine exordiar, quod in aereo hoc Vaſe exaratum conſpicitur, quamvis communi iam receptoque more cum a Latinis, tum a Graecis etiam Scriptoribus non alio, quam *Mithridatis*, nomine appellari conſueverit; hic tamen, & in pleriſque monimentis aliis *Mithradates* vocatur. Sic in Deliacis etiam Inſcriptionibus, opportune mox proferendis, *Mithradates* occurrit; ſic in pluribus tum Evergetae patris, tum Eupatoris filii Nummis apud Vaillantium (1), & Geſnerum (2) uterque *Mithradates* appellatur; quamvis alicubi in Nummis aliis apud Spanhemium (3), & Begerum (4), niſi ſcalptor aut pictor Nummos illos exſcribens erraverit, *Mithridates* habeatur. Quandoquidem vero poſt *Mithridatem*, qui paullo poſt Alexandri Macedonis mortem Ponti regnum conſtituit; adeoque ab Appiano *Mithridates primus* (5), a Luciano, & Strabone (6) Κτίστης *fundator* vocatur, Ariobarzanes, tum Mithridates alius, mox Pharnaces, deinde Mithridates ille, qui *Evergetes* dictus eſt, in Ponto imperarunt, Mithridates ultimus, qui Evergeti patri adhuc puer ſucceſſit, *Eupatoris* nomine deſignatur, quo a patre, ceteriſque cognominibus diſtinguatur. Eiuſmodi *Eupatoris* nomen,

(1) Hiſtor. Reg. Pontic. (2) Numiſm. Reg. Pontic. (3) Pag. 482. (4) Lib. III. c. 8. (5) Mithridat. pag. 249 (6) Lib. XII. pag. 562.

Schema antigraphum Epigraphes ſculptae in labro interiori eiuſdem Crateris ahenei Mithridatis Ponti Regis

Schema ant
eiuſdem

men, ac titulus perſpicue in Vaſis epigraphe legitur ΕΥΠΑΤΩΡ: ubi tamen inſueta, hoc eſt prava & imperfecta characteris Τ forma obſervari poterit, quae ſcalptoris certe vitio adſcribi debet. Eidem prorſus ſcalptoris oſcitantiae inſolens etiam illa characteris alterius Ⱶ forma adſcribenda foret, niſi eadem fere in Monimentis etiam aliis occurreret; ut in Coſmiae Epitaphio (1), quod Auguſtorum aetate poſitum exiſtimatur, in quo eadem ipſa facie character hic exhibetur (2). Vera tamen & accurata Graecarum literarum forma iis temporibus uſitata ex aerei Crateris huius imagine, aut inſcriptione deduci non poterit, quum ipſarum plures inconcinne depravateque non ſcalptro, ſed graphio exaratae videantur; ut in voce ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ, characteres Γ, Υ, Μ, Ν, Σ a conſueta accurataque facie mire deflectunt: quemadmodum prorſus in Heracleenſi Lamina, quam Cl. Maffeius (3) accuratiſſime expreſſit, nova quaedam atque inſolens quarumdam literarum forma conſpicitur. Illud tamen in eximio hoc Monimento obſervari plurimum debet, quod character Ω eadem prorſus forma exhibetur, qua minuſculo literarum genere exprimi ita ſolet ω; quemadmodum etiam character Ε rotunda forma expreſſus, tranſverſaque lineola ita Є diſſectus conſpicitur. Ac prioris quidem literae formam ω in Marmoribus, ac Nummis paſſim ab imperio Auguſti reperiri Placentinus (4) admonuit. Sed hoc aereum Mithridatis donarium perſpicue oſtendit hanc ipſam eius characteris formam ante Caeſarum tempora uſurpatam fuiſſe; quemadmodum certe frequentius illa, Imperio iam conſtituto, in

(1) Monfaucon. Palaeogr. pag. 170. (2) Placent. pag. 19. & 103.
(3) Muſ. Veron. pag. 434. (4) Palaeogr. pag. 22. & 107.

Numinis conſpicitur. Quod vero ad characterem Є attinet, Placentinus ipſe obſervavit (1), quod litera E *ineunte Romano Imperio mutata eſt in hanc formam Є: quae quidem ante Romanum Imperium in Nummis, & Marmoribus nuſquam obſervatur; ſed eo ineunte in Nummis Iulii Caeſaris ſub Auguſto cuſis adhibita eſt*. Ita Cl. Lupus ad Epitaphium Severae (2), ut Sponii ſententiam refelleret, qui formam illam *ſequiori aetate circa ſaeculum quintum* uſurpatam putaverat (3), obſervavit illam in Nummis Graecis Imperatorum, atque Auguſtarum etiam antiquarum reperiri, eamque in triumphali Crucis titulo conſervari; idemque prorſus de litera Σ contendit, quae rotunda, ſive lunata forma iis Caeſarum temporibus adhibebatur: quemadmodum Placentinus ait (4) *in Nummis, & Inſcriptionibus ab exitu primi Augg. ſeculi ſigma rotundum occurrere*. At eximii praeſtantiſque Monimenti noſtri praeſidio facile certoque iam diſcimus, characterem Є longe ante Caeſarum aetatem adhiberi conſueviſſe; quemadmodum facile character σ, qui in voce σΥΦΑ exaratus conſpicitur, non aliud fortaſſe refert, quam C, ſive lunatum ſigma, quod in inferiori parte aberrantis ſcalptoris manu nimis recurvum prodierit; neque plurimum fortaſſe falletur, qui characterem alium ʒ in voce ΔΙΑʒωΖЄ pro ſigmate inverſo explicaverit: quum certe in Marmoribus, ac Nummis perveтuſtis, quin etiam in hoc ipſo aereo Vaſe, ſigma hac ratione ≷ exprimatur; characteres vero inverſo aliquando ſitu exaratos eſſe, tum pluribus Monimentis aliis, tum Pheſcuporidis Nummis oſtendi poſſit, in quibus legitur: BA-

(1) Pag. 18. & 103. (2) Pag. 130. (3) Miſcell. Erud. Antiqu. (4) Pag. 21. & 106.

ΒΑϹΙΛΕΩϹ ΦΗϹꓘΟΥΠΡΙ∇ΟϹ

Verum de poſtremis characteribus illis, qui in hac epigraphe reperiuntur, opportune diſſerendum erit, ubi prior Inſcriptionis pars explorata iam fuerit.

III. Antequam tamen obſcuram hanc, mireque perplexam aerei Crateris epigraphem tentare aggrediar, verumque inde ſenſum, ſi fieri id quidem poterit, exſculpere enitar, nonnulla de Mithridatis Eupatoris aetate conſtitui debent, ex quibus uberior fortaſſe huic inſigni Monimento ſplendor affulgere poterit; ſicuti viciſſim Mithridatis aetati confirmandae ex ipſo Monimento praeſidium accedet. Mithridatem hunc, qui, Appiano (1) & Cicerone (2) teſte, *Dionyſii*, atque *Eupatoris* etiam nomen obtinuit, Mithridati *Evergetae* patri in Ponti imperio ſucceſſiſſe Scriptores omnes teſtantur. Ipſum 46. annis cum Romanis perpetuum fere bellum geſſiſſe ait Iuſtinus (3); quamvis annos illos 40. ſolum fuiſſe dixerit Florus (4); quod Eutropius (5) etiam, Plinius (6), atque in *Mithridatici* fine Appianus (7) teſtatur; licet alibi in *Mithridatici* (8) initio illos 42. fuiſſe, illudque bellum Olymp. 173. hoc eſt anno V. C. 666. exarſiſſe dixerit; quod nimirum tunc Sulla in Graeciam traiiciens, Mithridati iam pridem exultanti bellum intulerit: quo plane fieret belli annos 27. ſive, ut Oroſius (9) ait, 30. fuiſſe. Quod autem ad Mithridatis huius aetatem attinet, Appianus ipſe teſtatur (10) illum 68. ſive

(1) Mithridatic. (2) Orat. pro Flacco c. 25. (3) Libr. 37. c. 1. (4) Libr. III. c. 5. (5) Libr. VI. (6) Libr. VII. c. 26. (7) Mithrid. pag. 249. & in Syriac. pag. 218. (8) Pag. 170. (9) Libr. VI. (10) Mithrid. pag. 249.

ſive *69.* aetatis anno obiiſſe, quum 57. annos in Regno exegiſſet; quamvis Eutropius (1), & Oroſius (2) etiam 60. Regni annos ipſi conceſſerint; atque ipſum 72. annos vixiſſe dixerint. Itaque in tanta opinionum varietate Vaillantius, qui Mithridatis huius, aliorumque Ponti Regum hiſtoriam accuratiſſime contexuit (3), Eutropii potius atque Oroſii calculum amplectitur; adeoque Mithridati Eupatori 72. aetatis annos adſcribit; quumque ille *undecimo*, ut inquit Strabo (4), ſive *duodecimo* ex Eutropii (5) ſententia, ſive *tertiodecimo* ex Memnone (6) aetatis anno, morienti patri in regno ſucceſſerit, non minus quam 60. regni annos illi tribuendos eſſe contendit Vaillantius; ut proinde Mithridatis huius initium in annum V. C. 631. inciderit, quum certe anno V. C. 691. Mithridates Eupator a Pompeio ſuperatus regnum, vitamque ſimul amiſerit. Mihi vero ſingula Scriptorum teſtimonia accuratius excutienti, longe veriſimilius videtur, Appiani calculum, atque ſententiam ceteris omnibus praeferendam eſſe. Vt enim omittam Appianum ipſum, qui proxime Strabonis, ac Mithridatis aetatem attigerat, res ab illo geſtas peculiari ſtudio inveſtigaſſe, deditaque opera in *Mithridatico* expoſuiſſe, ipſius ſententia cum Strabone mire conſpirat, qui non modo Amaſeae in Cappadocia, hoc eſt in ipſo fere Eupatoris Regno, natus erat; ſed domeſtica quoque Regis illius monimenta conſpexiſſe poterat, quum Dorilaus, & Moaphernes Strabonis gentiles, Mithridatis Regis amicitia fruerentur (7). Itaque, ſi, Strabone teſte, Mithridates undecimo, ut

(1) Libr. VI. (2) Libr. V. c. 5. (3) Hiſtor. Reg. Ponti. (4) Libr. X. pag. 478. (5) Libr. XI. (6) Apud Photium pag. 727. (7) Strab. Libr. VII. pag. 557.

ut videtur, iam abſoluto, duodecimoque ineunte aetatis anno regnum ſuſcepit, atque annis 57. imperavit, perſpicue apparet optime 68. ſive 69. vitae annos ab Appiano illi concedi. Eutropii vero ſententia ideo facilius hic deſeri, corrigique debet, quod ille in ſubducendo annorum numero, veraque Mithridatis aetate definienda, aberraſſe, ſibique inconſtans eſſe videtur. Etenim ubi de bello loquitur, quod (1) contra Ariſtonicum Attali filium, a P. Licinio Craſſo Conſule anno V. C. 623. ſuſceptum, moxque a Perpenna Craſſi ſucceſſore confectum fuit anno V. C. 624. dicit quod aliorum Regum inſtar *Mithridates Ponticus*, *cum quo poſtea bellum graviſſimum fuit*, *Romanos iuvit*: perinde quaſi anno V. C. 623. Mithridates *Eupator* iam imperaret, adeoque 70. ſaltem annis in Ponto regnaverit. Itaque, ſicuti Eutropius hic certe fallitur, atque *Eupatorem* cum *Evergeta* ipſius patre confundit; ita quoque facile aberraſſe ille potuit ubi 60. imperii, ac 72. aetatis annos *Eupatori* adſcribit. Quod ſi verior alia, atque accurata Appiani ſententia eligatur, Eupatoris regnum anno V. C. 644. incoepiſſe debuit; quumque Ponti Reges imperii annos ab anno 3. Olymp. 118. hoc eſt V. C. 448. numerarent, ut ex Pharnacis Nummo Vaillantius oſtendit, annus ille, quo Mithridates Eupator patri ſucceſſit, in Pontica Aera eſſe debuit 196. quemadmodum certe in Eupatoris eiuſdem Nummis anni ΘΣ. 209. ΒΙΣ. 212. ΘΙΣ. 219. ΒΚΣ. 222. ΓΚΣ. 223. inſculpti conſpiciuntur, quibus anni V. C. 657. 660. 667. 670. 671. deſignantur. Nullum tamen praeſidium aliud ex Nummis ipſis haberi poteſt, ut vera Mithridatis aetas conſti-

tui

(1) Lib. IV.

tui poſſit, quum Pontica quidem Aera, adeoque V. C. annus in illis exprimatur; nullibi tamen in Nummis ipſis imperii anni deſignentur: quod in Pharnacis ſolum, aliorumque regum Nummis mox factum conſpicitur. In aereo tamen hoc Monimento, ſive Regis donario, non alios, quam regni annos inſcriptos eſſe mox oſtendetur, novuſque proinde ſplendor hinc facile orietur, ut Mithridatis aetas ſuperius conſtituta, adeoque Appiani ſententia mirifice confirmetur; perſpicue nimirum oſtendatur, quod 54. regni annus in annum V. C. 687. adeoque primus in annum V. C. 644. incidiſſe debuit.

IV. Itaque, ut a *Regis Mithridatis Eupatoris* nomine, quod perſpicue explicateque in aereo hoc Vaſe conſpicitur, ad obſcuriora nomina, contractaſque voces digrediar, quae repente nobis occurrunt, atque ipſarum valor, nitiduſque ſenſus intelligi exponique poſſit, illud initio obſervandum exiſtimo, quod characteres NΔ non aliud, quam numerales notae, eſſe poſſunt; quae, quum prius a ſcalptore in exaranda epigraphe minus affabre, confuſe, vel perperam inciſae forent; mox clarius & accuratius in ſuperiori areae parte ſupra verſum ipſum iterum inſculptae fuerint. Ac certe quidem in epigraphe, vel inferiori verſu ita exaratae illae fuerant, ut character N una cum Γ coniunctus foret, numerumque 53. exprimeret; quumque numerus ille vel obſcurior, vel potius falſus eſſet, eiuſque loco numerus 54. exarari deberet, ſcalptor admiſſum errorem corrigens numerum ipſum NΔ 54. ſuperius expreſſit. Eodem ipſo iure, ſimilique ratione etiam character, aut ſignum ᛗ, quod proxime praecedit, nu-

numeralis nota videri fortaſſe poſſet, adeoque characterem Σ prone iacentem referre: quo plane fieret numerum ΣΝΔ 254. hic haberi, quemadmodum prorſus in Nummis antea laudatis numerus, ΘΣ, ſive ΒΙΣ, ſive ΘΙΣ, ſive ΒΚΣ, ſive denique ΓΚΣ exprimendae Ponticorum regum Epochae reperitur; ideoque in aereo hoc Vaſe 254. Ponticorum annus haberetur. At Mithridates Eupator anno 254. Aerae Ponticae, hoc eſt V. C. 702. e vivis exceſſerat, ut antea demonſtravi; ergo character, vel ſignum Ⲙ numeralis nota, ceteris mox ſequentibus adiungenda, eſſe non poterit; nihilque prorſus aliud cenſeri illa debet, quam contractionis, compendiique nota, quae ſubiectis characteribus ΤΒ ſuperimpoſita, vel appicta fuerit: quum praeſertim characteres ipſi ΤΒ veluti Siglae, ſive primae ac initiales vocum quarumdam literae, haberi debeant; quemadmodum certe in antiquiſſimo Amintae Regis Nummo vox *Βασιλέως* unico charactere Β deſignatur, ut in Prolegomenis ad *Graecorum Notas* oſtendi (1). Itaque in Notis ΝΔ perſpicue certoque annorum numerus intelligi, legique debet; characteres autem ΤΒ nihil aliud ſignificant, quam *Τῆς Βασιλείας*, *Regni*; ut nempe exprimatur a Mithridate rege Vas illud oblatum fuiſſe anno regni 54. qui ex Appiani calculo in exeuntem fere annum V. C. 687. certiſſime inciderat. Confuſos autem temereque, ut videtur, a ſcalptore mox ductos characteres alios \/Ɛ nihil moror; illud unum obſervans, quod character Ɛ eadem prorſus forma hic occurrit, qua in variis Arſacidarum Nummis conſpicitur; ibique facile vocem *Ἔτους* deſignat; quamvis ſcalptor characterem

rem

(1) Pag. 15.

rem E alia prius forma exarare coepiſſet; moxque durioris fortaſſe, ac aſperioris materiae difficultate impeditus, utramque imperite, atque imperfecte formaverit. In hac hypotheſi, quae facile, opinor, eruditis, peritiſque Viris probabitur, qui plura id genus compendiorum genera tum in Nummis, tum in aereis etiam, atque marmoreis Graecorum Tabulis obſervarunt, perſpicuum fieret, Inſcriptionem hanc anno V. C. 687. exaratam fuiſſe, quo Mithridati Eupatori 54. in regio imperio annus agebatur. Id vero cum hiſtoria, rebuſque a Mithridate geſtis mire conſpirat. Etenim ille anno V. C. 680. a L. Lucullo Conſule bello preſſus, tandemque anno 683. ſuperatus, in Pontum primo, tum in Armeniam ad Tigranem Regem confugit; adeoque Pontus univerſa a Romanis occupata fuit poſtquam Lucullus Eupatoriam Vrbem regni ſedem expugnavit, ut Appianus teſtatur. Iterum anno 4. Olymp. 177. ut Phlegon apud Photium (1) memorat, hoc eſt V. C. 685. uterque Rex cum Lucullo con greſſi, ac ſuperati ſunt; neque modo Pontus, ſed Armenia quoque Romanorum imperio ſubacta, eiuſque regni ſedes Tigranocerta occupata fuit. Sed quum armorum Romanorum imperium Triario commiſſum foret, atque Lucullus a militibus deſertus eſſet, Mithridates collectis undique copiis cum Triario feliciter dimicavit; ipſoque ſuperato, regnum, regiamque urbem Eupatoriam recuperavit; ibique tamdiu tranquille vixit, donec audita a Romanis Triarii clade, atque Luculli infortunio, Pompeius a Romanis ipſis Imperator electus, conficiendoque Mithridatico bello Lucullo ſuffectus in Pontum advenit, ſequentique

(1) Cod. 97.

tique anno V. C. 688. Mithridatem regno expulit; eoque tandem adegit, ut exeunte anno V. C. 690. ſive 691. ineunte, Mithridates Pharnacis filii perfidia, militumque defectione perterritus, ſibi cum veneno, tum gladio mortem conſciverit. Ergo, ſi annum unum V. C. 687. ſive regni 54. exceperis, nullus eſt certe, in quo Mithridates iam regno pulſus, & extorris, undique a Romanis bello preſſus, de *Eupatoriſtis*, de *Gymnaſio*, de Ludis, de aereis vaſibus, ludicraeque victoriae praemiis cogitare potuerit; at anno imperii 54. V. C. 687. quo de Triario, victiſque Romanis triumphum agens Eupatoriam inviſit, regnumque recuperavit, facile intermiſſa iamdiu Gymnaſii ſpectacula inſtauravit, eademque victoribus praemia conceſſit. Itaque, quum temporis annique characteres in aereo hoc Vaſe expreſſi una cum Mithridatis hiſtoria, variiſque caſibus adeo conveniant; nullus propemodum dubitandi locus ſupererit, quin in ſecunda, & obſcuriori Epigraphes parte legendum ſit Τῆς Βασιλείας ἔτȣς ΝΔ *regni anno* 54. Exinde vero, ut ſuperius admonui, Appiani ſententia confirmari, adeoque Eutropii, & Vaillantii opinio maniſeſtiſſime refelli poteſt. Etenim, ſi Mithridates Eupator 60. in regno annos exegiſſet, 54. ipſius annus in annum V. C. 884. incideret, quo iampridem Mithridates ipſe ſuperiori anno ſuperatus in Armeniam confugerat, Pontique Vrbes a Lucullo captae fuerant, annoque proximo 685. iterum Mithridates a Lucullo profligatus vix ac ne vix quidem de Ponti Gymnaſio, ac Eupatoriſtis cogitare potuiſſe videtur.

V. Proxime poſt regis nomen, atque annum,

quo

quo Crater iſte elaboratus, dicatuſve fuit, ſequitur in inſcriptione

ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΕΥΠΑΤΟΡΙΣΤΑΙΣ

Eupatoriſtae nomen, quod in aereo ſolum hoc Monumento nobis occurrit, ita Pocokius ex Wardi hypotheſi, vel coniecturis exponit, ut ille Gymnaſii cuiuſdam in Delo poſiti Praefectus dicatur, cui Mithridates munus illud obtulerit: „ According to the obſervations of the learned „ Profeſſor Ward of Gresham college this vaſe „ is ſuppoſed to hare been the preſent of Mi„ thridates Eupator, king of Pontus, to the Eu„ patoriſta of the Gymnaſium of Delos; thoſe „ officers are ſuppoſed to hare been called ſo „ in honour of this prince, and conſequently „ the vaſe was brought from Delos to Antium, *Iuxta eruditi Wardi in Greſhamenſi Collegio Profeſſoris obſervationes, eiuſmodi Vas Mithridatis Eupatoris Ponti regis munus fuiſſe videtur oblatum Eupatoriſtae Gymnaſii Delus: iique magiſtratus, aut miniſtri in regis huius honorem ita appellati videntur; ideoque vas iſtud Delo Antium delatum fuit*. Non facile profecto ego dixerim quid Wardum, ac Pocokium ipſum impulerit, ut in explicanda *Eupatoriſtae* voce ad Delum confugerent, ibique Gymnaſium, aut Gymnaſiarchas in Mithridatis *Eupatoris* honorem inſtitutos inquirerent. Vtrique tamen, ut opinor, impoſuit Inſcriptio, quam Sponius in ea Delus Inſulae parte reperit, quae nunc quoque *Schola* vocatur; & in qua Deliorum Gymnaſium extitiſſe videtur. Prima Mithridati Evergete Eupatoris patri dicata fuit (1)

B A-

(1) Itiner. Tom. III.

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΙΘΡΑΔΑΤΟΥ
ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΣΕΛΕΥΚΟΣ
ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΓΥΜΝΑ
ΣΙΑΡΧΩΝ

Altera *Eupatori* ſuperioris filio ita inſcribitur:

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΙΘΡΑΔΑΤΟΥ ΕΥ
ΠΑΤΟΡΟΣ ΕΥΤΥΧ . . . . ΤΟΥ
ΜΙΘΡΑΔΑΤΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΝΕΣ. . , ΝΟΣ
ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗ
ΣΑΣ ΑΝΕΘΗΚΕΝ

Vtraque Inſcriptio marmoreae hypobaſi inſculpta perſpicue oſtendit utrique Mithridati ſtatuas in Delo a Gymnaſiarcha variis temporibus, ut varium Gymnaſiarchae nomen demonſtrat, ipſiſque ſuperſtitibus, collocatas fuiſſe: quo plane fieri potuiſſe videtur, ut Gymnaſiarcha ab illis originem, aut nomen ſortitus iam foret; ideoque *Eupatoriſta* ab *Eupatore* vocaretur; ipſique aheneum Vas in Gymnaſii uſum oblatum eſſet. At, niſi plurimum fallor, nihil ex Delio Gymnaſio, nihilque prorſus ex Mithridatum ſtatuis, hoc eſt ab honoribus, quos Delii utrique Regi praeſtiterunt, exſculpi poteſt, ut *Eupatoriſta* quidam in Delo admittatur, aheneumque Vas Deliorum Gymnaſio oblatum videatur. Etenim, ut inde exordiar,

 Gym-

Gymnaſium quoddam in Delo ante *Eupatorem* extitiſſe, tum ex monimentis aliis, tum ex priori titulo *Evergeti* poſito perſpicue apparet; ac civis ille, qui Gymnaſio praeerat, non alio, quam veteri ſolemnique *Gymnaſiarchae* nomine appellabatur. Quod ſi in *Eupatoris* ipſius honorem novo deinde *Eupatoriſtae* nomine vocari coepiſſet, id facile in hoc ipſo marmoreo titulo regi dicato uſurpatum fuiſſet; aut certe in Atticis Scriptoribus, qui ſingula magiſtratuum Deliorum nomina, ſacroſque ritus exponunt, aliquando nobis occurreret; quum tamen eiuſmodi nomen nullibi memoretur. Ac, ne coniecturis, & argumentis aliis hic immorer, tantum abeſt ut Mithridates Eupator poſtremis imperii annis Gymnaſium in Delo exſtruere, vel ipſius Praefectum nomine ſuo decorare, vel ipſi munus aliquod, regiaeque benevolentiae monimentum offerre potuerit; ut potius Delios ipſos acerrimo odio ſit proſequutus, ipſiſque libertatem atque opes ademerit. Certe vix ille bellum in Romanos excitaverat, quum Archelaus ipſius dux Delum insulam, quae ab Athenienſibus Regi amicis defecerat, diripuit, eamque iterum Athenienſium imperio ſubiecit, ut nitide deſerteque Appianus teſtatur. Id etiam, licet obſcurius, a Strabone (1) memoratur, qui, quum dixiſſet Athenienſes Inſula potitos eſſe, ſubdit: ἐπέλθοντες δ' οἱ Μιθριδάτȣ ϛρατηγοὶ, ϗ ἀποϛήσας τύραννος αὐτὴν διελυμήναντο πάντα, ϗ παρέλαβον ἐρήμην τὴν νῆσον πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀναχωρήσαντος εἰς τὴν οἰκίαν τȣ̃ βασιλέως: *ſupervenientes Mithridatis duces, & tyrannus eam ad defectionem pertrahens omnia devaſtaverunt; rurſumque Romani inſulam occu-*

1) Lib. X. pap. 486.

occupaverunt deſertam, quum Rex domum ſe recepiſſet. Etenim Archelaus poſt annum V. C. 666. quo Athenas invaſit, Delios quidem a Romanorum ſocietate abduxit, ipſoſque Athenienſibus, a quibus defecerant, ſubiecit; ſed Inſulam tamen minime delevit, quod ſequioribus ſolum temporibus a Menophane Mithridatis duce factum fuit, poſtquam Delus ipſa captis a Sulla Athenis anno V. C. 668. per aliquod temporis ſpatium Romanorum imperio ſubiecta fuerat. Itaque ſuperior quidem Inſcriptio, & ſtatua Mithridati regi, vel ante annum V. C. 660. priuſquam nempe rex ille Graecis, ac Romanis infenſus eſſet, vel inter annum V. C. 666. & 668. poſita a Deliis videtur, ut Archelai, vel Regis iram lenirent, ſibique Regis gratiam conciliarent; ſed nullum tamen ibi Gymnaſium tunc *Eupatori* in illa dicatum, nullumque a Rege vel nomen, vel munus conceſſum videtur. Denique, ne rationes alias hic perſequar, quum aereum Vas anno demum regni 54. hoc eſt V. C. 687. ſculptum fuerit, quo Delii Romanis Mithridati infenſis parebant, ac Mithridates ipſe, bello iam fractus acerrimo, Romanos, eiſque foederatos odio inſectabatur, quî fieri umquam potuit, ut Deliorum Gymnaſio munus offerret, atque in Delo Regis memoria, & *Eupatoriſtae* munus haberetur? Huc etiam accedit, quod graviſſimus auctor Pauſanias Delum Inſulam a Menophane Mithridatis duce donariis omnibus ſpoliatam, civibus ſub corona venditis direptam, urbemque totam ſolo aequatam fuiſſe memorat (1): quod non I. Mithridatico bello, ſive Olymp. 173. ut Cl. Dorvillius (2) exiſtimavit; ſed longe ſerius contigiſ-

(1) Lib. III. c. 23. (2) Exercit. de Inſula Delo.

tigiſſe debuit, ut ex Appiani, aliorumque teſtimoniis apparet; ſed ita tamen, ut anno V. C. 687. funditus deleta illa foret, adeoque neque Gymnaſium, neque Gymnaſiarchae munus in illa ſupereſſet.

VI. Quod ſi *Eupatoriſtae* nomen, atque inſtitutio in Delo Inſula inquiri, vel conſtitui non poteſt, ubinam demum Gymnaſium illud, atque Eupatoriſtae munus ſupponi iam poterit? Non alibi certe, opinor, quam in Ponto; ubi nempe Mithridates ipſe imperabat, Graecorumque mores, & gloriam aemulatus, Vrbem, Gymnaſium, Gymnicoſque Ludos inſtituerat. Ac de Vrbe quidem a Mithridate condita Strabo pluribus differit, ubi, quum Phanoraeae convallem, quae Ponti totius pars optima fuerat, deſcripſiſſet, ait convallem ipſam a Lyco fluvio ex Armenia defluente, & ab Iri, qui ex anguſtiis apud Amaſeum irrumpit, irrigari: tum ſubdit (1) *συμβάλλουσι δ' ἀμφότεροι κατὰ μέσόν πυ τὸν αὐλῶνα· ἐπὶ τῇ συμβολῇ δ' ἵδρυται πόλις, ἣν ὁ μὲν πρῶτος ὑποβλημένος Εὐπατορίαν ἀφ' αὐτοῦ προσηγόρευσε. Πομπήϊος δ' ἡμιτελῆ καταλαβὼν, προσθεὶς χώραν, καὶ οἰκήτορας, Μαγνόπολιν προσεῖπεν. ἅυτη μὲν οὖν ἐν μέσῳ κεῖται τῷ πεδίῳ: coëunt utrique in media fere convalle: ad eorum confluentes Vrbs ſita eſt, quam primus conditor a ſe vocavit Eupatoriam: eum Pompeius, quum ſemiperfectam offendiſſet, agro, & civibus additis, Magnopolim appellavit. Atque haec quidem in media iacet planicie*. Eadem fere Appianus ipſe de Eupatoria Vrbe a Mithridate condita teſtatur (2), ipſamque velu-

(1) Libr. XII. pag. 556. (2) Mithridatico.

veluti regiam, & regni ſedem ab Eupatore inſtitutam, moxque a Lucullo obſeſſam, deſcribit: *Λουκοῦλλος δ' Ἀμισόν τε, καὶ Εὐπατωρίαν, ἥντινα τῇ Ἀμισῷ παρῳκοδόμησεν ὁ Μιθριδάτης, Εὐπατωρίαν τε ὀνόμαζεν ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ Βασίλεια ἡγεῖτο, παρακαθήμενος ἐπολιόρκει: Poſt haec Amiſum & Eupatoriam, quam Amiſo finitimam Mithridates condidit, atque Eupatoriam a ſuo nomine vocavit, & regia illius appellabatur, Lucullus obſidere pergit*. Denique etiam Plinius (1) de Eupatoria ipſa loquens, ait: *Amiſo iunctum fuit oppidum Eupatoria, a Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis utrumque appellatum eſt*; quamvis ille, & Appianus etiam in deſcribendo Eupatoriae ſitu a Strabone diſſideant; niſi fortaſſe potius Eupatoria ad Iris, & Lyci confluentes ſita, moxque *Magnopolis* appellata, ab Eupatoria oppido diſtingui debeat, quod Amiſo proximum foret, moxque *Pompeiopolis* vocatum ſit; quum praeſertim Plinius *Magnopolim* a *Pompeiopoli* Amiſo coniuncta diſtinguat. Ceterum Eupatoriam hanc eximio cultu a Mithridate ornatam fuiſſe, ibique ipſum regni ſedem fixiſſe, perſpicue oſtendit Appianus, qui Regis ſorores, & uxores in illa habitaſſe teſtatur. Quod vero ad Gymnaſium in illa conſtructum, vel inſtitutum attinet, nihil quidem a Scriptoribus memoriae proditum eſt; ſed facile id tamen coniici, maximaque veri ſpecie ſupponi poterit; quum Rex ille gymnicis, ac equeſtribus exercitationibus delectaretur. Etenim, ut varia Certaminum genera omittam, quae perſpicuo Plutarchi loco a Mithridate Rege inſtituta fuiſſe mox oſtendetur, Plutarchus ipſe teſtatur,

(1) Libr. VI. c. 2.

quod Pompeius, extincto iam Mithridate, literas in ſcriniis reperit, in quibus arcana plurima continebantur: tum ſubdit: ἐξ ὧν ἐφωράθη φαρμάκοις ἄλλους τε πολλοὺς, καὶ τὸν υἱὸν Ἀριαράθην ἀνῃρηκὼς καὶ τὸν Σαρδιανὸν Ἀλκαῖον, ὅτι παρευδοκίμησεν αὐτὸν ἵππους ἀγωνιστὰς ἐλαύνων: *deprehendit eum veneno ſuſtuliſſe alios multos, tum filium ſuum Ariarathem, & Alcaeum Sardianum, quod is eum equeſtrium certaminum gloria ſuperaſſet*. Itaque, ſi Rex equeſtribus certaminibus non intereſſe modo, ſed etiam exerceri, delectabatur; quid veriſimilius eſſe umquam poterit, quam ab ipſo in Eupatoria regni ſede Gymnaſium aliquod inſtitutum fuiſſe, in quo, Graecorum more, Certamina ederentur, victorique praemium concederetur? Et quemadmodum in pluribus Graecorum Ludis aut aereum, aut argenteum, aut fictile etiam Vas praemii loco dabatur; ita quoque Eupatoriae, vel in Eupatoriae Gymnaſio aereum Vas iſtud, praemii inſtar, a Mithridate conceſſum fuerit, quod illuſtrandum ſuſcepi.

VII. Si id ego rite feliciterque coniecerim, iam facile verborum ſenſus haberi, vocesque in aereo Vaſe exaratae explicari fortaſſe poterunt. Itaque, ſi ΕΥΠΑΤΟΡΙΣΤΑΙΣ legatur, ultima nimirum litera Ζ temere efformata, atque pro Σ inſculpta dicatur, ſenſus erit, a Mithridate Rege Vas iſtud anno V. C. 687. *Eupatoriſtis Gymnaſii* conceſſum fuiſſe, hoc eſt Eupatoriae civibus, qui in Gymnaſio certarunt. Si *Eupatoriſtarum* nomine non Eupatoriae cives, ſed Gymnaſio Praefecti indicentur, ipſorum nomen ab *Eupatoris* inſtitutoris nomine facile deduci poterit. Sin vero non ΕΥΠΑΤΟΡΙΣΤΑΙΣ, ſed ΕΥΠΑΤΟΡΙΣΤΑΙ,

cum

cum Wardo legatur, unicus quidem aut Gymnaſii Praefectus, aut Victor indicabitur, poſtremuſque character Z veluti perperam adſcriptus, atque ſolius interpunctionis inſtar, appictus videbitur; ſicuti prorſus character ⚲, qui ante vocem TOY reperitur, non aliud, quam interpunctionis nota, eſſe poteſt. At fieri fortaſſe etiam poterit, ut quemadmodum in voce ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ, character A prorſus omittitur; ita hic quoque literae temere tranſpoſitae fuerint; adeoque legendum ſit *τοῦ Γυμνασίου* ΕΥΠΑΤΟΡΙΑΣ Τ ΙΖ, hoc eſt Τοῦ ΙΖ *anno* 17. ut quemadmodum nempe ſuperius dicitur *τῆς βασιλείας ἔτους* ΝΔ *regni anno* 54. ita nunc dicatur *τοῦ Γυμνασίου Ε'υπατορίας τοῦ* (*ſupplendum ἔτους*) ΙΖ *Gymnaſii Eupatoriae anno* 17. adeoque annus & ab inito regno, & ab inſtituto Gymnaſio exprimatur. Idque concinnius & accuratius obtineri etiam poſſet, ſi poſtrema litera Z negligenda foret, ſolaeque numerales notae AI ſupereſſent, quibus *undecimus* Gymnaſii annus deſignaretur. Quod ſi Rex ipſe *Eupatoriſtae* munus obiverit, quemadmodum certe in Gymnaſio certare, & vincere conſueverat; fortaſſe legi poſſet Ο ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΕΥΠΑΤΟΡΙΣΤΑ ΙΖ, voceſque illae ad Mithridatem ipſum referri; ut nempe exprimatur illum, *decima & ſeptima vice*; ſive, ſi libet, *decimo ac ſeptimo anno Eupatoriſtam* fuiſſe; quemadmodum fere Rhoemetalcem Thraciae Regem Athenis *Archontis* Eponymi dignitatem ſuſcepiſſe, atque Hadrianum ipſum Imperatorem tum *Archontis*, tum *Agonothetae* munus obiiſſe in Faſtis Atticis obſervavi (1). Deni-

(1) Tomo II. pag. 196. & Tomo II. pag. 110.

nique coniicere, vel ſuſpicari quis poterit legendum eſſe

ΟΙ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΕΙΠΑΤΟΡΙΣΤΑΙ Ζ

quod nempe cives *ſeptem* Gymnaſio Praefecti, atque *Eupatoriſtarum* nomine inſigniti forent, ipſorumque nomen Regis nomine in publicis victoriae monimentis, ſive praemiis exprimeretur; quemadmodum in plurimis Atticorum Marmoribus, in quibus victoriae monimentum inſcribitur, *Archontis* Eponymi, ſimulque *Coſmetarum*, *Gymnaſiarcharum*, *Paedotribarum*, *&* *Sophroniſtarum* nomen exprimitur. Poſtremo, ne id quoque diſſimulem, fortaſſe characteribus, aut notis illis aerei Vaſis valor, aut pondus exprimitur; adeoque legendum erit ΕΥΠΑΤΟΡΙ ΣΤΑτήρων ΙΖ *Eupatori*, hoc eſt victori, qui *Eupatoris* nomine decoraretur, Vas deſtinatum, pondo *ſtaterum ſeptendecim*: quumque ſtater quatuor drachmarum pondus aequaret, Vaſis pondus ad 70. drachmarum pondus accederet, quarum 84. in argenti libra continebantur. Itaque, ſi notis illis Lebetis, aut donarii valor indicatur, 70. drachmis Atticis; hoc eſt Romanis denariis aut iuliis 70. aeſtimabitur. Sin vero de Philippacis, ſeu de Macedonicis ſtateribus intelligatur, quum ipſorum quilibet 20. drachmis Atticis, ſive Romanis denariis, pondere aequalis eſſet, aereum Vas 340. drachmas Atticas, vel 4. Romanorum libras aequaſſet.

VIII. Atque hactenus quidem priores Inſcriptionis voces qua perſpicuis, qua probabilibus, qua ambiguis etiam & obſcuris conjecturis,

ris, indiciis, aut argumentis expoſui. Poſtremas autem ipſius voces, inſuetis alicubi characteribus exaratas, quis aperte legere, vel explicare ſe poſse glorietur? Si Lebes, aut Vas iſtud donarium aliquod foret, quod Iovi, Aeſculapio, vel Numini, aut Heroi cuidam dicatum eſſet, proclive profecto foret in illo contractum *Sypharis* nomen, regii nempe filii, quem Mithidates pater anno V. C. 690. interemit, ſuſpicari; adeoque legere ΣΥΦΑρην ΔΙΑΣΩΖΕ *Sypharim conſerva*: perinde quaſi donarium illud, anathematis, ac voti inſtar, Numinis Templo pro Sypharis incolumitate oblatum fuiſſet. Sed, quum neque Numinis, neque Templi, ſed Regis ſolum, ac Gymnaſii nomen occurrat, quis ambiguas, & obſcuras notas illas exponat? Non is profecto ego ſum, qui facile cyfras illas, & arcana fere Sybillae oracula exponi, certaque ratione explicari a me poſſe confidam. Ne tamen aut animum deſpondere, aut poſtremam banc Epigraphes partem intentatam relinquere videar; ea, qua par eſt, modeſtia, mihique ipſi diffidens, breviſſime exponam quid cogitanti mihi iampridem affulſerit; neque plurimum fortaſſe vel a Mithridatis regis ingenio, vel a Ludorum conſuetudine, vel a donarii hiuius, aut monimenti genere abhorreat. Itaque primum ſuſpicor Vas iſtud, cui Mithridatis Regis, & Gymnaſii nomen inſcriptum conſpicitur, non aliud fuiſſe, quam ἆθλον hoc eſt munus, & donarium, quod in Gymnaſio, praemii ac mercedis inſtar, victori conceſſum fuerit, qui in aliquo pugnae, vel certaminis genere palmam retuliſſet. Id ipſum *Gymnaſii* nomen perſpicue, ut opinor, oſtendit; longeque clarius ex veteri, ſolemnique more deduci poteſt,

teſt, quo in Ludis aliis victores variis phialarum generibus donatos eſſe conſpicimus. Ita in Pythiis Ludis Sicyone (1), in Diocliis Megarae, in Aiaciis in Aegina (2), in Demetriis, ſimulque Eleuſiniis Eleuſine, in Heracliis Marathone (3) argentea phiala veluti praemium victori tribuebatur, ut ex Pindari Scholiaſte, aliiſque Scriptoribus erudimur. Hinc frequenter aureae, argenteaeque phialae *χρυσίδες*, & *ἀργυρίδες* a Scriptoribus memorantur, eaeque modo *Crateres*, modo *Lebetes* vocantur, ut Pindarus (4) ait:

Ε'ν τ' ἀέθλοισι θίγον πλείςων Α'γώνων,
Καὶ τριπόδεσσιν ἐκόσμησαν δόμον,
Καὶ λεβήτεσσιν, φιάλαισίτε χρυσȣ̃

Inque praemiis attigerunt plura certamina,
Et tripodibus ornaverunt domum,
Et lebetibus, phialiſque aureis.

quemadmodum in veteri Epigrammate (5) utrumque praemii nomen occurrit:

Οὐ γάρ σοι κρατὴρ χαλκήλατος, ȣ̓δὲ λέβητες
Α'λλ' ὁδὸς εἰς αὐλὴν Ζηνὸς ἔπαθλον ἔφυ.

Non enim tibi Crater aereus, neque Lebetes;
Sed via in aulam Iovis praemium eſt.

Ac, ne plurima id genus exempla perſequar, in Panathenaeis Athenienſium Feſtis victori fictile vas, aut amphora oleo plena donari conſueverat; quod, Pindari, aliorumque Scriptorum teſtimoniis, in Faſtis Atticis (6) dimonſtravi, ubi plura de celebri, & antiquiſſimo hoc Athenienſium mo-

(1) Nem. IX. verſ. 128. (2) Pind. Ol. XII. (3) Olymp. IX. (4) Iſthm. Od. I. (5) Anthol. Lib. IV. c. 28. epigr. 4. (6) Tom. I. pag. 30.

more Lector inveniet. Illud unum addidiſſe nunc libet, quod ſcribenti mihi tunc nondum affulſerat, nimirum in Amphoris illis Archontis Eponymi nomen, ſimulque Certaminis memoriam inſcribi conſueviſſe, ut perſpicue certoque ex Vaſe fictili deducitur, quod a Cl. Muratorio profertur in novo Inſcriptionum Theſauro pag. 611. n. 1.

Perae in Vrna fictili

ΑΓΑΣΙΑΣ ΑΡΧΩΝ

ΤΩΝ ΑΘΗΝΗΘΕΝ ΑΘΛΩΝ

Agaſias Archon

ex Athenis Ludorum *praemium*.

Agaſias ille, cuius nomen Amphorae, vel donario inſcribitur, Athenis ſupremus, ac Eponymus Archon erat; eiuſque nomen Archontum aliorum nominibus adiungi debet, quos ego omnium primus ex tenebris erutos Faſtis Atticis (1) inſerui. Ita propemodum victoriae in Panathenaeis ipſis partae ſymbolum eſſe putaverim phialam, quae cum palma in Attico Marmore reperitur, quod Celeberrimus Maffeius in Muſeo Veronenſi (2) accuratiſſime expreſſit, ubi legitur:

ΕΠΙ ΘΕΩΝΟΣ	*Sub Theone*
ΑΡΧΟΝΤΟΣ	*Archonte*,
ΚΟΣΜΗΤΟΥ ΔΙΟΝ	*Coſmeta Diony-*
ΥΣΙΟΥ ΜΑΡΚΟΣ	*ſio. Marcus*
ΑΝΑΦΛΥΣΤΙΟΣ	*Anaphlyſtius*
ΓΥΜΝΑ	*Gymnaſiar-*
ΣΕΙΑΡ	*chae munere*
ΧΗΣ	*functus*
ΑΣ	

Quem-

(1) Tom. II. pag. 125. (2) Pag. 49. n. 7.

Quemadmodum vero Athenis victori, qui in Panathenaeis Feſtis, ac Certaminibus palmam retulerat, amphora diota oleo plena concedi conſueverat; iſque mos ab antiquiſſimis quoque Solonis temporibus inſtitutus ad ſequiora etiam tempora manavit, ut ex Archontum nominibus, ac monimentis illis apparet; ita quoque in Ludis aliis amphora, aut vas vino plenum concedebatur. Certe in Antheſteriis Athenienſium Feſtis certamina plura committebantur, atque inter illa de bibacitate quoque ita certari conſueverat, ut ille victor renunciari, atque utre vini pleno donari ſoleret, qui bibendo ceteros ſuperaſſet, maioremque vini copiam ingurgitaſſet (1). Itaque ſuſpicor hoc ipſum Certaminis, ac praemii genus a Mithridate Eupatore in Gymnaſio inſtitutum fuiſſe; adeoque Vas illud, cuius epigraphem illuſtrandam ſuſcepi, vino plenum victori deſtinatum fuiſſe. Id ipſa Regis indoles, mores, atque inſtituta declarant, quae in Plutarcho (2) pulcherrime deſcripta inveni, & ut illuſtrem, proinde ipſius locum hic proferendum putaverim: Μιθριδάτην δὲ τὸν πολεμήσαντα Ῥωμαίοις, ἐν τοῖς ἀγῶσιν οὓς ἐπέτελει, ϗ πολυφαγίας ἆθλα θεῖναι, ϗ πολυποσίας φασί. νικῆσαι δὲ αὐτὸν ἀμφότερα, ϗ ὅλως πιεῖν πλεῖστον τῶν κατ' αὐτὸν ἀνθρώπων, διὸ ϗ Διόνυσον ἐπικληθῆναι. *Mithridatem porro, qui Romanis bellum fecit, in certaminibus, quae inſtituit, aiunt etiam praemium propoſuiſſe ei, qui plurimum ediſſet; & ei, qui bibiſſet plurimum: ipſumque utriuſque rei victoriam conſecutum eſſe. Omnino autem plus ſolitum bibere*

(1) Aelian. Var. Hiſtor. Lib. X. c. 14. (2) Sympoſ. Libr. I. Quaeſt. 6.

bere, quam quiſquam ea aetate hominum; *indeque eum Dionyſii, quod eſt Bacchi, cognomentum reportaſſe*. Quamvis autem Plutarchus ipſe mox ſubdat aliam quoque nominis huius originem circumferri; compertum eſt tamen, ut ex Appiano iam vidimus, Mithridatem non *Eupatoris* ſolum, ſed etiam *Dionyſii* nomine vocatum fuiſſe; quemadmodum Cicero (1) Mithridatem ipſum *Evium, Dionyſium, Bacchum, Liberum* a Graecis appellatum eſſe teſtatur. Itaque, ſi in certaminibus, quae Rex Mithridates inſtituit, bibendi quoque certamen habebatur, Rexque ipſe hoc certaminis genere non delectari modo, ſed etiam excellere, atque in illo palmam referre conſueverat; nihil certe veriſimilius hic afferi vel coniici poterit, quam aereum Lebetem vino plenum victori concedi conſueviſſe; adeoque in Vaſis epigraphe non modo *Regis*, ac *Gymnaſii* nomen expreſſum fuiſſe, quemadmodum prorſus *Archontis* Eponymi, & *Gymnaſii*, ſive Ludorum nomen Athenis exprimebatur; ſed voces etiam quaſdam adiectas fuiſſe, quibus conceſſi vini bonitas, aut praemii dignitas indicaretur. Si id ego rite coniecerim, poſtremae voces illae, quae a ceteris tum praecedentibus, tum pone ſequentibus ſeiunctae ſunt, ipſiſque haerere, ſive coniungi non poſſunt, non aliud, quam vini laudem, vel effatum aliquod continent, quo, veluti teſſera, Vas illud ornari, ac pretioſum vinum decorari conſueverat; adeoque legi poterit CΥΦΑΡ ΔΙΑΣΩΖΕ *ſenectutem conſerva*, ſive CΥΦΑΡ ΔΙΑΣΩΖΕΙ *ſenectutem conſervat*: ut nempe exprimatur vinum quodlibet, aut illud certe potentius, ac pretioſius, quod in aereo hoc Vaſe victori a bi-

(1) Orat. pro Flacco c. 25.

a bibaciſſimo, *Dionyſo* Rege concedebatur, vires; adeoque vitam, & ſenectutem conſervare, tuerique poſſe. Liberius hoc certe coniecturae genus expoſui, tum quod concinnior alia ac veriſimilior interpretatio mihi nondum affulſerit; tum etiam quod haec ab ipſo Ludorum, praemiorumque genere, praeſertim vero a Mithridatis moribus, atque inſtitutis non omnino abhorrere videtur. Ceterum, quacumque demum ratione tum poſtremas, tum priores etiam Inſcriptionis voces acutiores alii legendas aut explicandas exiſtiment, illud poſtremo facile conſtitui poterit, quod ubi Eupatoria, Talaura, ceteraeque Ponti Vrbes a Pompeii militibus direptae fuerant, atque immenſa in illis Vaſorum copia reperta fuit, ut Appianus, aliique teſtantur; Vas etiam iſtud aut Pompeio, aut potius militi cuidam in praedam ceſſit: quumque Ponticae exuviae Romam deferrentur, Vas iſtud in portu apud Antium vel delapſum, vel relictum, vel Roma Antium delatum fuit; ut proinde nuper apud Antium effoſſum in lucem prodierit, non modo ut Capitolium celeberrimi Regis Monimento ornare, ſed etiam eruditis Viris ingenii exercendi materiem praebere poſſet. Id vero facilius, atque pro rei dignitate a doctiſſimis Viris illis praeſtari profecto pterit, quos Romana Vrbs bonarum artium altrix florentiſſima ſinu ſuo complectitur; non modo quod optimi, ac beneficentiſſimi PRINCIPIS auſpicio eximia prorſus atque incredibili eruditae Antiquitatis cognitione excellere videantur; verum etiam quod Lebetem ipſum inſpicere, ſingulos literarum ductus, & apices explorare poſſint; ex quibus facile in explicanda epigraphe novus aliquis

ſplen-

ſplendor, atque praeſidium oriatur. Nec ullus profecto ego verear quin vera demum atque accurata Inſcriptionis huius interpretatio Eruditis omnibus affulgere probarique debeat, ſi Tibi Clarissime Victori, ad eiuſmodi argumenti genus divertere fortaſſe libeat. Quis enim ignoret Te in obſcurioribus etiam eruditae Antiquitatis Monimentis rite exponendis extricandiſque mirifice commendari; nullumque vel ſacri, vel profani monimenti genus occurrere, quod acri ſtudio miraque eruditionis copia non illuſtraveris? Hinc tua haec, Victori Clarissime, veraque laus, quam paucis ſane contigiſſe conſpicimus, ut cum avita generis tui gloria ſapientiam quoque a Maioribus tuis immortalis famae Viris veluti hereditarium munus acceperis, eamque mire augere ſatagas; quumque Muſeum Gemmis, ſignis, nummis refertiſſimum habeas, noviſque in dies cimeliis cumulatiſſime exornes; eiuſmodi quoque eruditae Antiquitatis monimentis rite explicandis illuſtrandiſque nulli concedas. Quae quidem praeſtantiſſima doctrinae, politioriſque literaturae ornamenta eo cariora nobis, ac illuſtriora eſſe debeat, quod cum incredibili morum ſuavitate, candore, modeſtia, in promovendis artibus ſtudio, egregiis demum animi dotibus coniuncta ſint, quibus Eruditorum omnium amorem Tibi merito peperiſti. Itaque, ſi hac ipſa comitate, qua ceteros ingenii conatus, hominesque liberalibus ſtudiis deditos complecti ſoles, tenuem hanc ſtudiorum meorum partem, quod enixe a Te peto, perhumaniter exceperis, unamque in Te voluntatem probaveris, erit certe cur mihi gratuler, quod ab aequiſſimo iudice haec probari, laudatiſſimoque Viro laudari fortaſſe poſſint.

DIS-

DISSERTATIO II.
DE NATALI DIE PLATONIS

EIVS AETATE ET IN ITALIAM ITINERIBVS

AD VIRVM CLARISSIMVM

IO. BAPT. PASSERIVM

I. C. ET VICARIVM PISAVRENSEM

PRaeſtantibus ingenio, ac doctrina viris, qui praeclare de literis, omnique bonarum Artium genere meriti fuerint, non modo perennem ac immortalem nominis gloriam, veluti laborum virtutiſque praemium concedi; ſed hunc etiam honorem a poſteris haberi conſueviſſe conſpicimus, ut ipſorum hiſtoria longe ſubtilius atque accuratius exploretur, iique temporum characteres atque diſcrimina, quae in hiſtoriis aliis aut negligi, aut diſſimulari facile poſſent, acriori quodam ſtudio e tenebris eruta in lucem proferantur. Itaque mirari plane non poſſumus ſi Laërtius, Philoſtratus, Dionyſius Halicarnaſſeus, Heſychius, Illuſtrius, Cicero, aliique plures, ut Eudemum Neanthem, Apollodorum, ceteroſque innumeros taceam, quorum opera temporis iniuria exciderunt, tum Sophiſtarum, tum Rhetorum, tum Philoſophorum, tum aliorum quoque Sapientum hiſtoriam ſubtiliter adeo ſint proſequuti, ut natales ipſorum annos, itinerum, mortiſ-

tiſque tempora clarioribus, quibus licuit, characteribus deſignarent. Optime nimirum noverant, idque ipſorum animis alte inſederat, memorem gratumque animum erga praeſtantiſſimos Heroas illos, qui ſapientiae, purioriſque doctrinae facem extulerunt, hoc etiam officii ſtudiique genere demonſtrari; ſi res ab iis praeclare geſtae, vitaeque inter homines ab illis peractae caſus ſuis accurate temporibus perſpicua certaque ſerie adſcriberentur. Quod ſi diligens illa temporum inveſtigatio in Philoſophorum omnium, Sapientumque aetate ſubtiliter exploranda adhiberi merito ſolet; dubitari certe non poterit, quin illa maximo optimoque iure in inveſtiganda Platonis aetate collocari debuerit. Etenim ſive avitam regii generis nobilitatem, ſive doctrinarum gloriam, ſive perennem Scholae ſucceſſionem, quae illuſtres etiam Chriſtianae Doctrinae Principes complectitur, ſive nominis celebritatem conſideres, Philoſophus ille ita ceteros Sapientes omnes excellere videbatur, ut *veritatis arcanum*, & *quaſi quidam Deus Philoſophorum* appellari meruerit. Ac plurimi quidem ex veteribus, & recentioribus etiam Hiſtoricis in definienda tanti viri aetate ſubtiliter, ingenioſeque operam contulerunt; ut fortaſſe reprehendi poſſe ego videar, qui de Sparta hac ab aliis adornata cogitaverim; idque operis a Scaligero, Sigonio, Gadio, Menagio, Dodvello iampridem ſuſcepti ad incudem iterum revocaverim. At neque immerito, neque temere prorſus id conſilii me ſuſcepiſſe ingenuus, opinor, honeſtuſque Lector intelliget; qui tum in veteribus, tum in recentioribus etiam Hiſtoricis miras hic aliquando ambages invenerit; quumque illorum hypotheſes aut mirifice diſſidere, aut flu-

xis & ambiguis Scriptorum teſtimoniis inniti viderit, haerere profecto debeat, incertuſque fore quaenam alteri palmam praeripere, ceteriſque veriſimilior eſſe videatur. Huc etiam accedit quod obſcuram hactenus & incompertam Platonis aetatem perſpicuis certiſque characteribus ſic a me definitam eſſe putavi; ut ſimul etiam Archytae, Philolai, Iſocratis, Lyſiae, Dionis, Socratis, aliorumque plurium aetas, natales propemodum, aut ſupremi dies hactenus ignorati nitida quadam temporum comparatione deducerentur; obſcura quaedam, & hiulca Scriptorum loca, quae Interpretum diligentiam effugerant, opportune corrigi, ſuppleri, vel illuſtrari poſſent; eximia demum Chronologiae capita accuratiori calculo rite diſpoſita tum Romanorum, tum Graecorum Faſtis inſcriberentur. An vero feliciter id ipſe praeſtiterim, Tute omnium maxime intelligere profecto poteris, PRAESTANTISSIME PASSERI, quippe qui eximia prorſus ſapientiae, ac eruditionis gloria merito commenderis. Quod enim reconditae penitioriſque doctrinae genus, quod Hiſtoriae, & Chronologiae caput, quod Aegyptiae, Etruſcae, Graecae, Latinaeque Antiquitatis monimentum, quae denique politioris Literaturae pars eſſe poterit, quam ipſe beata quadam ingenii alacritate, ac eruditionis copia non exploraveris, novaque luce perfuderis? Perſpicua ſane atque immortalia ſunt doctrinae huius tuae monimenta, egregia Opera, quibus *Romanorum Fictiles Lucernas*, quarum ingenti numero Muſeum tuum locupletaſti, quaſque perenni dono in publicum Muſeum ad aeternam tui nominis gloriam intuliſti, mira felicitate explicaſti; ut illa proinde ſummo Eruditorum omnium plauſu ce-

celebrari conſueverint. Itaque & eximius hic ardor, quo eruditae Antiquitatis ſtudia ornare nunc etiam pergis, & humanitas illa, qua me complecteris, impulere, ut exiguum aliquod obſervantiae in Te meae ſpecimen exſtare cupiens Diſſertationem hanc, qua veram Platonis aetatem, verumque tempus inquiro, quo divinus ille Philoſophus Tarentum, atque Siciliam inviſit, auſpicio tuo decorarem, Tuoque nomini conſecratam proferrem: optimo nimirum maximoque iure confidens, ut, ſi Platonis nomen, Graecae Romanaeque Hiſtoriae dignitatem, adeoque laboris huius mei argumentum, praeſertim vero voluntatem hanc in Te meam ſpectaveris, illa Tibi neque iniucunda, neque a ſtudiis tuis aliena videatur.

II. Atque, ut in ipſo veluti limine ſententias illas hic proferam, quae de Platonis aetate tum a veteribus, tum a recentioribus etiam Scriptoribus traditae ſunt, quum in definiendo mortis anno mire conſpirent; in ſubducendo tamen annorum calculo, quos ille in vivis exegerit, ſimulque in nativitatis anno rite aſſignando Chronologi iam inde a Laërtii temporibus diſſidebant. Etenim ille utramque Apollodori, ac Neanthis ſententiam ita nobis expreſſit (1): *γίνεται Πλάτων (ὥς φησιν Α'πολλόδωρος ἐν χρονικοῖς) ὀγδόῃ καὶ ὀγδοηκοστῇ Ο'λυμπιάδι, Θαργηλιῶνος ἑβδόμῃ· καθ' ἣν Δήλιοι τὸν Α'πόλλωνα γενέσθαι φασί. τελευτᾷ δ', ὥς φησὶν Ε'ρμιππος, ἐν γάμοις δειπνῶν, τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ὀγδόης καὶ ἑκατοστῆς Ο'λυμπιάδος, βιοὺς ἔτος ἓν πρὸς τοῖς ὀγδοήκοντα. Νεάνθης δέ φησιν αὐτὸν τεττάρων καὶ ὀγδοήκοντα τελευτῆ-*

(1) Lib. III. ſeg. 2. & 3.

τῆσαι ἐτῶν. ἔςιν ὖν Ἰσοκράτȣς νεώτερος ἔτεσιν ἕξ. ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ Λυσιμάχȣ, Πλάτων δὲ ἐπὶ Ἀμεινίȣ γέγονεν, ἐφ' ȣ͂ Περικλῆς ἐτελεύτεσεν Naſcitur Plato, ut Apollodorus teſtatur in Chronicis, octogeſima octava Olympiade, Thargelionis ſeptima, qua die natum Apollinem Delii autumant. Moritur autem, ut Hermippus tradit, primo anno centeſimae octavae Olympiadis, in nuptiis diſcumbens, octogeſimum & primum aetatis agens annum. Neanthes octoginta quatuor annos natum defeciſſe ſcribit. Eſt igitur Iſocrate minor natu annis ſex. Ille quippe ſub Lyſimacho; Plato ſub Aminia natus eſt, ſub quo & Pericles diem obiit. Athenaeus (1) tamen ab utroque recedit, atque Platonem non *Aminiae* Archontis anno, hoc eſt 4. Olymp. 87. ſed praecedenti 3. hoc eſt *Apollodori* Archontis anno natum aſſerit; adeoque 82. aetatis annos illi concedit: *Πλάτων δὲ γεννᾶται ἐπὶ Ἀπολλοδώρȣ τȣ͂ μετ' Εὐθύδημον ἄρξαντος. δύο δὲ ϗ ὀγδοήκοντα βιώσας ἔτη μετήλλαξεν ἐπὶ Θεοφίλȣ τȣ͂ μετὰ Καλλίμαχον, ὅς ἐςιν ὀγδοηκοςὸς, ϗ δεύτερος Plato ſub Apollodoro genitus Euthydemi ſucceſſore, vita ad annum octogeſimum ſecundum producta, obiit ſub Theophilo, qui rempublicam poſt Callimachum rexit, & ab Apollodoro octogeſimus ſecundus Praetor numeratur.* Itaque, quum Athenaeus ab Apollodoro, & Neanthe; Neanthes ipſe ab Apollodoro; denique Laërtius ab utroque diffideat, mirari certe non poſſumus ſi recentiores etiam in definiendo Platonis ortu varias in partes abierint, variaſque hypotheſes ſubtiliter illi quidem, ingenioſeque excogitaverint, quibus varia Scriptorum teſtimonia ſimul componi, vel conciliari poſſe viderentur. Ita Scali-

(1) Lib. V. c. 18.

liger (1) Apollodorum ſequutus, ipſius nativitatem in anno 1. Ol. 88. collocavit; Sigonius (2), quum anno 4. Ol. 87. *Ameinonis*, ſive *Epaminondae*, atque anno ſolum 2. Olymp. 89. *Aminiae* nomen in Faſtis Atticis obſervaſſet, Platonis ortum in annum hunc temere revocavit; quemadmodum prorſus in Alexandrino Chronico nativitas illa in anno 1. Olymp. 89. atque in Euſebii Chronico anno 4. Olymp. 88. collocatur. Meurſius vero (3) in contexenda Archontum Athenienſium ſerie varias quidem Scriptorum opiniones expreſſit; ſed Athenaei tamen ſententiam ceteris praeferre videtur. Aldobrandinus Laërtii interpres obſervavit Laërtium perſpicue falli, quod Platonem & Aminia Athenis Archonte, & Olymp. 88. anno 1. natum dixerit; quum Aminias ille non 88 ſed 89. Olymp. annoque ipſius 2. imperaverit. *Poſſumus tamen*, inquit, *Laërtium facile falſitatis crimine liberare: quippe qui Platonem* 88. *Olympiade natum dixerit, Apollodorum ſecutus; idem Amenia Archonte eundem natum eſſe tradiderit, Neanthe auctore, qui, cum Platonem* 84. *natum annos mortuum eſſe ſcribat, facit ut ortus recte ſub Ameniam Archontem cadere poſſe videatur. Apollodorus autem Archon ſex annis Ameniam Archontem aetate antecedit.* Quo certe loco Aldobrandinus ipſe mire decipitur; tantumque abeſt ut diſſidium illud componat, quod ipſe ſibi potius perſpicue certoque repugnat. Menagius vero, Marquardo Gudio facem praeferente, Neanthis opinionem ceteris anteferendam eſſe arbitratur; quumque Scriptores omnes Platonem anno 1. Ol. 108. obiiſſe dixerint,

(1) Ad Chr. Euſeb. n. 1592. (2) De Athen. Tempor.
(3) De Archont. Athen. Lib. III. c. 5.

rint, ipſius ortum in annum 2. Olymp. 87. collocandum eſſe decernit. *Namque annum illum*, inquit, *quem ille deſignat, ſumma mihi ratione videor alibi deprehendere. Plutarchus, & Laërtius Platonem docent natum eſſe 6. annis poſt Iſocratem; atqui Iſocrates natus eſt Olymp. ſupra octogeſimam ſextae anno 1. quod abſque ulla dubitatione demonſtrari poteſt ex Plutarcho, & Dionyſio; conſit ergo, quod Neanthes voluit*, Platonem 2. *anno Olymp.* 87. *tanquam caelo delapſum in terras ad aetatis uſque* 4. *&* 80. *hominibus interfuiſſe*. Itaque Menagius hic aſſerit Apollodorum Ciceroni, Valerio Maximo, Senecae, Quintiliano, Cenſorino, Hieronymo, ceteriſque omnibus impoſuiſſe, qui 81. aetatis annos Platoni conceſſere. Denique Dodvellus (1), qui in Chronologicis hiſce ſtudiis reliquos omnes longiſſime ſuperavit, Senecae veſtigiis inſiſtens Platonem anno 1. Olymp. 108. eodem ipſo natali die, quo in lucem prodierat, obiiſſe dicit; ut proinde illi vel 81. vel 82. aetatis anni concedi poſſint. Hinc ille Platonem natum aſſerit anno 4. Olymp. 87. quo *Aminias* Archon erat; ſed, quum ſeptima Thargelionis die, hoc eſt exeunte fere Archontis anno, lucem adſpexerit, facile Apollodorum hinc anſam arripuiſſe arbitratur Dodvellus, ut ipſius ortum anno 1. Ol. 88. mox incepturae conceſſerit; ſicuti viciſſim alii ad ſuperiorem *Apollodori* Archontis annum hoc eſt 3. Ol. 87. revocarunt. *Hinc ergo*, inquit, *ſi rem acu tetigimus, natuſque fuerit Plato Thargelione illo, qui Archonte erat Aminia, verior erit ſententia illa, quae ſeptennio iuniorem Iſocrate facit Platonem*: quod nitide diſerteque a Plu-

(1) De Cyclis Diſſert. X. ſect. 80. pag. 609.

Plutarcho memoratur ubi Iſocratem, Lyſimacho Archonte, hoc eſt anno 1. Ol. 86. natum eſſe teſtatur; atque, ut Dionyſius ait, *quinto anno* ante Bellum Peloponneſiacum, quod anno 1. Ol. 87. exarſit, nimirum *accenſito, ut ſolet ille, utroque extremo*. Quandoquidem vero Plutarchus ipſe mox ait Iſocratem 22. annis Lyſia iuniorem fuiſſe, quem Philoclis Archontis anno, hoc eſt Olymp. 80. 2. in lucem prodiiſſe dixerat, Dodvellus ingenue fatetur, quod difficilius eſt *rationem reddere quomodo Iſocrates iunior ſit* 22. *annis Lyſia, qui natus erat ſub* Philocle anno 2. Olymp. 80. *Vtrobique intervallum* 22. *annorum non aliter eſt, quam reiectis ambobus extremis. Siccine ergo intelligendi ſunt? id neceſſario hic admittendum exiſtimo*. Qui varias eiuſmodi eruditorum hominum ſententias comparaverit, facile profecto intelliget tum in exponendis, tum in conciliandis, tum in illuſtrandis etiam corrigendiſque Veterum ſententiis ipſos ita diſſidere, ut verus ille natalis Platonis annus adhuc obſcurus, & incompertus merito exiſtimetur; quem ego tamen facile perſpicuis certiſque characteribus conſtitui, ac definiri poſſe putaverim; ſi tamen certa ab incertis accuratiſſime ſecernantur, ac errores illi, qui doctiſſimis aliquando Viris fraudi fuerant, antea refellantur.

III. Atque, ut ab iis, quae certa ac explorata fuerint, exordiar, Platonis mortem in Theophili Archontis annum, hoc eſt 1. Olymp. 108. incidiſſe perſpicuum adeo certumque eſſe debet, ut nihil propemodum in Hiſtoria certius admitti poſſe videatur. Olympiadem, ac Olympiadis annum expreſſit Plutarchus (1), Laërtius (2), & apud

 Laër-

(1) Vita X. Rhet. in Demoſth. (2) Lib. V. ſeg. 1.

Laërtium (1) Hermippus; atque Olympiadis annus, ſimulque Archontis nomen apud Laërtium ipſum alibi (2) occurrit. Vtrumque nitide diſerteque expreſſit Dionyſius (3). Solum Archontis nomen, eiuſque ſitum Dionyſius (4), Athenaeus (5) indicarunt; & quamvis etiam haec illuſtria Scriptorum teſtimonia deeſſent, facile hic mortis annus ex Speuſippi morte, ex Ariſtotelis hiſtoria, ex Epicuri nativitate, aliiſque pluribus certiſſime deduci poſſet. Eadem quoque perſpicuitas, atque conſtantia in definiendo mortis die futura videretur, quum plerique Scriptores omnes, qui diem illum ſubtilius explorarunt, aut illuſtrius, aut obſcurius Platonis mortem eodem ipſo natali die, hoc eſt 7. Thargelionis Attici, contigiſſe memorent, quo lucem adſpexerat. Ita Cicero (6) ait: *Plato uno & octogeſimo anno ſcribens eſt mortuus;* idemque ex Cicerone dixit Hieronymus (7). Cenſorinus (8) *in anno octogeſimo & uno Plato finem vitae & legitimum eſſe exiſtimavit, & habuit legitimum*. Denique Seneca (9) *Hoc ſcis, puto, Platoni diligentiae ſuae beneficio contigiſſe, quod natali ſuo deceſſit, & annum unum atque octogeſimum implevit ſine ulla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto; amplioris fuiſſe ſortis quam humanae rati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt*. Itaque Scriptores omnes, ut antea vidimus, teſtimoniis iſtis abrepti, non modo Platonem unum ac octoginta aetatis annos abſolviſſe dicunt; verum etiam hinc facile componi poſſe arbitrantur

(1) Lib. III. ſeg. (2) Lib. IV. ſeg. 9. (3) Epiſt. ad Ammae. (4) Epiſt. ad Ammaeam. (5) Lib. V. c. 18. (6) De Seneſt c. 5. (7) Epiſt. ad Nepotian. (8) De die Nat. c. 15. (9) Epiſt. 58.

tur, quod Philoſophus ille 82. annos vixiſſe a Scriptoribus aliis aſſeratur; quod nimirum *natali* die mortuus, eodem ipſo 7. Thargelionis Attici die octogeſimum primum aetatis annum abſolveret, atque ſecundum inciperet. At ego Senecam, aut certe hariolum, qui Senecae impoſuit, in definiendo mortis die deceptum eſſe deprehendi; erroremque illum, qui Senecae fraudi fuit, moxque neſcio quo fato in ceteros Scriptores omnes manavit, non aliunde, quam ex leviſſima Platonici cuiuſdam coniectura falſoque ratiocinio, profluxiſſe puto; qui, ut novum hoc praeceptori decus adderet, ipſum *natali* die deceſſiſſe coniecit. At fieri fortaſſe etiam poteſt, ut ideo a Scriptore quodam Platonem natali ſuo, vel natali die deceſſiſſe proditum ſit, quod ille *ſeptimo* menſis die a vivis exceſſerit; quae *ſeptima* menſis dies, quamvis non *Thargelionis*, ſed alterius etiam menſis foret, ipſi tamen *natalis* aliqua ratione cenſeretur. Ita, quum Apollo *ſeptimo* Thargelionis die in lucem editus foret,, *ſeptimus* cuiuslibet menſis dies ipſi ſacer, ac veluti *natalis* habebatur, idemque Apollo ἑβδομογένης *ſeptimo die natus* appellari conſueverat. Sic, ut e ſacris etiam, Chriſtianiſque monimentis exemplum aliquod afferatur, ille *natali ſuo* deceſſiſſe dicebatur, qui eadem ipſa hebdomadae, vel menſis die, quo lucem adſpexerat, obiiſſet. Ita in Gruteri (1) Marmore legitur: PRINCIPALIS, QVI VIXIT ANNIS XLV. MENSIS II. DEPOSITVS NATALE SVO IVSTINA BENEMERENTI CESQVET IN PACE. Itaque, ſicuti *natalis* ille dies, quo Principalis hic obiit, ſive depoſitus eſt, vere *natalis* eſſe non poterat, ſed alio ſolum ſenſu, quicumque ille fuerit,

rit,

(1) Pag. 1057. n. 9. Claſs. XX. n. 154.

rit, *natalis* cenſebatur; ita dies ille, quo Plato obiit, ideo *natalis* vocari fortaſſe potuit, quod ſeptimus dies menſis foret; a poſteris vero Scriptoribus, qui ſubtiliorem hanc, inſuetamque vocis ſignificationem non obſervaverint, vere *natalis* cenſeretur, adeoque illi Platonem octoginta ac unum annos integros abſolviſſe putarunt. Quocumque tamen ex fonte error ille prodierit, Platonis obitum in diem, qui ipſi vere *natalis* fuerat, hoc eſt 7. Thargelionis Attici, incidiſſe omnino falſum, ac abſurdum eſſe putaverim. Etenim ut hinc exordiar, nemo ex veteribus, qui Platonis genus ac vitam, minutiores etiam mortis circumſtantias expreſſere, nobiliorem hanc longeque miram de natali ſimulque ſupremo ipſius die memorarunt. Hermippus illum in nuptiis diſcumbentem, alii ſcribentem obiiſſe dicunt; plerique ſeptimam Thargelionis Attici diem ipſi natalem illuxiſſe dicunt; at nemo tamen hanc ipſam diem illi ſupremam fuiſſe notat: quod ab iis tamen omitti, vel reticeri vix poterat, ubi praeſertim Magorum indicio, ſi Senecae fides, caſus ille in maximam Platonis gloriam cedere putaretur. Neque ſolum Platonicae hiſtoriae Scriptoribus mirus ille natalis ac ſupremi diei concurſus ignotus indictuſque fuit; ſed iis etiam, qui rariora id genus exempla accuratiſſime collegerunt. Certe Plutarchus (1) tum Graecae, tum Philoſophicae imprimis hiſtoriae peritiſſimus, quum miras eiuſmodi temporis circumſtantias recenſere vellet, obſervavit Socratem 6. Platonem 7. eiuſdem Thargelionis menſis die natos eſſe; Euripidem eodem ipſo die natum, quo Salaminia pugna contigerat, eoque è vivis exceſſiſſe, quo Dio-

(1) Sympoſ. Lib. VIII. qu. 1.

Dionyſius Siciliae Tyrannus in lucem venit. Alexandri Macedonis, Diogeniſque mortem una eademque die contigiſſe teſtatur. Regem Attalum natali die obiiſſe dicit; quod de Pompeio quoque a pluribus affirmatum ait, quum alii tamen pridie ſolum eius diei Pompeium interiiſſe dixerint. Itaque, ſi Plutarchus eodem ipſo in loco, quo varia id genus, & obſcuriora exempla proſequitur, atque ubi ipſius etiam Platonis, eiuſque nativitatis meminit, nihil tamen de natali ſimulque ſupremo ipſius die memoravit; adeoque Platonem Attalo, Pompeioque non adiunxit; quis aperte non videat opinionem illam aut Graecis incognitam, aut fortaſſe a Plutarcho tacite improbatam fuiſſe, qua Plato Attali Regis inſtar *natali* ſuo defunctus ferebatur? Ita propemodum Aelianus (1), qui Alexandri Macedonis mortem in eumdem ipſum diem, qui natalis illi fuerat, ab aliquibus poni teſtatur, 7. Thargelionis diem Attici natalem quidem Platoni fuiſſe dicit, ſed emortualem ſimul ipſi fuiſſe diſſimulat. At, ne ſolo Scriptorum ſilentio hic a Seneca ceteriſque Scriptoribus omnibus diffidere ego videar, perſpicua Scriptorum teſtimonia ſubiieciſſe nunc libet, quibus aperte oſtendatur Platonis mortem ante Thargelionem menſem anni 1. Olymp. 108. adeoque ante natalem ipſius diem, contigiſſe. Graviſſimus auctor Cicero (2) teſtatur, quod *Atticus omnem rerum memoriam breviter, & perdiligenter complexus eſt*; ipſumque (3) *rerum Romanarum auctorem religioſiſſimum* appellavit; ſeque ab eodem Attico inflammatum ait (4) *ſtudio illuſtrium hominum aetates, & tempora perſequendi*: ut proinde

(1) Var. Hiſt. Lib. II. c. 25. (2) Bruto c. 3. (3) Ibi c. 11. (4) Ibi c. 19.

de quidquid a Cicerone de Platonis, aliorumque aetate notatum conſpicitur, ex accuratiſſimis Attici obſervationibus hauſtum videatur. Itaque Cicero emortualem Platonis annum definire volens, aſſerit illum *M. Camillo, & Appio Craſſo Conſulibus* obiiſſe, ut ex ipſius loco opportune mox afferendo conſtabit. Conſules illi a Gellio (1) nitide diſerteque tribuuntur anno V. C. 405. in Epocha nimirum Varroniana, ut inferius oſtendetur. Quamvis enim Gellius alicubi Polybianam Aeram ſequatur; alibi tamen, ut accuratiſſime obſervavit Dodvellus (2), Varronianam Epocham uſurpavit. Haec ipſa quoque Varronis Epocha a Cicerone laudato loco perſpicue adhibetur. Quamvis enim ille Catonianam Aeram alicubi uſurpaverit, in qua Conſules illi anno V. C. 403. adſcribuntur, in hoc ipſo tamen Libro *de Senectute* non aliam, quam Varronianam, amplectitur. Etenim dicit (3) Livium fabulam docuiſſe *Cethego, & Tuditano Coſs.* quemadmodum in Bruto (4) dixerat: *Livius primus fabulam C. Clodio Caepione filio, & M. Tuditano Conſulibus docuit, anno poſt Romam conditam quartodecimo, & quingenteſimo, ut Atticus ait, quem nos ſequimur; eſt enim inter Scriptores de numero annorum controverſia*. Itaque, ſicuti hic Atticus, adeoque Cicero, Varronianam Aeram amplectitur, in qua ſola Conſules illi anno ab V. C. 514. conveniunt; ita quoque Conſules illi, quibus Platonem obiiſſe dicit, ad Varronianam Epocham, adeoque ad annum V. C. 405. referri debent. Sed annus ille Varronianus 405. ita certiſſime cum Olympicis annis committi debet, ut ille par-

(1) Lib. IX. c. 11. (2) Diſſert. X. pag. 631. (3) Cap. 14.
(4) Cap. 18.

partim 3. exeunti, partim 4. ineunti Olymp. 107. coniungatur; ut proinde Conſules illi, quum pro recepto temporum illorum more (1) Kalendis Quinctilibus, adeoque ex Dodvelli calculo 20. Scirrophorionis Attici die, hoc eſt exeunte iam 3. Olympiadis anno magiſtratum ingreſſi fuerint, ipſorum Conſulatus integer fere cum 4. Olympiadis anno concurreret *, atque ad ſequentes Quintiles Kalendas extenderetur. Ergo, ſi Plato *M. Camillo*, *&* *Appio Claudio* Conſulibus e vivis exceſſit, ipſius mors intra Quintilem menſem anni V. C. 406. protrahi non poteſt, quo Conſules ipſi iam Conſulatu exceſſerant; poſtquam ipſis adhuc conſulatu fungentibus 30. Iunii die ex accuratiſſimis Dodvelli Tabulis Hecatombaeon Atticus, adeoque primus Ol. 108. annus inceperat, ideoque iam Theophilus Athenis Archon electus erat. Itaque, ſi Plato 1. Olymp. 108. anno *Theophilo* Athenis Archonte, ſimulque *M. Camillo*, *&* *Appio Claudio* Conſulibus obiit, ipſius mors ineunti ſolum Quintili Romano, Atticoque Hecatombaeoni certiſſime adſcribi debet; & quamvis etiam Conſularis annus non a ſuſcepti magiſtratus initio ad finem, ſive a Palilibus ad Palilia, ſed ad extremum uſque Decembris diem, quod Ciceronis aetate obtinuerat, extendatur, ſemper tamen Platonis obitus ante Thargelionem menſem anni 1. Ol. 108. contigiſſe debuit, hoc eſt ipſius mors Thargelioni menſi anni 1. Ol. 108.

cum

(1) Dodvellus Diſſert. X. pag. 618.

* Romani Annaliſtae quum Graecorum Annales cum ſuis patriis Annalibus committunt, illorum Archontum annos cum ſuis Coſs. nectunt, qui Coſs. ſuis iam in officio conſtitutis apud ipſos inierint Athenienſes; & viceverſa Graecorum Annaliſtae Conſulum illorum geſta ſub ſuis Archontibus recenſent, qui ſuorum Archontum Magiſtratu Romae Conſulatum ſuſceperint. Dodvelius pag. 879.

cum Seneca adſcribi non poterit; alioquin ille ad annum V. C. 406. ſpectaret, quo *M. Popilius Laenas*, & *M. Valerius Corvus* in Conſulum Faſtis occurrunt. Hoc ipſum mortis tempus ex pulcherrimo ac illuſtri Laërtii (1) loco deprehendiſſe videor, ubi de Epicuri nativitate ille diſſerit. Etenim ait: ἐγεννήθη δὲ (φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς) κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐννάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Σωσιγένους ἄρχοντος, μηνὸς Γαμηλιῶνος ἑβδόμῃ, ἔτεσιν ὕστερον τῆς Πλάτωνος τελευτῆς ἑπτά. *Naſcitur autem, inquit Apollodorus in Chronicis, centeſimae nonae Olympiadis anno tertio, Soſigene Archonte, menſis Gamelionis die ſeptimo, ſeptem annis poſt Platonis obitum*. Itaque a Platonis obitu ad 7. Gamelionis Attici diem anni 3. Ol. 109. ſex ſaltem integri anni interceſſerant, adeoque Plato 7. Gamelionis die anno 1. Olymp. 108. iam e vivis exceſſerat. Sin vero Plato ex Senecae hypotheſi ad 7. Thargelionis ſequentis, hoc eſt ad *natalem* ipſius diem, perveniſſet, a Platonis obitu ad Epicuri nativitatem nonniſi anni *quinque* decemque menſes fluxiſſent, quod ab Apollodori, ſive Laërtii mente manifeſtiſſime abhorret. Ergo Platonis mors ad aliquem ex prioribus ſex Olympici anni menſibus referri debet; quod ex perſpicuis etiam Romanorum Faſtis, ſive Conſulum nominibus inferendum eſſe iam docui.

IV. Iam vero mortis tempore ſic conſtituto facile, opinor, eſt futurum veram quoque Platonis ipſius aetatem, vel ortus annum conſtituere; adeoque Neanthis, aliorumque ſententias refel-

(1) Lib. X. ſeg. 14.

fellere. Itaque in Neanthis quidem hypotheſi, qua 84. annos vixiſſe ille dicitur, ſi anni *completi* fuerint, ipſius nativitas in annum 4. Olymp. 86. ſin vero affecti ſolum, vel *inchoati* dicantur, in annum 1. Olymp. 87. incidiſſet. Vtrumque tamen a perſpicuis certiſque Laërtii, Plutarchi, & Dionyſii teſtimoniis abhorret. Etenim, ut antea vidimus, Iſocrates 6. annis ex Laërtio, ex Plutarcho vero 7. annis antiquior Platone fuit; adeoque Iſocratis ortus *quinque* ſaltem integris annis Platonis ortum praeceſſiſſet, eiuſque nativitas in annum 3. aut 4. Olymp. 85. incidiſſet, quum tamen ille & Lyſimachi Archontis anno, & anno 1. Ol. 86. ſimulque anno *quinto* ante Peloponneſiacum bellum editus ſit, quod exeunte iam anno 1. Ol. 87. erupit. Sed, ut haec Iſocratis aetas ſubtilius definiatur, ſimulque varia Scriptorum loca temere ab Interpretibus expoſita ac emendata illuſtrentur, obſervaſſe iuverit Iſocratis mortem proxime poſt Chaeronenſem Athenienſium cladem contigiſſe. Itaque, quum clades illa in 7. Metagitnionis Attici diem anno 3. Ol. 110. inciderit, ut in Faſtis Atticis (1) demonſtravi, Iſocratis mors ad 11. vel 16. menſis ipſius diem referri debet. Iſocrates autem ipſe nono ac nonageſimo aetatis anno e vivis exceſſit. Etenim Cicero diſerte tradit: *Iſocrates Librum, qui Panathenaicus inſcribitur, quarto & nonageſimo anno ſcripſiſſe dicitur, vixitque quinquennium poſtea* (2). Plutarchus ait ὀκτὼ ϗ ἐνενήκοντα ἔτη βιὺς, ἢ ὥς τινες ἑκατόν: *vixit annos* 98. *aut ut alii tradunt* 100. (3) Pauſanias (4) Ἰσοκράτει βιώσαντι ἔτη δυοῖν δέοντα ἑκατὸν, ὕποτε

(1) Tom. I. pag. 76. & 360. (2) De Senect. c. 5. (3) Vit. X. Reht. in Iſocr. (4) Attic. c. 18.

ποτε κατελύθη μαθητὰς ἔχειν *Iſocrates*, *quum octo & nonaginta annos vixiſſet*, *numquam diſcipulos habere deſiit*. Lucianus vero in peculiari Opere *de Longaevis* aetatem illam ſubtilius expreſſit: περὶ ἔτη δ' ἑνὸς ἀποδέοντα ἑκατὸν γεγονὼς, ἐξέλιπε τὸν βίον *Iam vero 99. annum ingreſſus e vita diſceſſit*. Itaque, ſi Iſocrates 16. Metagitnionis Attici die anno 3. Olymp. 110. 98. aetatis annos compleverat, ipſius nativitas Hecatombaeone menſe anno 1. Olymp. 86. poſterior eſſe non poteſt; ſicuti Munychione menſe eiuſdem anni poſterior eſſe non poterit, ſi Munychione anni 1. Olymp. 87 hoc eſt Belli initio *quatuor* ſaltem aetatis annos compleverat; ut *quinto* ante Bellum anno natus dicatur. Ergo tum ex Belli initio, tum ex Iſocratis aetate perſpicue apparet ipſum ante Thargelionem menſem anni 1. Olymp. 86. in lucem prodiiſſe. Ergo, ſi Platone annis *ſex*, ut ait Laërtius, ſimulque *ſeptem*, ut ait Plutarchus, antiquior fuit, Platonis nativitas ad Thargelionem menſem anni 3. Olymp. 87. referri debet, quo Iſocrates *ſextum* aetatis annum compleverat, *ſeptimumque* novem, aut certe duobus ſaltem menſibus inceperat. Exinde vero iam facile Meurſii (1) coniectura refelli poterit, qui quum in Laërtio quidem 6. in Plutarcho vero 7. annos legiſſet, Laërtium ipſum ex Plutarcho corrigendum eſſe putavit. Vterque nimirum ex Scriptoribus illis optime accurateque tempus expreſſerat; niſi quod Laërtius *completos*, Plutarchus *inchoatos* annos indicavit. Exinde quoque perplexus alter Plutarchi locus aſſeritur, quo Iſocratem 22. annis Lyſia iuniorem fuiſſe dicit, qui *Philoclis* Archontis anno, hoc eſt

(1) Arch. Athen. Libl. II. c. 2.

eſt 2. Olymp. 80. in lucem prodierat. Etenim, ſi Iſocratis ortus ineunti anno 1. Olymp. 86. concedatur, Lyſias, qui exeunte ſolum anno 2. Olymp. 80. natus fuerit, nonniſi 22. annis Iſocratem aetate praeceſſerit; atque, ut nodus hic dirimatur, utrumque extremum reiici, ſolemniſque Dionyſii ratio perturbari cum Dodvello non debebit. Ergo, ſi temporum characteres, & Iſocratis aetas ſive ad Lyſiam, ſive ad Bellum Peloponneſiacum, ſive ad Iſocratis ipſius aetatem, ſive ad Platonem referantur, omnia mire conſpirant, ſi Plato ipſe non alio, quam Thargelione menſe anni 3. Olymp. 87. Apollodoro Archonte natus dicatur; ergo ipſius nativitas non alteri, quam Olympico anno illi, adſcribi debet, quo Apollodorus Archon undecim fere in magiſtratu menſes exegerat.

V. At non ſolum Platonis aetas, eiuſque nativitas a me conſtituta cum Iſocratis, Lyſiae, Peloponneſiaci belli initio, variis nimirum characteribus, qui apud Scriptores occurrunt, mire conſentit, ſi in annum 3. Olymp. 87. conferatur, ſed cetera quoque perſpicuo certoque foedere coniunguntur, quae de Platone ipſo memorantur. Ita Laërtius (1) ait, quod in celeberrimo Socratis iudicio Plato ipſe cum tribunal aſcendiſſet, ita orationem, Socratiſque apologiam inceperat: Νεώτατος ὢν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν ἐπὶ τὸ βῆμα ἀναβάντων· τοὺς δικαστὰς ἐκβοῆσαι καταβάντων, τουτέστι κατάβηθι: *Minimus natu cum ſim, viri Athenienſes, omnium, qui tribunal aſcenderunt, interpellatumque a iudicibus re-*

(1) Lib. II. ſeg. 41.

clamantibus deſcenderunt, *hoc eſt* deſcende. Illuſtrem hunc Laërtii locum Gretſerus etiam exhibuit, ut hoc exemplo Atticorum morem oſtenderet, qui *plurales*, ut inquiunt, genitivos pro *imperativis verbis* adhibere ſolent. Sed minus id ille feliciter accurateque obſervavit. Etenim, ut perſpicue apparet, vox illa *καταβάντων* a male feriatis Iudicibus uſurpata fuit non pro *καταβήτωσαν deſcendant* (dicendum quippe fuerat *κατάβηθι deſcende*) ſed pro *καταβάντων deſcendentium*; ut nempe tacite exprimerent Platonem iuniorem eſſe ex iis, qui *deſcenderent*, quippe quum e tribunali deſcendere, atque orationem abrumpere iuberetur. Ceterum ut a tricis his digrediar, nemo Athenis Senator eſſe (1), orationem habere, ſive Tribunal aſcendere poterat, qui trigeſimum aetatis annum non attigiſſet. Perſpicue certoque id Aeſchinis (2) teſtimonio demonſtratur: *μὴ εἰσελθεῖν τινα εἰπεῖν μήπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα. Nequis triginta annis minor cauſſam orato:* Legem ipſam Graecus Ariſtophanis Scholiaſtes (3) exhibuit: *μήπω τεσσαράκοντα ἔτη γεγονότα ὡς δέ τινες τριάκοντα: Lex autem erat, ne quis cauſam dicturus accederet, qui nondum quadraginta annos natus foret, ut autem alii dicunt, triginta*. Itaque, quum Socratis iudicium ante *ſextum* Thargelionis Attici diem anno 1. Olymp. 95. habitum fuerit, ut in Faſtis Atticis (4) demonſtravi, tunc Plato *triceſimum* ſaltem aetatis annum attigiſſe debuit, quod optime riteque ſalvatur ſi 7. Thargelionis die anno 3. Olymp.

(1) Xenoph. Memor. Lib. I. (2) Orat. adver. Timar. (3) Ad Nubes vid. Petit. in Leg. Attic. pag. 103. & Meurſ. Themis Attica Lib. II. c. 16. (4) Tom. II. pag. 321.

Olymp. 87. natus dicatur. Sin vero ipſius nativitas ad ſequentem annum cum Dodvello, aut ad annum 1. Olymp. 88. cum Laërtio referatur, ineunte Thargelione anni 1. Olymp. 95. *trigeſimum* hunc, legitimumque aetatis annum attigiſſe non poterat. Ita quoque perſpicue intelligi, ſalvarique poterit quod Plato 81. ſimulque 82. aetatis anno e vivis exceſſit, quod a Scriptoribus ante laudatis aſſeritur. Etenim, ſi Thargelione anni 3. Ol. 87. in lucem prodiit, Thargelione menſe anni 4. Olymp. 107. *octogeſimum primum* aetatis annum abſolverat; quumque ad natalem diem, adeoque Thargelionem anni 1. Ol. 108. non pervenerit, ut ſuperius oſtendi, *octogeſimum ſecundum* aetatis annum inceperat quidem, at non abſolverat. Ergo, ut uno omnia verbo complectar, ſi Platonis ortus in annum 3. Olymp. 87. conferatur, ſingula Veterum teſtimonia nitide intelligi, componique poſſunt; ſin vero quemcumque annum alium elegeris, ſemper perplexitas aliqua eſt futura, eademque Scriptorum loca vel corrigi, vel aperte refelli debent. Sed quid Laërtio reponetur, qui Platonis ortum *Aminiae* Archontis anno, adeoque 4. Olymp. 87. contigiſſe dicit? Non aliud certe, quam quod in Archontis nomine, vel potius in anno peccatum fuit. Quum enim Apollodori anno in lucem prodierit Plato, facile profecto fuit ipſius ortum non finientis *Apollodori*, ſed incipientis *Ameniae*, nomine deſignare; quum certe primus Platonis annus maxima ex parte, atque integer fere cum Aminiae proxime inſequentis Archontis anno concurrerit. Id vero facilius irrepere fortaſſe potuit, quod ante annum 1. Olymp. 87. *Archonticus*, & *civilis* annus non ab Hecatombaeone men-

ſe, ſed a praecedente Gamelione, deducebatur; adeoque qui Thargelione menſe natus foret, ille Archontis eius anno natus dicebatur, qui ceteris etiam inſequentis anni menſibus in magiſtratu futurus erat. Ergo, licet anno 1. Ol. 87. novus Archontici anni cardo conſtitutus eſſet, ut *Archonticus* nempe, ac *civilis* annus una cum *olympico* ab Hecatombaeone menſe duceretur, facile tamen Scriptor aliquis veterem necdum obſoletum morem reſpiciens 7. Thargelionis diem Archontis *Aminiae* anno notavit, qui iuxta veterem morem Thargelione menſe Archon fuiſſet; licet vera novaque methodo ſequenti ſolum Hecatombaeone, vel anno Olympico, inceperit.

VI. Quemadmodum vero plurimas de Platonis ortu, atque aetate ſententias tum a veteribus, tum a recentioribus etiam Hiſtoricis traditas eſſe iam vidimus; ita quoque diſſidentes aliae opiniones de tempore circumferuntur, quo Philoſophus ille Tarentum, Archytae, Philolai, aliorumque Pythagoricae diſciplinae principum deſiderio incenſus advenerit. Certe Dodvellus (1), vir nimirum in Chronologicis ſtudiis facile princeps, Platonem in Italiam, Tarentumque conceſſiſſe dicit anno 4. Olymp. 107. quum tamen iter ac adventus ille ad annum 1. Ol. 98. certiſſime referri debeat, ut mox oſtendetur. Exinde vero pulcherrima Philoſophicae Hiſtoriae pars miris ambagibus irretiri, ac incerta eſſe debet; ſi in definienda Archytae, Philolai, Timaei, aliorumque aetate, quos Plato Tarenti inviſerat, ingens illa 40. annorum varietas, ac intervallum admitti poſſit. Itaque, ut Philoſophorum ipſorum aetas ac-

(1) De Cyclis Diſſert. X. pag. 609.

accuratiſſime conſtitui poſſit, tempus illud initio explorari, certoque definiri nunc debet, quo Plato Tarentum advenerit; unde plurima Scriptorum loca aut vitiata reſtitui, aut obſcura explicari, aut perperam ab Interpretibus ſollicitata opportune defendi poſſint. Atque illud in primis veluti certum, atque exploratum haberi poterit, quod Socrate e vivis ſublato, ut Athenienſium invidiam declinaret, Plato ipſe Athenis excedens unius ſapientiae amore exteras gentes, doctoſque in iis viros inviſit. *Poſtquam Socrates*, inquit Apuleius (1), *homines reliquit, ad Theodorum Cyrenas eſt profectus, & ad Italiam iterum venit, & Pythagoreos Eurytum Tarentinum, & ſeniorem Archytam ſectatus*. Laërtius (2) vero haec itinera ſic deſcribit: Γενόμενος ὀκτὼ κ εἴκοσιν ἐτῶν εἰς Μέγαρα πρὸς Εὐκλείδην ὑπεχώρησεν. ἔπειτα εἰς Κυρήνην ἀπῆλθε πρὸς Θεόδωρον τὸν Μαθηματικόν. κἀκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν πρὸς τὺς Πυθαγορικὺς, Φιλόλαον, κ Εὔρυτον. ἔνθεν τὲ εἰς Αἴγυπτον παρὰ τὺς προφήτας . . . . . . ἐπανέλθων δὲ εἰς Ἀθήνας, διέτριβεν ἐν Ἀκαδημίᾳ: *Quum eſſet annorum duodetriginta, Megara ſe ad Euclidem.. Hinc Cyrenem profectus, Theodorum Mathematicum audivit, atque inde in Italiam ad Pythagoreos, Philolaum atque Eurytum conceſſit. Ab his ſe in Aegyptum ad Prophetas recepit..... regreſſus vero Athenas in Academia morabatur*. Itaque Plato, ſi Laërtium audimus, Italiam prius, moxque Aegyptum inviſit; idque trigeſimo aetatis anno contigiſſe videtur. Quintilianus (3) etiam ubi varia Platonis itinera deſcribit, prius Pythogoricos,

 mox

(1) De Dogmat. Plat. (2) Lib. III. ſeg. 6. & 7. & II. ſeg. 105.
(3) Lib. I. c. 20.

mox Aegypti Sacerdotes memoravit; ipſoque, ut opinor, auctore, ac vade Stanleius (1) Platonem *ex Aegypto Tarentum rediiſſe* dicit. Nullus tamen hic dubito quin prius Aegyptum Plato, moxque Italiam inviſerit. Etenim Cicero (2) perſpicue diſerteque teſtatur, quod *Plato Aegyptum peragravit ut a Sacerdotibus barbaris numeros, & caeleſtia acciperet; poſt Tarentum ad Archytam, ad ceteros Pythagoreos, Echecratem, Timaeum, Arionem Locros*: quemadmodum alibi dixerat *Platonem, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam veniſſe, & in ea cum alios multos, tum Archytam, Timaeumque cognoviſſe* (3); longeque illuſtrius in fragmentis *Libri I. de Republica*, quae apud Nonium ſuperſunt, teſtatur *Platonem Socrate mortuo primum in Aegyptum diſcendi cauſſa, poſt in Italiam contendiſſe*. Huc etiam accedere fortaſſe poterit, quod quum Platoni ex Aegypto reduci, & circa Cariam naviganti, Delii quidam occurriſſent, ut a Plutarcho memoratur (4), atque ab illo Geometriae ſtudiis ſpectatiſſimo Deliacae Arae duplicandae methodum expetiiſſent, rem iis ab Eudoxo Gnidio, & Helicone Cyziceno confectum iri Plato reſpondit, facile Archytae quoque nomen proditurus, ſi iampridem Archytam ipſum, eiuſque in duplicando cubo ſolertiam cognoviſſet. At, ne obſcurioribus & ambiguis argumentis hic immorer, Cornelius Nepos (5) aſſerit, quod Dionyſius Siciliae Tyrannus, *quum Platonem Tarentum veniſſe fama in Siciliam eſſet perlata, Dioni adoleſcenti negare non potuit quin eum arceſſeret; quum Dion eius audiendi cupiditate flagraret*. Itaque Plato prius Taren-

(1) Pagin. 287. (2) Finib. V. 6. 29. (3) De Fin. V. c. 29.
(4) De Genio Socr. (5) In Dione c. 2.

rentum, mox Syracuſas acceſſit; quod Plutarchus etiam in *Dionis Vita* teſtatur. Sed quid Scriptores illos hic profero, quum Plato ipſe in Epiſtola, quam ad Dionis propinquos poſtea dedit, ita perſpicue de itineribus illis, ipſorumque tempore loquatur? *Quando ego primo Syracuſas profectus ſum, annos circiter quadraginta aetatis agens, Dio in ea erat aetate, qua nunc Hipparinus .... Italiam, Siciliamque adivi: haec fuit prima in ea loca profectio mea*. Ergo, ſi Plato Italiam primum, mox Siciliam inviſens, *quadrageſimum* circiter aetatis annum agebat, iter illud ad Olymp. 97. annum 4. ſive 1. Ol. 98. referri debet; quum praeſertim Dionyſius iam inde ab Ol. 96. anno 4. variis bellis tum in Sicilia tum in Italia iactatus, anno demum 1. Ol. 98. Rhegium, quod ſuperiori anno obſederat, fame ſuperaverit; adeoque ante annum 1. Ol. 98. in Sicilia tranquille degere, ocio frui, Dionis precibus impelli, Platonemque Tarento arceſſere potuiſſe non videatur. Haec ipſa temporis ratio ex Dionis etiam aetate facile deduci poterit. Siquidem Dio anno 1. Olymp. 106. certiſſime exceſſit, ut inferius oſtendetur; quumque 55. aetatis annos attigerit, ut Cornelius teſtatur, ipſius nativitas ad annum $\frac{2}{3}$ Ol. 92. referri debet. Ergo, ſi Dio, quum Plato Syracuſas acceſſit, adoleſcens quidem, ſed audiendis tamen Philoſophiae praeceptis conveniens erat, Platonis adventus ad Ol. 98. optime referri poterit. Denique, ne teſtimoniis, & argumentis aliis hic immorer, ubi Plato ex Tarento & Syracuſis diſceſſerat, atque in Aeginam a Navarcho Polide delatus, venditusque fuit, ut inferius exponetur, bellum inter Aeginetas ipſos, ac Athenienſes exarſerat: ut

 proin-

proinde Plato mortis diſcrimen ſubiverit. At bellum illud exeunte ſolum anno 4. Ol. 97. incepit, initoque foedere compoſitum fuit anno $\frac{1}{2}$ Olymp. 98. ut ex Xenophonte (1) accuratiſſime demonſtravit Dodvellus (2), ergo Platonis iter Tarentum, & Syracuſas non alteri, quam 1. Ol. 98. anno adſcribi poteſt.

VII. Perſpicuis tamen, certiſque characteribus, quibus eiuſmodi Platonis iter conſtitui, vel definiri poſſe iam diximus, illuſtris quidam, atque, ut ingenue fatear, graviſſimus Ciceronis locus adverſatur, quo Platonis iter Tarentum anno demum 4. Olymp. 107. ſive V. C. 405. contigiſſe dicitur, dum Plato *octogeſimum* aetatis annum exegerat. Etenim Cato, ſive ſub Catonis perſona Cicero (3), quum Archytam de Voluptate differentem induxiſſet, eximiam gravemque orationem illam ita concludit: *Haec quum C. Pontio Samnite patre eius, a quo Caudino praelio Sp. Poſthumius, T. Veturius Conſules ſuperati ſunt, loquutum Archytam Nearchus Tarentinus, hoſpes noſter, qui in amicitia populi Romani permanſerat, ſe a maioribus natu accepiſſe dicebat: cum quidem ei ſermoni interfuiſſet Plato Athenienſis, quem Tarentum veniſſe L. Camillo, & Appio Claudio Coſs. reperio*. Conſulum illorum nomina, ut id opportune obſervetur, in antiquioribus Tullii editionibus ita efferuntur, ut ipſorum primus *L. Aemilius* vocetur, quum *L. Camilli* nomen Aldus nepos in ſex Mss. invenerit. Alter vero in pleriſque Codicibus, primiſque cuſis *Appius* vocatur; quamvis in poſterio-

(1) Lib. V. c. 1. (2) Annal. Xenophont. pag. 261.
(3) De Seneꝺt. c. 12.

rioribus editionibus *Publius* legatur. At facile profecto fuerat Pighio, ceteriſque Faſtorum Scriptoribus *L. Camilli*, & *Appii Claudii* nomen in vitiato Ciceronis loco reſtituere, quum utrumque Conſulis nomen ad annum V. C 405. in Faſtis occurrat. Itaque perſpicue Stanleius hic fallitur ubi ſcribit: *Ex Aegypto Platonem Tarentum rediiſſe L. Camillo, Appio Cl. Coſs. Ciceroni affirmatum, quibus Faſtis uſo me quidem ignorare fateor; in iis enim, qui hodie in auctoritate ſunt, eius nominis Conſules quamdiu Plato vixit nulli reperiuntur. Et certe ea aetate Tribuni plerumque Vrbi Romae praefuerunt.* Etenim Platone adhuc ſuperſtite Conſules illi imperarunt; Tribunorum nomen ac dignitas iam inde ab anno V. C. 388. reſtitutis Conſulibus ſublata fuerat; nihilque Cicero de Aegypto memoravit, ex qua Plato Tarentum advenerit. Dodvellus autem non modo Conſules illos Platone adhuc ſuperſtite Faſtis inferendos riteque inſcriptos eſſe cognovit; verum etiam Conſulum ipſorum ſitum in ſola Varronis Epocha ſalvari poſſe putavit; ideoque perſpicuo ac illuſtri Ciceronis teſtimonio Epocham aut Faſtos illos ceteris praeferendos eſſe contendit. *Quod vero*, inquit ille (1), *L. Camillo, & Appio Claudio Coſs. Platonem Tarentum veniſſe teſtetur in Catonis Maioris perſona Cicero, non modo ſitum eorum Coſs. in anno V. C.* 405. *ſed locum etiam anni* 405. *pro hypotheſibus Varronianis egregie confirmat; illum ſcilicet, qui Ol.* 107. $\frac{3}{4}$ *reſponderit. Locus enim eorumdem Coſs. Catonianus (quem ſequi ſolet alioquin Cicero) convenit cum Ol.* 108. $\frac{2}{3}$ *quum tamen Ol.* 108. 1. *nec Tarenti tamen, ſed Athenis,* *Pla-*

(1) Diſſert. X. ſect. 8. pag. 609.

Plato deceſſerit. Hinc ergo ſupputatio Varroniana veriſſima omnium eſſe evincitur. Doctiſſimus tamen vir, ſolertiaeque in ſtudiis iſtis admirandae perſpicue fallitur, ſibique repugnat. Quemadmodum enim ſuperius oſtendi, licet annus V. C. 405. in Varronis Epocha cum anno $\frac{3}{4}$ Olymp. 107. concurrat, & Conſularis annus, quo *L. Camillus*, *&* *Appius Claudius* imperarunt, ad ineuntem etiam annum 1. Ol. 108. extendatur; Platonis tamen mors, in Dodvelli ſententia, exeunte ſolum anno 1. Ol. 108. contigerat; adeoque, licet Conſules illi anno V. C. 406. Varroniano, ſive 405. Capitolino concedantur, & conſularis ipſorum annus cum 1. Ol. 108. integer fere committatur, Platonis tamen mors, ſimulque iter Tarentum uno eodemque Conſulum illorum anno contigiſſe potuit, ſi nimirum ineunte quidem Olympico, & Conſulari anno Tarentum venerit Plato, exeunte vero Athenas redux obierit. Itaque, ut Varronianae ſententiae veritas, & accuratio ex pulcherrimo Ciceronis loco rite feliciterque inferatur, Platonis mors non ad Thargelionem menſem cum Seneca, & Dodvello; ſed ad Hecatombaeonem potius anni 1. Ol. 108. hoc eſt ad initium anni V. C. 406. quo *M. Popilius Laenas*, *&* *M. Valerius Corvinus* *L. Camillo*, *&* *Appio Claudio* ſucceſſerunt, certiſſime referri debet. At, ne Platonis mortem, eiuſque tempus antea iam conſtitutum hic iterum perſequar, ergone Platonis iter Tarentum *L. Camilli*, *&* *Appii Claudii* anno, hoc eſt V. C. 405. & 4. Olymp. 107. quod nitide diſerteque a Cicerone traditur, contigerat? Aut ſplendide hic ego fallor, aut Cicero in re celeberrima perſpicue labitur; aut ipſius locus, cui Dodvellus innititur, manife-

fe-

feſte mutilus haberi debet. Siquidem Platonis iter Tarentum anno 1. Ol. 98. V. C. 366. contigiſſe pluribus iiſque certiſſimis Scriptorum teſtimoniis demonſtravi. Quamvis autem ille ter in Siciliam appulerit, Italiam tamen, Tarentum, atque Archytam nonniſi ſemel inviſit; tantumque abeſt ut Plato anno 4. Ol. 107. *octogenario* maior Tarentum conceſſerit, ut poſt annum 1. Ol. 105. quo tertio poſtremoque itinere ex Sicilia Athenas redierat, numquam inde pedem extulerit. Ergo in eximio Ciceronis loco perſpicuus error agnoſci debet. Quis porro exiſtimet illum a Cicerone, viro cum Graecae tum Romanae Hiſtoriae peritiſſimo, admiſſum eſſe, qui ſaepius alibi, & in eodem ipſo *Catonis* Libro exarando Romanos Conſulum Faſtos, Olympiadum, & Archontum ſeriem, *illuſtrium hominum*, aetatem, & *temporum notationem* ab Attico *religioſiſſime* exaratam oculis ſubiectam habuiſſe conſpicitur? Non is profecto ego ſum, qui immanis adeo erroris labem Attico, vel Ciceroni affingi poſſe concedam, ut ille univerſam fere Platonis, Archytae, aliorumque aetatem ac hiſtoriam miſere perturbaverit. Itaque, ut merito Ciceronis autoritas hic afferatur, eiuſque teſtimonium cum reliquis Scriptorum omnium locis perſpicuo certoque foedere concilietur, Ciceronis textum omnino mutilum, & hiulcum eſſe contendo; ut proinde *L. Camilli*, *&* *Appii Claudii* nominibus non annus ille, quo Plato *Tarentum venit*, ſed ille potius, quo *Plato interiit*, a Cicerone deſignatus dicatur. Expreſſerat, opinor, Cicero tempus, quo Plato Tarentum venerat, ſimulque tempus, quo deinde Athenis obierat; ac utrumque additis Magiſtratuum Romanorum nominibus ita fortaſſe indicaverat:

quum

quum quidem ei ſermoni interfuiſſet Plato Athenienſis, quem Tarentum veniſſe Lucio Aemilio, & Publio Cornelio Tribunis, & obiiſſe L. Camillo & Appio Claudio Conſulibus reperio. Itaque feſtinans librarius oſcitanter a primis Magiſtratuum nominibus ad ſecunda temere tranſilivit; adeoque interiecta verba omittens, ita Ciceronis verba nobis exhibuit perinde quaſi Cicero ſolum itineris mortiſque tempus expreſſiſſet. Eiuſmodi vero erroris atque oſcitantiae genus, quod innumeris exemplis aliis ſuaderi poteſt, ideo facilius irrepere hic potuit, agnoſcique debet, quod aliqua in praenominibus ſimilitudo reperitur, veteriſque ac verae lectionis veſtigium in antiquis Codicibus conſervatum fuit. Quemadmodum enim ſuperius obſervavi, in nonnullis Codicibus pro *Lucio Camillo* reperitur *Lucio Aemilio*; ſicuti non *Appio*, ſed *Publio*, legitur: quod argumento eſſe poterit ab imperitis Scriptoribus modo prima, modo ſecunda Magiſtratuum nomina omiſſa fuiſſe; tum poſteriora ſolum, ſed vitiata tamen ac temere cum primis permixta, ſuperfuiſſe; ut poſtremo ſecunda ſolum nomina in poſterioribus editionibus recepta, atque ex Faſtis emendata fuerint. Quod ſi Magiſtratuum aut Tribunorum nomina, quae iampridem exciderant, in Ciceronis textu reſtituta ſint, omnia nitide accurateque conſpirabunt. Siquidem *L. Aemilius Mamercinus*, & *P. Cornelius* una cum Collegis quatuor Conſulari poteſtate anno V. C. 365. hoc eſt ineunte anno 1. Ol. 98. imperarunt, quo Platonem Tarentum veniſſe, atque cum Archyta ceteriſque Pythagoricis verſatum eſſe perſpicuis Veterum teſtimoniis demonſtravi. Sed luxatus ille, ac vitiatus Ciceronis locus alia quoque ratione facile ſuppleri.

ri, corrigique poteſt, ſi non Tribunorum, ſed ſolum *Camilli Dictatoris* nomen in illo reponatur; adeoque legatur, *quem Tarentum veniſſe M. Furio Camillo Dictatore, obiiſſe vero L. Camillo &c.* Etenim vere *Camillus* anno V. C. 363. Dictator creatus anno 365. adhuc ſupremo hoc munere fungebatur, quo de Volſcis, Aequis, Etruſcis triumphavit. Hinc facile Cicero *Camilli III. Dictatoris* nomen veluti certam temporis notam uſurpaſſe potuit: atque librarius a primi, hoc eſt Dictatoris, *Camilli*, ad ſecundum *Camilli* Conſulis nomen facile tranſiliens, immanem in Platonis hiſtoriam, ac Ciceronis textum errorem invexit.

VIII. Iam vero Platonis itinere, eiuſque tempore ſic conſtituto, nonnulla quoque Scriptorum loca opportune corrigi atque illuſtrari poſſe conſpicio. Narrat Laërtius (1) quod Dionyſius Platonis libertate offenſus ipſum interimere meditabatur; ſed Ariſtomenis, ac Dionis precibus exoratus, Platonem Polidi, qui Syracuſas Spartanorum nomine legatus advenerat, tradidit, ut ab illo occideretur. Itaque, quum Plato in Aegina inſula depoſitus, venditusque foret, a Charmandro Charmandridae filio, veluti mortis reus accuſatus fuit *κατὰ τὸν παρ' ἀυτοῖς τεθέντα νόμον, τὸν πρῶτον ἐπίβαντα Ἀθηναίων τῇ νήσῳ ἄκριτον ἀποθνήσκειν*: *iuxta promulgatam apud eos legem, ut qui primus Athenienſium in eam inſulam exſcendiſſet, abſque iudicis ſententia morte afficeretur.* Meurſius (2) in *Themide Attica*, ubi Leges omnes ab Athenienſibus inſtitutas accurate recenſet, hanc etiam enumerat: perinde quaſi lex illa ab Athenienſibus lata, ceteriſque Athenienſium

(1) Lib. III. ſeg. 19. (2) Lib. II. c. 22.

ſium legibus accenſenda foret; quum tamen perſpicue ab Aeginetis contra Athenienſes promulgata, atque a Charmandro ipſo rogata illa fuerit: quod Plutarchus etiam in *Dionis Vita* teſtatur. Anniceridis tamen praeſidio Platonem morti ereptum, viginti minis redemptum, atque Athenas incolumem dimiſſum fuiſſe ſcribit Laërtius (1). Itaque corrigendus hic Tzetzes (2), qui Platonem ex Polidis Navarchi manibus non ab Anniceride, ſed ab *Archyta Philoſopho Pythagoreo*, ereptum eſſe ſcripſit. De Polide vero ſubdit Laërtius: *τὸν μέντοι Πόλιδα λόγος ὑπό τε Χαβρίου ἡττηθῆναι, κὴ μετὰ ταῦτα ἐν Ἑλίκῃ καταποντωθῆναι, τοῦ δαιμονίου μηνίσαντος αὐτῷ διὰ τὸν Φιλόσοφον: Polidem vero a Chabria ſuperatum, & poſtea in Helice fuiſſe ſubmerſum fama eſt; daemonio illum vindicta perſequente Philoſophi cauſſa.* Aldobrandinus Laërtii interpres legiſſe videtur *ἐν ἕλικι*; interpretatur enim *in vortice*. Menagius vero Ambroſii veſtigiis inſiſtens obſervavit *Helicen* Peloponneſi urbem fuiſſe, ſubditque quod *ibi demerſus eſt Polis in mare ab hoſtibus captus, & eo ſupplicio damnatus*. At unde Menagius id hauſit, quove auctore, & vade Polidis iacturam, ſuppliciumque ipſi ab hoſtibus inflictum probabit? Certe Diodorus (3), qui Polidem a Chabria in navali ad Naxum pugna anno 4. Ol. 100. ſuperatum fuiſſe memorat, quod 16. Boëdromionis Attici contigiſſe Plutarchus (4) teſtatur, tantum abeſt ut navarchum Polidem ab hoſtibus captum fuiſſe dicat; ut perſpicue potius aſſerat Spartanorum naves ac milites fugiſſe, ipſumque

(1) Lib. III. ſeg. 20. (2) Chil. XI. verſ. 362. (3) Lib. XV. c. 35. (4) De Gloria Athenien. & in Camillo

que Chabriam ab inſequendis hoſtibus abſtinuiſſe. Accedit etiam quod in eo conflictu Athenienſes Chabria duce contra Spartanos dimicarunt; nihilque certe in cauſſa eſſe potuit cur Athenienſes victum Polidem prope Helicem, hoc eſt in Corinthiaco ſinu, ſubmergerent. Denique Laërtius ait Polidem non *prope Helicem*, quae 12. ſtadiis a litore aberat, ſed *in Helice* ſubmerſum fuiſſe. Itaque Laertii locus obſcure, minuſque accurate ab Interpretibus expoſitus cenſeri facile poterit; veruſque ipſius ſenſus, adeoque tempus, quo Polis obierit, ex Hiſtoriis aliis repeti debet. Quolibet vero pignore hic ego contenderim, Polidis mortem non alibi, quam in celeberrima maris eluvione contigiſſe, quam Strabo (1), aliique plurimi memorarunt. Etenim Strabo de Helice urbe diſſerens, ait: *Helicem duobus ante res Leuctricas annis deſtructam eſſe. Heraclides autem narrat aetate ſua calamitatem illam noctu incidiſſe; urbemque ipſam, quae ſtadiis* 12. *diſtabat a mari, toto cum loco fuiſſe obrutam . . . nam quum terraemotus in ſublime pelagus extuliſſet, & ipſam diluvii inſtar abſorpſit.* Haec ipſa de Helices, & Burae excidio Ariſtoteles (2), Ovidius (3), Seneca (4), Euſtathius (5), Plinius (6), Diodorus (7), Pauſanias (8), Aelianus (9) memorarunt; quorum Plinius id etiam perſpicue teſtatur quod Vrbium illarum *in alto veſtigia apparent*. Itaque, quum Leuctrica pugna anno $\frac{1}{2}$ Ol. 102. contigerit, Helices excidium ad annum $\frac{3}{4}$ Ol. 101. referri debet; ut facile proinde Polis iampridem a Chabria prope Na-

(1) Lib. VIII. pag. 761. (2) De Mundo c. 24. (3) Metam. Lib. XV. ver. 293. (4) Quaeſt. Natur. Lib. VI c. 25. (5) Ad Iliad. II. ver. 63. (6) Lib. II. c. 92. (7) Lib. XV. c. 48. (8) Lib. VII. c. 25. (9) Hiſtor. Animal. Lib. XI c. 19.

Naxum fugatus, tumque Daemonis vindicis conſilio fortuito in Helice moram ducens, communi Vrbis, civiumque clade interierit. Ita nimirum optime verificatur, quod *in Helice* ipſa aquis maris obrutus extinctuſque ille fuerit; idque peculiari quodam Daemonis conſilio factum cenſeretur: quod nimirum Spartanus homo in Corinthiae urbis excidio inſueto quodam atque admirabili naufragii, mortiſque genere peremptus fuerit.

IX. Atque hactenus quidem de primo Platonis in Siciliam itinere, ceteriſque, quae Platoni Athenas reduci contigerunt. Quod enim ad ſecundum, ac tertium ipſius in Siciliam iter attinet, ſecundum anno 2. Ol. 103. adſcribi debet, poſtquam Dionyſius filius patri in tyrannide, ſive regno ſucceſſerat. Etenim Cornelius Nepos ait, quod *primis* regni *temporibus Dion non deſiſtebat obſecrare Dionyſium ut Platonem Athenis arceſſeret, & eius conſiliis uteretur. Ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei geſſit*. Sic etiam Plato ſe a Dionyſio accerſitum eſſe teſtatur *priuſquam ulli alii ipſi adhaerentes neglectis optimis vitae inſtitutis, ad alia illum deflecterent*. Ergo, quum Dionyſius anno 1. Ol. 103. regnare coeperit, Platonis in Siciliam reditus anno ſequenti facile adſcribi poterit. Quamdiu vero Syracuſis ille ſubſtiterit, definiri non poteſt. Id unum perſpicue ex Platonis Epiſtola apparet, quod iampridem Archytas, aliique Tarentini ad Dionyſium acceſſerant, quod Plutarchus etiam in *Dionis Vita* teſtatur: quemadmodum utriuſque teſtimonio erudimur *quarto* poſt Platonis adventum *menſe* Dionem a Dionyſio ex Sicilia pulſum fuiſſe. Ceterum exeunte 4. Olymp.

ciuſ-

eiuſdem anno Platonem e Sicilia reducem ad Olympia primum, tum Athenas conceſſiſſe, ex ſecunda Platonis Epiſtola *ad Dionyſium* colligitur, in qua ſe ſe ex Sicilia profectum Olympicis Ludis interfuiſſe teſtatur. Quandoquidem vero Dionyſius Dioni infenſus erat, Plato Regis animum lenire cupiens, tertio Syracuſas acceſſit (1). Id anno 4. Ol. 104. contigiſſe, perſpicuis certiſque characteribus oſtendi poſſe obſervavi. Etenim Plutarchus *in Dione* dicit, quod quum Plato Syracuſas adveniſſet, *Helicon Cyzicenus, unus ex Platonis familiaribus, defectionem Solis praenunciavit, qua, ut praedixerat, conſequuta, affectus admiratione Tyrannus donavit ei argenti talentum*. Itaque, quum eclipſis illa anno V. C. 394. die 19 Februarii contigerit, perſpicue apparet, quod Plato Syracuſas nuper acceſſerat. Sed, quum iratum Dionyſii animum conciliare Plato non poſſet, ipſique potius apertum vitae diſcrimen impenderet, Dionyſius, Archytae precibus & auctoritate, liberum illum dimiſit. Id vero ineunte fere anno 1. Olymp. 105. contigiſſe ex Platone colligitur, qui in Epiſtola *ad Dionis propinquos* ait: *Quum in Peloponneſum veniſſem, ibique offendiſſem Dionem ſpectantem Ludos Olympicos, quae facta fuerant, narravi*. Ita Laërtius (2) ait: Platonem, *quum in Olympia aliquando aſcendiſſet, Graecorum in ſe omnium ora convertiſſe; ac eodem tempore Dioni congreſſum adverſus Dionyſium bellare inſtituenti*. Denique Plutarchus (3) ait, quod interim dum exercitus a Dione comparabatur, *adulta aeſtas erat, Luna pleno lucebat orbe, quum Dion Apollini magnificum ſacrificium paravit, & armatis militibus ad templum proceſ-*

(1) Laërt. Lib. III. ſeg. 23. (2) Seg. 25. (3) In Dione.

ſit, *ſub libamina*, *& ſolemnia vota defecit Luna*. Eclipſis illa anno 1. Olymp. 105. V. C. 394. 9. Auguſti die hora fere 8. poſt meridiem contigit; adeoque Platonis reditus ineunte 1. Olymp. eius anno certiſſime adſcribi debet, paucis diebus antequam Dion in Siciliam traiiceret, Dionyſioque bellum inferret.

X. Exinde vero plura ad Dionis, Dionyſiique aetatem ſpectantia facile conſtitui, ſuiſque temporibus rite diſponi poſſunt, quae modo a Scriptoribus perperam tradita, vel conſignata ſunt. Ita Diodorus (1), ipſique ſemper inhaerens Petavius, Corinthios a Dione contra Dionyſium ſollicitatos eſſe dicit anno 3. Ol. 105. ſequentique anno 4. Dionem una cum foederatis conſcriptiſque militibus in Siciliam traieciſſe. At apparatus ille, & expeditio lunaris eclipſis tempore, adeoque ineunte anno 1. Ol. 105. contigit, ut ſuperius demonſtravi. Dionis mortem anno 3. Ol. 106. contigiſſe dicit; quum tamen ad annum 1. referri illa debeat; hoc eſt, ut Cornelii Nepotis verbis utar, *quartum poſt annum quam ex Peloponneſo in Siciliam redierat*. Dionyſium victorem Syracuſas iterum recepiſſe dicit anno *decimo* poſtquam eiectus inde fuerat; idque anno 2. Ol. 108. adſcribit. Sed, quum Syracuſis anno 1. Ol. 105. pulſus fuerit Dionyſius, ipſius reditus anno 3. Ol. 107. adſcribendus erit. Quandoquidem vero Dionyſius *duodecimo* belli anno tandem Sicilia eiectus Corinthum extorris migravit, id anno 4. Ol. 108. contigiſſe ſcribit Euſebius; Scaliger autem Diodorum ſequutus ad annum 2. Ol. 109. revocavit; quum tamen Dio-

ny-

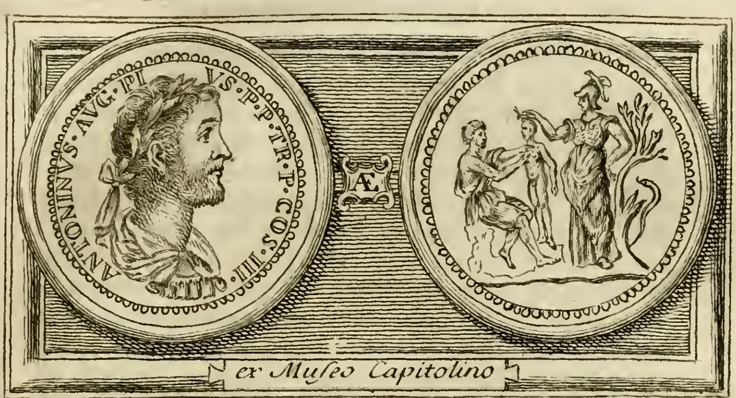
(1) Lib. XVI. c. 6.

nyſii fuga 1. ſive, ſi libeat, 2. Olympiadis ipſius annum incidiſſe debuerit. Denique, ne minutiora perſequar, quum Plutarchus (1) perſpicue teſtetur, Timoleontem *decimo* belli anno in Siciliam appuliſſe, ibique annis *octo* imperaſſe, Petavius Timoleontis mortem anno 4. Ol. 110. adſcribit. Sed ipſius in Siciliam adventus anno . Ol. 107. adeoque mors anno 3. Ol. 109 ſive 1. Ol. 110. concedi debet. Itaque, ut uno omnia verbo complectar, quum Dionis expeditio in Siciliam duobus ſerius annis a Diodoro, Petavio, ceteriſque Hiſtoricis aſſignata fuerit, quidquid etiam ab illa veluti cardine pendebat, duobus ſemper annis ſerius exhibetur; adeoque, ſi expeditionis Siculae tempus rite ſuperius expoſitum admittatur, univerſa quoque rerum illarum ſeries facile componi, ſuiſque temporibus adſcribi poterit. Optime quidem novi Petavii, aliorumque calculos, non modo Diodori teſtimonio, qui plerumque res uno ſerius anno conſignare ſolet, verum etiam Nepotis teſtimonio inniti, qui diſerte, ſcribit Dionyſium *tyrannidem tenuiſſe decem annis, alios duodecim fuiſſe a bello per Dionem geſto iactatum;* ut proinde, ſi tyrannidem ille moriente patre anno 1. Ol. 103. arripuit, bellum a Dione illatum nonniſi anno 3. Ol. 105. incoepiſſe videatur. At fieri profecto potuit ut in Nepote annorum numerus vitiatus fortaſſe fuerit; ſive potius Scriptor ille *decem* tyrannidis annos utroque extremo computato expreſſerit. Et quamvis etiam Nepotis auctoritas perſpicua, & graviſſima cenſenda ſit; clarioribus tamen longeque gravioribus teſtimoniis aliis, aut indubiis temporum characteribus praeferri non

(1) In Timoleon.

poterit, quibus Platonis reditum ex Sicilia, Dioniſque expeditionem ac bellum ineunti ſolum anno 1. Ol. 105. adſcribendum eſſe demonſtravi.

Haec ſunt, quae ſubciſivis horis adnotare, & ad Te ſcribenda eſſe cenſui, Doctissime Praesul, ut hoc, exiguo licet, mei in te obſequii, & amoris monimento, quanti faciam eruditionem tuam aliquo modo teſtarer, qua praeclare non ſolum de patriis monumentis Etruſcis; verum etiam de univerſa Antiquitate optime meritus es: quod etiam maiora in dies moliaris publico litterariae rei bono, mutuo amoris & ſtudiorum vinculo revinctus cum Clariſſimo Gorio noſtro, quo favente, & ipſe multum, quod ingenui pudoris eſt fateri, profeci ad Antiquitatis myſteria proferenda; ad alios labores ſubeundos, dum vires ſufficient, ſemper paratiſſimus.

ex Muſeo Capitolino

DISSERTATIO III.

IN AEREVM NVMISMA MAXIMAE MAGNITVDINIS IMP. CAES. ANTONINI PII

AD VIRVM CLARISSIMVM GABRIELEM LANCILLOTTUM CASTELLVM PRINCIPEM TVRRISMVZAE etc. etc. etc.

SErius certe quam par fuerat, NOBILISSIME, ATQVE DOCTISSIME PRINCEPS, literae tuae, quibus me perhumaniter compellaſti, ſimulque praeclara amoris in me tui, ac munificentiae pignora reddita ſunt: aureoli nempe Libri, quibus marmoream Romani Praetoris ſtatuam, ex Aleſinae Vrbis ruinis erutam,

ram, ſimulque plurima ad eiuſdem Vrbis Hiſtoriam, & caſus ſpectantia, ſubtiliter, accurate, & elegantiſſime demoſtraſti; quum interim alia ad patriam Hiſtoriam, & Antiquitates Panormitanas pertinentia, inedita quidem, praeclaro labore & ſtudio moliaris. Id tamen commode atque oppportune factum putaverim, quod munera haec tua eo prorſus tempore delata ad me fuerint, quo Plutarchi Libros *De Placitis Philoſophorum* latine a me redditos, recenſitos, Auctoris etiam Vita, perpetuiſque Obſervationibus, atque Diſſertationibus illuſtratos, novo meliorique cultu exornatos eram editurus. Etenim, quum in ipſa Libelli fronte elegantem illum ac plane ſingularem ANTONINI CAESARIS Nummum in Muſeo Capitolino adſervatum, exprimendum curaſſem, in cuius adverſa parte Prometheus humanum corpus ex luto fingens conſpicitur; ſimulque Pallas, quae humano capiti mentem animumve pulcherrima *Pſyches*, aut *papilionis* imagine expreſſam inſerere meditatur, praeclarum eiuſmodi monimentum, quo caeleſtis, atque divina propemodum animi noſtri natura, ſapientiaeque cauſſa & origo a Veteribus adumbrara fuit, brevi quadam elucubratione, Gorio noſtro duce, operiſque auctore, exponendum, ac illuſtrandum ſuſceperam. Itaque praeclare mecum agi putavi, quod in eiuſmodi argumenti genere pertractando opportunitas quaedam oblata foret, qua devinctiſſimum Tibi, gratumque animum meum teſtari poſſem; ſi nimirum Diſſertationem ipſam, quaecunque demum futura illa foret, Tibi conſecrarem; ut tuo proinde nomini inſcripta, in VI Litterariarum Symbolarum Gorianarum Volumine ederetur. Atque optime quidem novi nihil propemodum, hoc praeſertim tempore, quo ſtudiis

aliis,

aliis, praeſertim vero Faſtis Atticis, edendis diſtineor, proferri a me poſſe, quod ingenio doctrinaeque tuae, praeclaris etiam in rem literariam meritis par eſſe poſſit: quippe qui viderim quantonam ſtudio & amore Eruditae Antiquitatis cognitionem, atque honeſtiſſimas etiam facultates omnes complectaris; quave munificentia, & humanitate iis deditos homines fovere conſueveris. Quae quidem egregia animi tui ornamenta, praeclaraeque dotes non modo ſingulae Siciliae tuae urbes, quibus & avita generis gloria, & opibus ac imperio, & virtutum ſplendore quam qui maxime commendaris; ſed exterae quoque Gentes, Eruditorum hominum Coetus, atque Academiae perſpicue teſtantur, quae nomine auſpicioque tuo decorantur; quum praeſertim florente adhuc aetate ampliſſimam illam Maiorum tuorum gloriam tum belli tum pacis artibus partam, praeclaro hoc virtutis veraeque ſapientiae ſtudio augere, atque amplificare merito videaris. Quandoquidem tamen eximia prorſus humanitate praeditus es, longeque honorificentius de me, ſtudiiſque meis ſentire ſoles, id optimo certe maximoque iure ſperare, mihique polliceri poſſe iam videor, ut tenue hoc obſervantiae in Te meae monimentum ea, qua cetera excipere ſoles, benignitate complectaris; atque in illo pulcherrimi argumenti dignitatem, ſimulque devinctiſſimum Tibi animum meum intuearis. Itaque dum maximas Tibi atque immortales gratias pro muneribus ceteriſque meritis in me tuis refero, illud etiam enixe a Te poſtulo, ut eodem ipſo amoris, clementiae, atque humanitatis genere, quod in Antonino Caeſare laudari, meritoque efferri conſpicies, meque, Ordinemque meum amare pergas; nihilque nobis ma-

gis cordi futurum intelligas, quam ut eximiae huic voluntati in nos Tuae, meliori qua ſieri poterit ratione, reſpondere videamur.

II. Atque, ut ab adverſa Nummi facie exordiar, qua Nummus ipſe elegantia ſimulque raritate inſignis efficitur, cuius imaginem in fronte huiuſce meae Opellae propoſitum vides, VIR NOBILISSIME, Promethei Fabula, a Mythologis omnibus celebrata, notior eſt certe, quam ut hic fuſius exponi a me debeat. Id opportune tamen obſervaſſe nunc iuverit, quod variae hac in parte apud Veteres ipſos ſententiae ferebantur; quarum una a Nummi ſcalptore pulcherrime expreſſa fuit: ea nimirum, quam ceteris accuratiorem eſſe oſtendemus. Etenim alii quidem hominem, virum nempe ſimulque feminam, a Prometheo formatum eſſe dixerunt. Hinc Apollodorus ait (1): Προμηθεὺς ἐξ ὕδατος καὶ γῆς ἀνθρώπους πλάσας ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ πῦρ λάθρα Διὸς ἐν νάρθηκι κρύψας: *Prometheus, formatis ex aqua & terra hominibus, clam Iove ignem in ferula furatus conceſſit*. Lucianus (2) etiam perſpicue id innuere videtur, quum Promethei opus *plaſmata* appellavit: Α'ρχιτέκτων αὐτὸς ἦ, συνειργάζετο δέ τοι ἡ Α'θηνᾶ ἐμπνεύουσα τὸν πηλὸν, καὶ ἔμψυχα ποιοῦσά τὰ πλάσματα: *Architectus ipſe erat; ſed cooperabatur tamen illi Minerva, quae & lutum inſpirabat, & figmenta illa animata reddebat*; longeque clarius alibi (3) teſtatur Prometheum virum ac mulierem effinxiſſe. Quin etiam Menander ea ſolum de cauſ-

(1) Lib. I. pag. 12. (2) In Prometh. (3) In Dial. Iovis & Prometh.

cauſſa Prometheum ipſum a Diis punitum, Cauccaſoque affixum aſſerit: quod ille

——— ὃ μιςεῖν οἶμ' ἅπαντας τὺς Θεὺς,
Γυναῖκας ἔπλαςε.

Hyginus autem a Prometheo quidem viros; mulieres autem a Vulcano formatas eſſe teſtatur (1): *Prometheus primus homines ex luto finxit; poſtea Vulcanus Iovis iuſſu ex luto mulieris effigiem fecit, cui Minerva animam dedit.* Hinc apud Stobaeum (2) eleganter dicitur a Prometheo terram, ex qua homines ipſe fictūrus erat, non aqua, ſed lacrimis, perfuſam ac maceratam fuiſſe: quod ille nimirum ingentem malorum iliadem inde futuram proſpiceret. Denique, ne Poëtas alios hic perſequar, Heſiodus (3) perſpicue docet Pandoram Epimethei coniugem, feminarum omnium primam, a Vulcano creatam fuiſſe (4). Atque altera haec certe opinio ab Artifice noſtro facilius expreſſa fuit, quum ille ſtatuam unam, virique corpus a Prometheo formatum exhibeat; quod in ceteris etiam Anaglyphis illis apparet, in quibus Prometheus hominem ex luto fingens, virique formam aut manibus, aut interdum inſtrumenti cuiuſdam ope inducens, conſpicitur: cuius luti reliquias a Panopenſibus Phocidis populis oſtendi Pauſanias (5) obſervavit. Quamvis tamen Scriptores omnes a Prometheo hominem e luto formatum fuiſſe velint; Horatius tamen humanum corpus ex variis animantium partibus una coniunctis riteque compoſitis effictum eſſe teſtatur (6):

Fer-

(1) Fab. 142. (2) Eclog. Ethic. Serm. I. pag. 21.
(3) Pauſan. Attic. c. 24. (4) Oper. ver. 60. (5) Phocic. c. 4.
(6) Lib. I. Ode XVI. ver. 13.

Fertur Prometheus addere principi
Limo coactus particulam undique
Diſſectam, & inſani leonis
Vim ſtomacho appoſuiſſe noſtro.

perinde quaſi Prometheus ipſe luto varias etiam animantium partes adiunxerit; atque ea de cauſſa ferarum impetus, & affectus in nobis oriri debuerint. Quo ex fonte id hauſerit Horatius, definiri vix poterit. Idoneum tamen veteremque Scriptorem opinionis huius vadem is habuit; ut inde facile ſuſpicari poſſimus, Veteres etiam in explicanda Promethei fabula diſſediſſe; quum tamen omnes humanum corpus a Prometheo formatum aſſererent.

III. Hinc in pulcherrimo hoc Nummo Prometheus ſaxo vel rupi inſidens exhibetur, qui humanum corpus, veluti ſtatuam, a ſe formatum conſiderat. Pone ſimulacrum ipſum in laeva Nummi parte Minerva, ſeu Pallas aegide geleaque inſignis conſpicitur; noctua quoque, ac ſerpens circa arborem obvolutus occurrit; quae ſingula ad Palladem, veluti prudentiae ſapientiaeque ſymbola, referuntur. Pallas ipſa dexteram verſum humanum caput recens a Prometheo formatum admovet, ac *pſychem*, ſive alatum papilionem, quem extremis illa digitis ſuſpenſum tenet, humano corpori inſerere meditatur: qua papilionis imagine humanos animos veluti ſymbolo deſignari, mox oſtendetur. Itaque Promethei, hominis, Palladiſque imago Nummo inſculpta cum Promethei fabula ſuperius expoſita mire conſpirat. Etenim Scriptores omnes homini recens formato ſpiritum, ani-

animumque a Pallade conceſſum eſſe teſtantur; idemque Prometheus apud Lucianum (1) ait: *γάων ὕδει φύρας, κ̀ διαμαλάξας, ἀνέπλασα τὺς ἀνθρώπυς, κ̀ τὴν Ἀ'θηνᾶν παρακαλέσας συνεπιβάλεσθαι μοι τῦ ἔργου*: *terram aquae commiſcens, ex liquida mollique terra effinxi homines; Minervam interim adhortatus, ut in opere abſolvendo mihi ferret ſuppetias*. Fulgentius (2) tamen ſuppetias illas Prometheo a Minerva latas, hiſtoriam hanc, animique originem aliter expreſſit: Ait enim: *Prometheum hominem ex luto finxiſſe; quem quidem inanimatum, atque inſenſibilem fecerat. Cuius opus Minerva mirata, ſpopondit ei, ut, ſi quid vellet de caeleſtibus donis ad ſuum opus adiuvandum, inquireret....Dumque* Prometheus a Pallade in caelum ſublatus *videret omnia caeleſtia flammatis animata vegetare vaporibus, clam ferulam Phoebiacis applicans rotis, ignem furatus eſt, quem ſpectaculo hominis applicans, animatum reddit corpus*. Itaque, concludit Fulgentius: *divinum ignem, quem voluerunt, animam monſtrant divinitus inſpiratam, quae apud Paganos dicitur de caelis tracta*. Ita Claudianus (3) animum humano corpori non a Minerva, ſed a Prometheo ſolum, ſublata a caelo face igneque in terras delato, conceſſum putavit,

—————— dum conderet artus
Noſtros aethereis miſcens terrena Prometheus,
Sinceram patri mentem furatus Olympo
Coniunxit clauſtris, indignantemque revinxit.

Ita propemodum vetus ille Horatii Scholiaſtes (4) ait

(1) Prometheus vinctus. (2) Lib. II. c. 10.
(3) Panegyr. IV. Conſul. Honor. (4) Ad Lib. I. Od. 3.

ſit, *ignem e caelo furtim a Prometheo ſurreptum ad ſuas e terra fictas ſtatuas animandas.*

IV. Atque inde ſane illuſtres illae veterum Philoſophorum ſententiae profluxerint, qui mentis humanae, animique noſtri ſubſtantiam ex aethereo, puriſſimo, divinoque igne formatam, atque hauſtam eſſe putarunt. Certe, Plutarcho (1) ipſo teſte, *αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἔνιοι τῶν Φιλοσόφων φῶς εἶναι τῇ ὐσίᾳ νομίζυσιν: ipſam animam nonnulli Philoſophorum lumen, ſuapte natura, eſſe ſtatuunt.* Ita apud Stobaeum (2): Ἡρακλείδης φωτοειδῆ τὴν ψυχὴν ὡρίσατο, Λεύκιππος ἐκ πυρὸς εἶναι τὴν ψυχὴν ἀπεφήνατο. Παρμενίδης δὲ, ϗ Πήγαθος πυρώδη: ubi Canterus non Ἡρακλείδης, ſed Ἡράκλειτος, ſcribendum eſſe coniecit; moxque pro Πήγαθος, quae nihili vox eſt, Λεύκιππος reſcribendum eſſe exiſtimavit. Immerito id tamen, quum *Leucippi* nomen atque ſententia ſeorſim ab aliis expreſſa fuerit. Itaque potius reſcribi velim ΙΠΠΑϹΟϹ *Hippaſus;* non modo quod ſuperſtites ac vitiati characterum ductus facile in ΠΗΓΑΘΟϹ abire potuerint; verum etiam, quod Plutarcho (3) teſte, Hippaſus Metapontinus, Heracliti inſtar, ἀρχὴν τῶν ὅλων τὸ πῦρ. ἐκ πυρὸς γὰρ τὰ παντα γίνεσθαι, καὶ εἰς πάντα τελευτᾶν: *principium univerſorum ignem* eſſe dixerit; *ex igne enim omnia fieri, atque in ignem omnia interire.* Eiuſmodi vero ſententiam ex Stoicae in primis, ac Platonicae doctrinae fontibus mox derivatam eſſe conſpicimus; quum ii humanos animos (4) οὐκ ἔρ-

(1) De occulte vivendo. (2) Ecl. Phyſ. pag. 93.
(3) De Plac. Phil. I. c. 3. (4) Plutarch. Quaeſt. Plat.

ἔργον τῦ Θεῦ μονὸν, ἀλλὰ καὶ μέρος, ὖδ' ὑπ' αὐτῦ, ἀλλὰ ἀπ' αὐτῦ, καὶ ἐξ αὐτῦ: *Dei non ſolum opus, verum etiam partem; neque ſolum ab ipſo, ſed de ipſo, & ex ipſo factum*: quemadmodum ait Cicero (1), numquam Veteres dubitaſſe, *quin ex univerſa Mente divina delibatos animos haberemus*. Deus autem ipſe a Stoicis dicebatur (2) πῦρ τεχνικὸν, κ) πνεῦμα διῆκον δι' ὅλον τῦ κόσμυ: *ignis artifex, ſpiritus univerſum mundum pervadens*, ut fuſius ad Plutarchi Libros *de Placitis Philoſophorum* expoſui. Itaque mirari plane non poſſumus, ſi plerique Veteres animum, Dei ipſius inſtar, ignea natura viribuſque praeditum exiſtimarunt; adeoque animam humano corpori infuſam facis igniſque pectori admoti ſymbolo deſignarunt. Frequentius tamen animae vis & origo, adeoque Promethei Fabula, ut in Nummo noſtro, aliiſque id genus monimentis, occurrit, non *ignis*, accenſaeque facis, ſed *pſyches*, aut papilionis imagine deſignatur; animuſque ipſe, vel Pſyche non aliis, quam papilionis, alis inſtruitur; neque alia fere, quam papilionis, imagine exprimitur. Sic, ut a Nummo noſtro digrediar, in Anaglypho Romae poſito (3) Pallas humano capiti a Prometheo recens formato papilionem admovere conſpicitur. In alio (4) papilio ipſe ex effoeto morienteque corpore evolare videtur. Alibi (5) Cupido papilionem accenſa face exurere; alibi (6) papilionis alas arbori clavis affigere obſervatur. Denique Pſyche papilionis alis inſtructa in Gemmis ac Monimentis aliis occurrit (7), in qui-

(1) In Catone c. 21. (2) Plut. de Plac. Phil. Lib. I. c. 9.
(3) Bonarr. Obſerv. ad Vitra pag. 197 (4) Spon Miſcell. Erud. Antiq Sect. I. Art 3. Tab. . . . . (5) Spon. ibi Tab. 6.
(6) Spon. ibidem Tab. 8. (7) V. Muſ. Florent. Vol. I.

quibus *Cupidinis*, & *Pſyches* hiſtoria, nuptiaeque ab Apuleio, Fulgentio, Capella, aliiſque Mythologis memoratae deſcribuntur.

V. Eximiam hanc autem & elegantiſſimam *Pſyches*, & *Amoris* Fabulam, qua ipſorum nuptiae, foedera, atque coniunctio exprimitur, ita Doctiſſimi viri partim ex Platonicae, partim ex Chaldaicae doctrinae dogmatis explicarunt, ut varias ſimul cauſſas exponerent, quibus humanus animus alatus fingeretur, animuſque ipſe non alia, quam *papilionis* imagine, veluti ſymbolo, exprimeretur. Ac certe quidem, ut a Platonis (1) hypotheſi exordiar, divinus ille Philoſophus exiſtimavit humanos animos, dum in libero puriorique aethere verſarentur, alis inſtructos fuiſſe, ut celeri ac irrequieto motu volucrem ſupremi Numinis currum ubique ſequerentur. Vbi vero animis ipſis alae defluxerant, eos in ima decidere, corporibuſque veluti carceri coniungi putavit; donec pulchritudinis adſpectu, amoriſque viribus iterum renatis, alis inſtructi priſtinam veluti ſpeciem atque indolem aſſequuti, ad caeleſtia rurſus adſpirarent, priſtinamque vim, ex qua exciderant, obtinerent. Eadem Porphyrius (2) ex Veterum ſententia nobis expoſuit, a quibus animos non alis ſolum inſtructos; ſed etiam *Apum* nomine deſignatos eſſe, teſtatur; idque praeſertim ex Chaldaicae doctrinae fontibus hauſtum oſtendit Pſellus (3), qui animos una cum alis creatos eſſe putarunt, atque ob πτερορύησιν in corpora deſcendiſſe; iterum renatis alis perenni quodam circui-

tu

(1) In Phaedro. (2) In Antro Nympharum. (3) Compend. Doctrin. Chaldaeor. pag. 91. vid. Cleric. Phil. Orien. Lib. I. Sect. I. c. 10.

tu ex uno in corpus aliud migrare, novoſque ſubinde ſtatus; ac formas induere exiſtimarunt. Itaque Sponius, Bonarrotius, ceterique ſapientes omnes, qui vetera id genus monumenta explicanda ſuſceperunt, morem quo humanus animus, aut *Pſyche* alis inſtructa Amorique coniuncta nobis occurrit, non aliunde, quam ex pulcherrima Platonis, aliorumque hypotheſi, profluxiſſe putarunt, qui animos ipſos alis olim inſtructos finxerunt, iterumque alis, quae incautis illis defluxerint, Amore duce, praeditos exiſtimarunt.

VI. Quandoquidem vero Plato, Porphyrius, Pſellus, aliique Veteres animum quidem, aut Pſychem alis inſtructam dixere, nihilque prorſus de eiuſmodi alarum forma, vel genere prodiderunt; in pleriſque tamen cimeliis, ac monimentis non alterius volucris, quam *papilionis*, alae humanis humeris appictae conſpiciuntur, id optime feliciterque factum Interpretes illi putarunt. Quum enim papilio varios ſubinde ſtatus immutans, modo vermis, modo veluti renaſcens papilio volucris; iterumque fere moriens in vermem, moxque redivivus in volucrem transformetur; hac perenni ſtatuum viciſſitudine perennem atque immortalem animi naturam accuratiſſime exhibere videtur (1). Ex altera quoque Platonis, atque Pythagorae ſententia imaginem illam exprimendique papilionis morem profluxiſſe putant, qui *revocabilem illum*, ut Tertulliani verbis utar, *animarum recidivatum ſemper & alterna mortuorum, & viventium ſuffectione* admiſerunt: quum perennis ille animorum circuitus atque migratio papilionis imagine ſatis accommode deſignaretur. Fieri

(1) Spon. ad Tab. III.

Fieri quoque potuiſſe arbitrantur, ut animo, tenui nimirum volucrique ſubſtantiae feliciter exprimendae *animalculum prae reliquis omnibus*, ut Plinius (1) ait, *imbecille & fluxum* adhiberetur; quumque anima *aër, ventuſque ſit, aërei leviſque volucris* ſymbolo exprimeretur. Atque inde prorſus factum exiſtimant, ut una eademque vox Ψυχὴ *Pſyche* apud Graecos, tum *animam*, tum *papilionem* quoque ſignificet; perinde quaſi papilionibus, atque animo, non modo natura atque alae; ſed ipſum quoque nomen commune eſſe debuerit. Itaque Sapientes illi, qui animi noſtri naturam affini quadam ſimilique imagine exprimere conabantur, *papilionis* alas ipſi conceſſere. ut pulcherrimo hoc ſymbolo ipſius naturam deſignarent.

VII. Haec fere ſunt PRINCEPS ORNATISSIME, quae a Sponio, Auguſtinio, Bonarrotio ceteriſque Interpretibus ſubtiliter inventa, ingenioſe eleganterque expoſita ſunt, ut morem a Pictoribus uſurpatum aſſererent, ſimulque cauſſam exponerent, qua papilionis alae humanis animis appictae fuerint; ac papilionis imagine animus ipſe veluti ſymbolo exprimeretur. Non is profecto ego ſum, qui clariſſimis viris quidpiam detrahere, veteremque opinionem, quae ipſorum animis alte inſederit, extorquere velim. At, niſi plurimum fortaſſe ego fallor, Artifices illos, qui omnium primi humanos animos papilionis imagine deſignarunt, longe doctiores politioreſque effingimus, quam rudis illa temporum conditio patiatur; eoſque non Graecae ſolum, ſed Barbaricae quoque, Arabicae, Aegyptiae, Chaldaicae doctri-

(1) Libr. XVIII. c. 25.

ctrinae myſteriis initiatos ſupponimus; adeoque in explicandis eiuſmodi imaginibus ad fontes illos confugimus; perinde quaſi non temere atque inconſulto, ſed arcanae ſolum penitioriſque doctrinae face ac praeſidio a Pictoribus expreſſae fuerint. Ac certe quidem id pleriſque Scriptorum aut Monimentorum Interpretibus vitio verti ſolet, quod in iis, quae explicanda ac illuſtranda ſuſceperant, elegantias illas atque ſententias deprehendiſſe, atque intueri propemodum videantur, de quibus Scriptores, ac Pictores illi ne ſomniando quidem cogitarunt; idque ex Etruſcae, Chaldaicae, ac Sinicae doctrinae fontibus hauſtum dicatur, quod e trivio ſolum, vulgatiſque hominum opinionibus acceptum fuerat. Exemplis, quae innumera proferri facile poſſent, hic afferendis, haud immoror, ne in re perſpectiſſima, cordatiſque viris iam ſaepius obſervata, tempus, operamque terrae hic videar. Exemplis autem illis, niſi me me fallit opinio, hoc etiam accenſeri facile poſſit, quo humanos animos non alia, quam *papilionis* imagine, rite feliciterque expreſſos eſſe arbitrantur; quod nimirum volucris ille varias interitus ortuſque vices expertus, redivivus, iterumque moriens perennem atque immortalem animi noſtri naturam exhibeat: perinde quaſi in uſurpanda ſeligendaque *papilionis* imagine Pictores, aut Sculptores animae vires atque affectiones a Chaldaeis, Aſſyriiſque traditas ſubtiliter exploraverint. Accedit etiam, quod ſi perennis illa ac immortalis animi natura exprimenda fuerat, temere prorſus atque infeliciter volucris eius imagine adumbrata foret, quae aliorum animantium inſtar interire conſpicitur. Quid vero quod papilionem ipſum modo immortalem, modo prae re-

liquis imbecillum aſſerunt; adeoque modo immortalitatis, modo citiſſimi interitus imaginem eſſe volunt? Quod ſi fortaſſe quis dixerit *papilionis* imagine varios ſolum animi ſtatus, ac viciſſitudines adumbrari; ut quemadmodum papilio nunc alis inſtrui, nunc illas amittere, nunc inſtaurare conſpicitur; ita animus ipſe corpore ſolutus, aliſque praeditus exprimatur; cur in veteribus monimentis illis *papilio* ſemper occurrit; quum tamen varietas illa ſtatuſque mutatio plurimis etim inſectis aliis conveniat? Cur non apis etiam obſervatur; quum praeſertim animi, Porphyrio teſte, *apis* nomine deſignari conſueverit? Cur non volucres aliae, in quibus aut acrior induſtria, aut maior cum humanis animis affinitas, ac ſimilitudo conſpicitur?

VIII. Siquid ego coniecturis hic aſſequor, mos ac ritus ille, quo mens humana *papilionis* imagine deſignatur, non ex miris eiuſmodi volucris affectionibus, atque natura; non ex ipſa animi immortalitate, circuitu aut tranſmigratione, non ex Chaldaicae, Graecaeque ſapientiae fontibus, non ex arcanis Amoris myſteriis; ſed ex ſola potius Artificum, Pictorumque ruditate profluxit; qui quum *animum* exprimere ac deſignare cuperent, eam prorſus imaginem ac ſymbolum uſurparunt; quo conſpecto *animi* ipſius idea repente in inſpectantium animis excitaretur. Itaque, quum veteri iam receptoque loquendi more *pſyches* nomine tum *papilio*, tum *animus* exprimeretur; Pictor ille, qui omnium primus animum capiti inſertum exprimere conabatur, papilionis, aut *pſyches* imaginem ſculpſit; eaque imagine vocem *pſyche*, ſimulque animum ea voce expreſſum obiecit,

cit. Quum Pictor alius animum e moriente corpore evolantem exprimere conaretur, papilionem ex ore prodeuntem effinxit, eoque ſigno eſt conſequutus, ut vocis *pſyches*, ſimulque ex idearum foedere ſive ſecundaria quadam & acceſſoria vocum ſignificatione, *animi* idea repente excitaretur. Itaque exprimendae animi naturae non apis, non chryſalis, non volucris, aut nobilius inſectum aliud, ſed ubique *papilio* uſurpatus fuit; quod ille ſolum *pſyches* atque *animi* nomine vocaretur, adeoque animi ideam repente excitaret.

IX. Certe non aliud, quam rude hoc conſilium, Pictoribus affulſiſſe concedet, qui ex vetuſtis probatiſque Scriptoribus intelligat, ita a Veteribus imagines efformari conſueviſſe, aut iis rei depictae nomen graecis characteribus adiungeretur. Aelianus (1): *ὕτως ἄρα ἀτέχνως εἴκαζον τὰ ζῷα ὥςε ἐπιγράφειν ἀυτοῖς τὺς γραφέας τῦτο Βῦς, ἐκεῖνο Ἵππος, τῦτο Δένδρον*: *adeo ruditer ſimulabant animalia, ut inſcriberent iis Pictores hoc eſt Bos, illud Equus, hoc Arbor*. Ita Plinius (2) aſſerit, Ardicem Chorinthium, ac Telephanem Sicyonium lineas intus ſpargentes ſine coloribus, imagines effinxiſſe; *ideo & quas pingerent adſcribere inſtitutum*. Pauſanias (3) memorat Polignotum, eximium illud pictoriae artis miraculum, imaginibus a ſe pictis nomina adieciſſe; alibique (4) Cypſelidarum arcam, plurimaſque virorum ac mulierum effigies in hoc Anaglypho inſculptas deſcribens, ait: *Δηλοῖ μὲν δὲ κ̀ τὰ ἐπιγράμματα, ςυνεῖναι δὲ κ̀ ἄνευ τῶν ἐπιγραμμάτων ἐςὶ, Θά-*

I 2 *να-*

(1) Var. Hiſt. Lib. X. c. 10. (2) Lib. XXXV. c. 3.
(3) Phocic. c. 25. & 26. (4) Eliac. I. c. 17.

νατόν τε εἶναι σφᾶς, κ) Ὕπνον, κ) ἀμφοτέροις Νύκτα αὐτοῖς τροφὸν: indicant inſcriptiones, quod facilè tamen etiam ſine inſcriptionibus coniicere licet, unum Mortem eſſe, alterum Somnum; mulierem illam Noctem utriuſque nutricem. At, ne vetuſtioribus exemplis aliis hic immorer, Bonarrotius (1), & Fabrettus varia ex ſequioris etiam aetatis operibus exempla profert, in quibus, ut tumulati viri aut mulieris nomen exprimatur, Daphne in arborem converſa, taurus, porcus, aſinus, aut alia id genus inſculpta conſpiciuntur; ex quorum obtutu defuncti nomen animo occurrere repente poſſet. (2) Ceteris autem illuſtrius, reique noſtrae magis appoſitum cenſeri facile poterit exemplum aliud, quo exprimendo *Lacciae* defuncti nomini, piſcis ille Sarcophago inſculptus conſpicitur, qui a Latinis *Laccia* vocatur. Neque huic diſſimile cenſeri poterit exemplum illud, quod a Plinio (3) memoratur, Batrachum nempe & Sauron Architectos, quum publicis monimentis nomina ſua inſcribere prohiberentur, eorum animalium imagine, veluti ſymbolo, deſignaſſe, quae iiſdem nominibus appellabantur: *Batrachum, & Sauron Lacones Architectos, in columnarum ſpiris inſcalpta nominum eorum argumenta, Rana, & Lacerta*. Sed omnium tamen inſtar haberi merito poterit exemplum illud, quod in Prolegomenis (4) *ad Graecorum Notas* expoſui, ubi Cicero (5): *τοῖς Θεοῖς ἀνάθημα ποιέμενος ἀργυρȣ̃ν τὰ μὲν πρῶτα τῶν δύο ὀνομάτων ἐπέγραψε τόν τε Μάρκον, κ) τὸν Τȣ́λλιον, ἀντὶ δὲ τȣ̃ τρίτȣ σκώττων, ἐρέβινθον ἐκέλευσε παρὰ τὰ γράμματα τὸν τεχνίτην ἐκτο-*

το-

(1) Obſervat. ad vitra pag. 74. (2) Inſcript. Cap. III. pag. 222.
(3) Lib. XXXV. c. 5. (4) Pag. XII. (5) Plutar. in Cicer.

τορεῦσαι: *donum argenteum Diis conſecravit, in quo initia inſcripſit duorum nominum Marci Tullii; tertii loco ludens, cicer iuſſit artifici proxime illas literas incidere*. Itaque, ſi a politioribus etiam meliorisque notae Pictoribus id aliquando uſurpatum conſpicimus, dubitari certe non poterit, quin ubi picturae, & ſculpturae artes adhuc rudes & incultae forent, nondumque certa quaedam rerum, praeſertim quae incorporeae abſtractaeque forent, ſymbola, veſtes, ac inſignia recepta fuerant, quibus ipſae res apte deſcribi, certiſque fere characteribus deſignari poſſent, tunc voces exprimendis illis iam uſurpatae, aut res aliae inſcribi, ſive depingi potuerint; quae, quum una eademque voce exprimerentur, ut a Cicerone factum conſpicimus, vocis ideam, adeoque rei depictae imaginem excitarent.

X. Quid ergo mirum ſi Pictor ille, qui primus humanos animos aut corpori infuſos, aut a corpore exeuntes, aut in aëra volitantes exprimere conabatur, non aliud imaginis genus magis accommodum vivaxque invenerit, quam *papilionem*, qui quum Graeca voce, animi inſtar, ψυχή, *pſyche* dicatur, animi ideam repente in inſpectantibus excitaret? Quandoquidem vero figmentum illud & elegans, & opportunum maxime videri debuit; mirari plane non poſſumus, ſi non modo animis, quibus plerique veterum alas addiderant, ut celerem, vividumque ac perennem ipſorum motum exprimerent, alatae volucris ſpecie expreſſerint, quod in Geniis etiam, Amore, Fama, Gloria, Themide factum conſpicimus; verum etiam animis ipſis non alias, quam papilionis, alas adiecerint; & hac una papilionis ima-

gine animam deſignaverint. At neque Veteres ipſi ea ſolum de cauſſa, quam hactenus explicavi, pulcherrima papilionis idea animum expreſſere; verum etiam adulta iam florenteque pictoria arte, variiſque Philoſophorum ſententiis liberius evulgatis, animae ſedem ſubtilius deſignarunt. Ita, quum plurimi ex Philoſophis exiſtimarent, animi ſedem in capite collocari, papilionem ipſum a Pallade humano capiti admotum, ac veluti inſertum expreſſere, ut in eximio Nummo noſtro conſpicitur; eaque prorſus ratione in Romano Sarcophago apud Sponium reperitur. Quum tamen pluribus aliis arriſiſſet, animum in thorace, vel pectore reperiri, in Gemma quadam apud Auguſtinium (1) papilio pectori admovetur: perinde ac ſi in illo recipi, inſerique deberet. Quum plerique Veteres animam unam humano corpori coniunctam eſſe cenſerent, papilionem unicum ex moriente corpore egreſſum, atque in aëre volitantem expreſſere. Alicubi tamen, ut in Antoniae Panaces Sarcophago (2), duplex papilio ex cadavere veluti erumpens conſpicitur, quod duplicem animam nobis ineſſe putarent; niſi fortaſſe papilio, qui involucris ore conſpicitur, exprimat animam ipſam ex infantis corpore avolantem involucris corpus ingreſſam eſſe. Sed haec, aliaque id genus plura ſequioribus ſolum temporibus invecta, atque a politioribus ſolum Sculptoribus uſurpata fuiſſe iam monui, quum Philoſophicae quoque ſententiae variis imaginibus adumbrari coepiſſent. Quod enim ad primam papilionis exprimendi originem, cauſſamque pertinet, probe iam vides hunc morem, quo

(1) Gemmae Antiq. Par. II. Tab. 74. pag. 25.
(2) Spon. ad Tab. VII. & VIII.

quo papilionis alae animo affinguntur, aut animus ipſe papilionis imagine veluti ſymbolo deſignatur, temere prorſus ex Aegyptiae, Chaldaicae, Platonicae doctrinae fontibus derivari; quum nativa potius facilique ratione ex ſola Pictorum licentia, ex veteri rudique pictoriae artis conſuetudine; ex ſolo demum nomine, quod utrique fortuito commune fuerat, oriri potuerit.

XI. Quod ſi fortaſſe poſtremo loco nunc rogites, cur unum idemque *pſyches* nomen & *animae*, & *papilioni* indi potuerit; utrum nempe vox illa ab anima ad papilionem, an viciſſim a papilione ad animum translata fuerit; facile quidem cauſſas exponere profecto poſſim, quae ab aliis inventae fuerint; vix vero, ac ne vix quidem, veram ſinceramque cauſſam coniicere me poſſe confidam. Si diligentes illos veterum Monimentorum Fabularumque Interpretes conſulas, facile vocem hanc a papilione ad animum tranſlatam putaveris: quod anima, papilionis inſtar, imbecillis, aërea, levis, ſimulque tamen perennis ac rediviva cenſenda ſit, idemque ille animorum alatorum circuitus; adeoque Chaldaicae doctrinae ſplendor Homero ceteriſque Graecis affulſerit; ut proinde cognitionis huius praeſidio tum animo, tum volucri commune nomen indiderint (1). Mihi vero nomen illud neque ab animo ad papilionem neque ab iſto ad illum translatum; ſed utrique potius fortuita, recta tamen ratione, conceſſum videtur. Atque illud in primis obſervari plurimum debet, quod ψυχῆς nomen ita ab Ariſtotele (2), atque Plutarcho (3) uſurpatur, ut ambi-

(1) Vid. Bonarr. pag. 193. (2) Hiſtor. Anim. Lib. V. c. 19.
(3) Sympoſ. Lib. II. quaeſt. 3.

biguum plane ſuperſit quodnam ex pluribus erucarum, aut papilionum generibus exprimat. Ita propemodum Heſychius ipſe adnotavit: Ψυχὴ. Πνεῦμα, κ) ζωΰδιον πτηνὸν: *Pſyche. Spiritus, & animalculum alatum*. Itaque ambiguum plane obſcurumque foret, quid Veteres illi *pſyches* nomine intellexerint; cuique papilionum generi nomen illud conceſſerint. At inſignis alter Heſychii locus nitide diſerteque demonſtrat, ψυχῆς nomine, illud unum papilionis genus a Veteribus expreſſum eſſe, quod ab Italis *Farfalla* appellatur. Ait enim Φάλλη. ἡ πετομένη ψυχή. *Phalla, alatus papilio*; unde reduplicata priori ſyllaba, *Farfalla* nomen erupuit. Perſpicuam hanc Italicae, vel Etruſcae vocis originem, ſimulque argumentum, quod ex eiuſmodi Graecae, Etruſcaeque vocum ſimilitudine iam protuli, graviſſima quoque Etruſcorum Poetarum principis auctoritas egregie confirmat, qui humanos animos huic uni papilionis noſtri generi comparavit; adeoque non alia, quam papilionis illius imagine, animos ipſos a Veteribus adumbratos eſſe demonſtravit, qui ab Etruſcis *Farfalla* appellatur. Etenim divinus ille Philoſophus, Theologus etiam, ac Vates Alighierius, qui coaevos Scriptores beata quadam ingenii, atque omnigenae eruditionis ubertate facile ſuperavit, ita homines alloquitur (1):

O ſuperbi Criſtian, miſeri, laſſi,
Che della viſta della mente infermi,
Fidanza avete ne' ritroſi paſſi:
Non v' accorgete voi, che noi ſiam vermi,
Nati a formar l' Angelica Farfalla,
Che vola alla giuſtizia ſenza ſchermi!

Di

(1) Purgat. Canto X. verſ. 121.

Di che l'animo voſtro in alto galla?
Voi ſiete quaſi entomata in difetto,
Siccome verme, in cui formazion falla.

Quis hic aperte non videat, quod humanus animus, qui corpori veluti carceri includitur, eiuſque affectibus obruitur, a Poëta noſtro *vermis* vocatur; atque ubi animus ipſe vel e corpore liber exceſſerit, atque renatis fere alis ad ſuperos evolaverit, ſive certe corporeis affectibus dominetur; tum demum vere ψυχὴ, φάλλη ſive *Farfalla* futurus aſſeritur? Hinc optime elegantiſſimeque ſubdit Poëta, quod quum plurimi caeleſtis divinaeque originis immemores, corporeis affectibus opprimantur, neque purius illud iuſtitiae, ac rationis lumen ſequantur, quo ad caeleſtia dirigi, vel adſpirare deberent; ii graeca voce ἐκπτώματα ſunt appellandi, vermibuſque propemodum comparandi, in quibus abſolvendis plaſtica vis aberraverit, ut rite perfici, volucriſque vires atque alas obtinere non poſſint. Itaque ex pulcherrimo eximii Vatis teſtimonio perſpicue apparet, non modo quod praeſtantiſſimo Etruſcorum Vati veterum Fabulae, ac Monumenta quoque perſpecta fuerant; verum etiam quod ψυχῆς, aut φάλλης nomine hoc ipſum papilionis genus ab Heſychio ceteriſque Veteribus deſignatur, quod ab Italis *Farfalla* vocatur. Ac certe quidem in Nummo noſtro, ceteriſque Monumentis omnibus, quibus anima papilionis imagine indicatur, *Phalle* ipſa, ſive *Farfalla*, notiſſimum atque albicans inſecti volucris genus, conſpicitur. Cur vero, inquiet quiſpiam, huic uni potius, quam alteri, erucarum, ac papilionum generi *animi*, ſive *pſyches* nomen tributum fuit? Ab eiuſmodi vocum origine

gine exploranda libentius abſtineam, quippe qui viderim in eiuſmodi vocum etymis inquirendis definiendiſque doctiſſimos etiam Viros alicubi genio ludicriſque opinionibus liberius indulſiſſe. Ne tamen extremam hanc argumenti partem diſſimulare ego videar; divinando fere, mihique ipſi diffidens exponam, quid priſcos illos nominum inventores fortaſſe impulerit, ut huic animalculo *pſyches*, ſpiritus, venti, animique nomen imponerent.

XII. Iam Eruditis omnibus eſt obſervatum, *pſyches* animique vocem a ſpiritu, vento, frigore, vel refrigeratione deductam eſſe: perinde quaſi Veteres animam in aëre, qui inſpirando, exſpirandoque ducitur, inſitumque pectori calorem temperet atque refrigeret, collocatam eſſe putarent; adeoque animam ψυχὴν, veluti ψύξιν vocarunt. Ita ex Latinis Varro: *Anima eſt aër conceptus ore, deferrefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffuſus in corpus*: ex Graecis vero Plutarchus (1) ὅθεν ὐκ ἀπὸ τρόπυ τὴν ψυχὴν ὠνομάσθαι παρὰ τὴν ψύξιν: *itaque animam non abs re pſychen a refrigeratione dici*. Itaque quidquid refrigerando aptum erat, quidquid ciendo, excitandoque frigori conferre poterat, inflexa voce ψυχὴν, aut ψυκτήριον vocarunt. Hinc ψυγεὺς, ψυχτερίδιον, *pſychteres* calices frigefaciendo vino accomodati; ψύχια loca frigefaciendae aquae deſtinata; *Pſychaſtae* pueri, qui aëre flabellis leniter agitato caloris aeſtus temperarent; nihilque veriſimilius, quam a Veteribus flabella quaedam adhibita fuiſſe, quae quum frigori excitando uſurpata

(1) De Repugn. Stoic.

pata forent, a *Pſyche* nomen acciperent. Optime quidem video, quod a Polluce (1) eiuſmodi *flabelli* genus ῥιπὶς vocatur; quemadmodum ab Heſychio erudimur, Veteres διὰ ῥιπισμοῦ καταψύχειν, *flabelli ope refrigerari* conſueviſſe. At Pollux ipſe (2) muliebrem mundum deſcribens, ait: καὶ ῥιπὶς. καὶ σκιάδιον; idque Strattidis Comici verbis confirmat, qui in *Pſychaſtis* προειπὼν ῥιπίδα ἐπήγαγε εἶτε σκιάδιον: *flabello praemiſſo, mox umbraculum ſubiunxit*: unde perſpicue erudimur, quod apud Graecos ῥιπὶς, ac σκιάδιον flabelli genus eſſe debebat. Eiuſmodi vero flabellum, quod a Polluce ῥιπὶς, & σκιάδιον vocatur, a Comicis ipſis πτερὸν, *ala* vocabatur; quod alae formam, atque imaginem exhiberet: καὶ πτερὸν δὲ τὸ σκιάδιον οἱ Κωμῳδοποιοὶ καλοῦσι: *umbraculum vero ala a Comicis appellatur*. Quid itaque prohibet, quin priſcis illis temporibus flabella tenui levique tabella, ut ait Ovidius (3), efformata fuerint, figuraque ſua papilionis alas expreſſerint; adeoque Veteres, qui in papilionibus ipſis tenui corpuſculo pandas ac ingentes alas flabellis ſimiles inſpexerant, ipſos a ciendo aëre, ac refrigerandi idea, quam ex flabellis hauſerant, *pſychas* vocaverint? Ita certe diſtincta quaedam ac peculiaris vocis origo haberetur, quae huic potius, quam alteri, papilionum generi conveniret. Quod enim papilio fluxum, leve, aëreum, imbecille volucris genus dicatur, id alteri quoque erucarum generi convenire poterat; nihilque prorſus imbecillitas illa cum ψυχῆς voce commune habere poterit. Ita propemodum *papiliones* ipſos a Lati-

(1) Suid & Athen. Lib VI. c. 3. & XI. c. 15. (2) Lib. X. c. 23. ſeg. 94. (3) Seg. 327. (4) De Art. Amand. Lib. I. v. 161.

Latinis vocari conſpicimus, quod nomen *tentoriis*, alis, volucrique noſtro commune eſſe debet; tentoriiſque nomen ex eius animalculi *alis* derivatum fuit; quae, ſi cum ipſa corporis mole conferantur, magis pandae extentaeque ſint. Quod ſi latina *papilionis* vox a *papando* potius derivata dicatur, quod ille favos ac mellla depaſcatur, malvarumque ſuccos exſugat; unde malva ipſa apud Germanos eodem ipſo *papilionis* nomine nuncupatur; quis exinde quoque non videat eiuſmodi nomina, quae animantibus olim a rudibus praeſertim hominibus impoſita ſunt, non ex arcanis Philoſophorum dogmatibus, ſed extrinſeca potius rudique animalium figura, aliiſque id genus, derivari conſueviſſe; ut pari proinde meliorique iure *pſyches* nomen ex ſola alarum figura ciendo aëri accomodata, flabelloque perſimili, concedi potuerit? Sed levibus coniecturis iſtis diutius immorari iam pudet.

XIII. Id unum potius ſupremo tandem loco explorandum occurrit, cur in adverſa Nummi noſtri parte, qui ANTONINI Caeſaris imagine inſignis eſt, Prometheus humanum corpus e luto fingens, ac Pallas humano capiti ſub *Pſyches*, aut *papilionis* imagine animum inſerens, exprimatur. Si characteres aliqui in ea Nummi facie reperirentur, quibus aut Populi aut Vrbis nomen exprimeretur, ubi Nummus ille cuſus fuit, facile exinde deduci poſſet, cur Promethei fabula in Nummo expreſſa foret. Illud enim ſaepiſſime in Graecis praeſertim Populorum Nummis obſervatur, quod in adverſa ipſorum parte Heroes, aut Numina inſculpi conſueverint, quae peculiari quodam honore apud illos colebantur. Itaque, licet Prome-

metheus apud Lucianum (1) aſſerat, nullibi ſibi Templum dicatum eſſe; compertum eſt tamen in variis Graeciae Vrbibus illi honores decretos, excitatas aras, Feſta quoque magnifica celebrata fuiſſe. Ita nimirum Athenis ara Prometheo dicata fuerat (2); atque ab illa in Promethiis Feſtis, de quibus in Faſtis Atticis (3) opportune iam dixi, adoleſcentes accenſam facem manibus gerentes curſum auſpicabantur. Quemadmodum ergo ſaepiſſime in Graecis praeſertim Nummis, atque in illis etiam, qui Antonini Caeſaris nomine ſunt inſigniti, *Hercules*, *Aeſculapius*, *Dioſcuri*, *Amazones*, *Gratiae*, *Triptolemus*, *Theſeus*, aliique Heroes occurrunt (4); ita facile Prometheus ipſe inſculpi poterat. Quandoquidem tamen Nummus iſte a Latinis, atque fortaſſe Romae, cuſus videtur; Promethei imago alia de cauſſa in illo expreſſa cenſeri debet. Itaque cum Spanhemio, Vaillantio, Liebe, ceteriſque Nummorum Interpretibus obſervari facile poterit, quod ſaepiſſime in adverſa Nummorum parte, qui in Caeſarum honorem cuſi fuerant, Heroes illi, vel Numina exprimi conſueverunt, quorum virtutes atque facinora a Caeſaribus illis imitata videbantur. Hinc in Poſtumi, Maximiani, Commodi, Hadriani Numis *Hercules* obſervatur: idemque Hadrianus Ἡρακλῆς Ῥωμαῖος vocatur, quod Herculis inſtar labores, ac itinera ſuſcepiſſet, ut ſublatis infeſtis hominibus, Rempublicam iuvaret. Nec alia de cauſſa in Antonini Caeſaris Nummis *Hercules* ipſe, *Theſeus*, *Aeneas*, *Horatius Cocles* occurrit; niſi quod eiuſmodi ſymbolis Romani cives eximias Antonini virtutes, reſque ab illo praeclare geſtas expri-

(1) In Prometh. vinct. (2) Pauſ. Attic. c. 30. (3) Tom. II. p. 367.
(4) Vaill. Nummi Graeci pag. 41. & Latin. Tom. III pag. 122.

exprimere voluerunt. Itaque quum Prometheus *Providentiam* re nomineque ipſo ſignificet, facile Nummi ſcalptor hoc ſymbolo, Prometheique imagine Caeſaris *Providentiam* deſignare voluit; quemadmodum in Caeſarum, atque in ipſius etiam Antonini Nummo latino, PROVIDENTIA AVGVSTI (1) reperitur: & in elegantiſſimo Graeco Numo apud Vaillantium ipſum (2) in adverſa parte ΠΡΟΝΟΙΑ *Providentia* ipſa ſuis characteribus aut ſymbolis inſignita conſpicitur. Hanc vero *Providentiae* laudem optimo maximoque iure Antonino Pio providentiſſimo Caeſari conceſſam fuiſſe Capitolinus oſtendit, qui *tanta ſane diligentia ſubiectos ſibi populos rexiſſe* eum dicit, *ut omnia, & omnes, quaſi ſua eſſent, curaret*.

XIV. Neque *Providentia* ſolum, quae in Antonino Caeſare eximia fuerat, ſed humanitas etiam, ac beneficentia, qua piiſſimus Princeps excelluit, hac Promethei imagine deſignari facile potuit. Etenim Prometheus, ut Luciani (3) verbis utar, καθ' ὑπερβολὴν φιλάνθρωπος fuit. Itaque neque elegantior, neque opportunior alia humanitatis, ac beneficentiae imago reperiri potuit, quam Promethei imago & hiſtoria, quae in adverſa Nummi parte inſculpta, Caeſariſque imagini coniuncta foret. Id vero pulcherrime Antonino Caeſari adſcribi vel convenire poterat, qui humanitate, munificentia, ac liberalitate ceteros antecellere videbatur; ut a Capitolino *vere natura clementiſſimus, ad indulgentiam proniſſimus* dicatur; cum *nihil temporibus ſuis aſperum fecerit*, ſaepiuſque in ore habuerit, *malle ſe unum Civem ſer-*

(1) Vaill. Tom. III. pag. 123. (2) Tom. II. pag. 165.
(3) De Sacrif.

ſervare, quam mille hoſtes perdere. Hinc ille octies congiaria, vel liberalitates largiri voluit; unde ſaepius in Nummis ipſius LIBERALITAS, ac MVNIFICENTIA memoratur (1) Sic etiam *Pietas*, quae Antonini Caeſaris propria ita fuit, ut Decreto publico *Pii* nomen acceperit, Promethei ſymbolo facile expreſſa fuit; ut quemadmodum in aliis Antonini Nummis *Pietas* obſervatur (2); ita in hoc alio *Pietas* ipſa Promethei imagine deſignaretur. Denique, ne coniecturis aliis hic immorer, in eleganti Antonini Caeſaris Nummo (3), & quidem maximi moduli edito a Clariſs. Gorio in Muſeo Florentino Tab. XXI. num. II. ipſe a S. P. Q. R. AMPLIATOR CIVIVM vocatur, quod in augendo ampliandoque Civium numero ſtudium atque operam collocaverit. Eiuſmodi vero cura, paternumque ſtudium non incommode Promethei fabula, vel imagine adumbrata foret, qui hominum genus inſtauraſſe ac reparaſſe dicebatur. Quandoquidem vero in antica vel principe Numi facie *Tribuniciae Poteſtatis* anni non exprimuntur, annus ille verumque tempus definiri non poterit, quo elegans hic Nummus cuſus fuerit; adeoque cum rebus ab Antonino pie, humaniter, provideque geſtis conferri non poterit. Id unum ex appoſita Conſulatus nota deduci poteſt quod Nummus ipſe poſt annum Chr. 140. & ante 145. percuſſus fuit. Siquidem Antoninus anno 140. *tertio* Conſul proceſſit, & anno 145. *quartum* Conſulatum ſuſcepit. Itaque, quum in Nummi epigraphe *Conſul III.* dicatur, Nummus ille ad intermedium annum aliquem ſpectavit, ad quem facile plerique ſuperiorum referri

ferri

(1) Vaill. Tom. III. pag. 128. & II. pàg. 162.
(2) Vaill. Tom. pag 77. (3) Geſner. ex Spanh. p. 117. Tab. I. 1.

ſerri debent, in quibus adiecta *tertii* Conſulatus nota ipſius *Providentia*, *Pietas*, *Liberalitas*, Civiumque augendorum amor exprimitur.

Hanc igitur lucubrationem meam benigno animo accipe, PRINCEPS ERVDITISSIME, perpetui obſequii erga Te mei monumentum; quum in Te invenerim, quam in Antonino Pio laudavi, non ſolum ſingularem in me humanitatem, verum etiam egregiam liberalitatem ſumma cum benevolentia coniunctam; & quemadmodum ille Civium Romanorum amplificator fuit; ita tuis laboribus, & favore litterariam Rempublicam mirifice amplificandam mihi auguror, ac plane promitto.

EXI-

EXIMIO PRAESTANTIQVE VIRO

D. PETRO ALOYSIO GALLETTIO

MONACHO CASSINENSI

In Flor. Abbatia Phil. & Mathem. Prof.

DISSERTATIO IV.

VBI primum de Latina quadam Epigraphe, quae paucis ab hinc annis e *Vico Piſano*, haud ignobili Piſanae Ditionis oppido, Piſas migravit, quum in Vico ipſo non ita pridem, ut ego pluribus certiſque indiciis conieceram, efficta foret, vel proferenda vel accuratius explcranda cogitavi; tuum repente nomen, GALLETTI HVMANISSIME, eiuſque operis ac ſtudii ratio animo obſervari coepit, in quo ſuperioribus annis diuturnam ac diligentem operam collocaſti. Optime nimirum noveram quam acri ſolertique cura innumeras propemodum tum Graecas tum Latinas Inſcriptiones, quae ſequioribus ſolum temporibus exaratae, adeoque in editis veterum Marmorum Collectionibus ommiſſae fuerant, ex Marmoribus ipſis exprimendas, ac elegantiſſime deſcribendas ſuſcepiſti. Quod quidem conſilii ſtudiique genus tum ex praeſtantia atque ubertate, tum ex in-

credibili utilitate optimo maximoque iure probandum, ac laudandum eſſe intellexeram. Quis enim ignoret in Inſcriptionibus etiam illis plurima ſubinde occurrere, ex quibus non Hiſtoriae ſolum, ſed diſciplinis etiam aliis praeſidium, plurimuſque ſplendor accedat; ut illuſtrium Virorum aetas, verumque ab iis qua publice qua privatim praeclare geſtarum tempora publicis eiuſmodi Monimentis conſignata accuratiſſime demonſtrentur? Quis aperte non videat quod, haec ipſa Marmora eidem ferme fato, ac viciſſitudinibus obnoxia eſſe poſſunt, quae immenſam propemodum veterum Monimentorum copiam nobis eripuerunt; ut illa nimirum ſuis e ſedibus evulſa iacere aliquando debeant, aut characteres illis inſcripti inevitabili temporum iniuria fatiſcere, conſumi, exoleſcere, atque obliterari plerumque debeant? Itaque diligens ac ingenuus eruditae Antiquitatis amator e re futurum intelliget, ſi accurata quaedam earum Inſcriptionum apographa alicubi conſerventur; ut ipſorum ope Marmora ipſa veluti rediviva aliquando proferri poſſint; quemadmodum certe plurimae Inſcriptiones aliae, quae temporis hominumque iniuria iampridem exciderant, ex antiquioribus ſolum Iucundi, Alciati, aliorumque Schedis affulſerunt. Itaque praeclare de literis, Hiſtoria, atque eruditae Antiquitatis ſtudio mereris, dum pretioſa huiuſmodi Veterum Monimenta ab interitu vindicare pergis: ut quemadmodum nempe in celeberrimi Monaſterii tui Hiſtoria contexenda veteres penitioreſque rerum memorias ex tenebris, quibus circumfuſae fuerant, eruendas, plurimaque luce & elegantia decorandas ſuſcepiſti; ita quoque in hoc ipſo antiquorum Monimentorum undique colligen-

do-

dorum ſtudio eximiam diligentiae laudem conſequaris. Eiuſmodi vero Inſcriptionibus, quae paucis ab hinc ſeculis exaratae fuerint, Piſanam hanc etiam, niſi mea me fallit opinio, accenſere fortaſſe poteris, quae, quamvis veterem ſinceramque Graecam Epigraphem exprimat, ſequiori tamen aetate, me quidem iudice, adornata fuit. Nec alio certe conſilio tum Epigraphem ipſam, tum brevem elucubrationem hanc, qua illam liberius excutiendam ſuſcepi, Tibi uni inſcribere, & conſecrare nunc libuit, quam ut de ipſius ſinceritate iudicium ferres; ipſamque, ſi liceat, recentioribus Monimentis aliis a te collectis adiungeres. Neque illud etiam aut alienum Tibi aut iniucundum accidere fortaſſe poterit, quod in Inſcriptione ipſa ceteriſque, quae mox proferentur, Piſanae huius Vrbis, adeoque veteris originis tuae memoria obverſetur; eius nimirum Vrbis, in qua Maiores tui eximiis olim belli paciſque artibus floruere, antequam Siciliam primum, ac deinde Romam lares transferrent. Quamvis tamen haec aliaque id genus, quae ex Epigraphis indole ac veluti patria derivantur, in cauſſa fuerint ut brevem hanc Diſſertationem Tibi uni inſciberem; hoc ipſum tamen officii genus meliori ſane ſuoque propemodum iure poſtulare a me videbatur humanitas illa, qua me, ſtudiaque haec mea complecti, ſuffragioque tuo probare conſueviſti. Quod quidem humanitatis ac benevolentiae tuae genus ex animi tui candore, ex incredibili prorſus morum comitate ac ſuavitate, ex ceteris animi tui dotibus oriri intelligo, quibus omnium amorem, Gorio noſtro auſpice, & fautore, ſtudiorumque tuorum excitatore, Tibi merito peperiſti; atque illuſtrem in primis Qvirini noſtri

ſtri amorem conciliaſti; qui, quum munificentiſſimus Eruditorum hominum Fautor, Iudex aequiſſimus, Maecenas optimus haberi dicique debeat, non mediocrem certe gloriam iis impertitur, quos amore ſuffragioque ſuo decoraverit. Itaque plane confido ut exiguum iſtud obſervantiae in Te meae, gratique animi pignus perhumaniter ſis excepturus; meque arctius etiam obſtringes, ſi meum de Piſanis iſtis Marmoribus iudicium eo, quo ſoles ingenuo candore, explorare, refellere, aut probare fortaſſe velis.

II. Quum paucis ab hinc menſibus ſingula Notarum, aut Compendiorum genera, quae in aereis, atque marmoreis Graecorum Tabulis obſervantur, una colligenda atque illuſtranda ſuſcepiſſem, in ipſo fere Operis limine eximium Gruteri Marmor exhibui, in quo character Ā Conſtantini Caeſaris nomini ſubiicitur, ut *primus* ipſius Conſulatus exprimatur. Itaque, quum a Noriſio (1) de *primi* quoque Conſulatus nota in Nummis, atque Marmoribus aliquando expreſſa fuiſſe eruditeque diſputatum eſſe intelligerem, teſtimonia ſingula & exempla, quae a doctiſſimo Viro prolata fuerant, explorare, unaque conferre libuit; ut infrequentior illa ſcribendi ratio accuratius oſtendi, ſimulque Gruteri Marmor, & Sigla ipſi inſcripta ab erroris ſuſpicione defendi poſſet. Quandoquidem vero monimentis aliis, quae a Noriſio proferuntur, Piſanus quoque Lapis accenſetur, in quo *Felix Herculeo Aedilis II. Conſul I.* vocatur; iſque Lapis extare dicebatur *in Horto, in quo cerae dealbantur*, Lapidis inſpiciendi amore ſtudioque incenſus, hortum ipſum adi-

(1) In Paraeneſi ad Harduin.

adivi, atque in illo praeter inſignem hunc *Felicis Herculeonis* titulum, qui iampridem a Noriſio (1), atque ex Noriſii apographo a Gorio (2) noſtro editus fuerat, tres etiam Latinas alias Inſcriptiones inſpexi, quae Gorio, ceteriſque incognitae nondum publicam, vixque privatam etiam lucem adſpexerant. Ipſarum una, quae certe integrior ceteriſque prolixior videbatur, quippe quae Lapidi ped. Rom. III. & unc. VIII. longo, & unc. XV. lato inſcripta fuerat, *Geminiae Myrtales* tumulo appoſita, ipſique ab *Achille Epaphra* coniuge poſita dicebatur. Itaque, quum iiſdem fere temporibus in explicanda (3) Nota B graecam quamdam *Geminiae Myrtales* Epigraphem ab Appiano (4), Grutero (5), Gudio (6), Montfauconio (7), Gorio (8) editam inſpexiſſem, eiuſque tituli, Siglaeque memoria adhuc animo obverſaretur, repente ſuſpicari ſubiit num Latina haec Epigraphe olim a Graeca divulſa foret; adeoque Graeco Lapidi, quem ex Nardii Aedibus in ornatiſſimum Excellentiſſimi Equitis Caietani Antinorii Muſeum migraſſe acceperam, Lapis iſte iungendus eſſet. Suſpicionem hanc, quae ex primo Lapidis adſpectu ſuborta in me fuerat, neque inanem, neque falſam eſſe deprehendi; quum primum Latinae Inſcriptionis huius exemplar, quod accuratiſſime tunc exaravi, non modo cum Appiani, Gruteri, Montfauconii, Gorique Libris contuli; verum etiam cum antiquiori apographo, quod ex Mediceae Bibliothecae Codice (9) exſcriptum perhumaniter a Gorio acceperam, in quo XVII. Inſcriptiones partim

(1) Cenotaph. Piſan. Diſſert. I. pag. 41. (2) Inſcript. Etrur. Par. II. pag. 15. (3) Notae Graecorum pag. 10. & 11.
(4) Pag. 180. (5) Pag. 179. num 4. (6) Pag —— (7) Iter. Italic. pag. 202. (8) Inſcript. Etrur. Par. I. pag. 297.
(9) Plut. LXXX. Cod. XXII.

tim Graecae partim Latinae reperiuntur. Eiuſmodi vero Codicem aut a Franciſco Philelpho exaratum, aut ipſi certe coaevum fuiſſe perſpicue titulus in ipſius integumento adhuc exaratus oſtendit: Τȣ̃το Βιβλίον Φραγκίσκȣ ἐςι τȣ̃ Φιλέλφȣ, ϗ τῶν ἀυτȣ̃ Φιλων. Singulis autem exemplis, aut Schedis illis una collatis, ceteriſque rite perpenſis, quae tum in Graeca, tum in Latina quoque Epigraphe reperiuntur, id ego facile, GALLETTI CLARISSIME, perſpicuis oppido, certiſque characteribus oſtendi poſſe putaverim, quod Latina haec Inſcriptio in Nobilium Scortiorum Inſulae Toparchorum Aedibus nunc adſervata, non modo ſpuria, & conficta cenſenda ſit, ſed ſuperiori quoque ſeculo incunte exarata illa fuerit.

III. Atque, ut facilius Latina ipſa cum Graecis conferri, ſimulque Latinae Inſcriptionis noſtrae falſitas illuſtrius oſtendi poſſit, Graecam Epigraphem, ut a Cl. Gorio deſcripta, & expreſſa fuit, accurate prius exponam, ut exinde varietas obſervetur, quae in Appiani, & Gruteri exemplar irrepſerat. Gorius adnotavit Epigraphem hanc in pernobilis Sarcophagi medio exaratam eſſe, qui pedes VI. unc. 2. in longitudine, ped. I. unc. 4. in altitudine, totidemque prorſus in latitudine habet, quamvis Sarcophagus ille nullo anaglypho opere inſignitus ſit; ſed undique ſolum perbelle ſtriatus, & in eiuſmodi ſtriarum, ſive ornatus medio tabulam hiſce characteribus inſculptam praeſeferat:

AXIA-

ΑΧΙΛΛΕΥC . ΕΠΑΦΡΑ . ΤΗ
ΙΔΙΑΓΥΝΑΙΚΙ . ΓΕΜΙΝΙΑ
ΜΥΡΤΑΛΗ . ΜΝΗΜΗC
ΤΕΛΕΥΤΑΙΑC . ΧΑΡΙΝ .
ΤΗΝ CΟΡΟΝ ΕΦΩ . ΜΗΔΕ
ΝΑ ΜΗΤΕ ΠΩΛΗCΑΙ .
ΜΗΤΕ ΘΕΙΝΑΙ . ΕΞΟΥCΙΑΝ .
ΕΧΕΙΝ . ΠΛΗΝ ΕΙ ΜΗ ΤΙ
ΑΥΤΟC Ο ΑΧΙΛΛΕΥC .
ΠΑΘΟΙ ΤΙ ΑΝΘΡΩΠΙ
ΝΟΝ . ΕΙ ΔΕ ΤΙC .
ΕΚΒΑΛΗ . ΤΗΝ ΜΥΡ
ΤΑΛΗΝ . ΔΩCΕΙ .
ΤΩ ΦΙCΚΩ .
Ж \Β . Φ .

Atque ita prorſus in ipſis etiam Philelphi Schedis eadem Epigraphe accuratiſſime expreſſa conſpicitur; niſi quod in illis undecim ſolum verſus efficit, in tertio legitur ΜΗΡΤΑΛΗ; poſtremuſque verſus ita in illis exprimitur:

Ж . ȷΒ . Φ

In Appiano tamen, & Grutero quoque verſuum ſeries, atque ordo ſic perturbatur, ut in exemplis illis non 15. ſed 12. ſolum verſus efficiant. In utroque ſcilicet voces illae ΜΗΤΕ ΘΕΙΝΑΙ prorſus exciderunt; ut Appianus quidem legat ΜΗΔΕ ΠΩΛΗCΑΙ ΕΧΕΙΝ ΕΞΟΥCΙΑΝ ΕΧΕΙΝ ΠΛΗΝ; Gruterus vero ſecundum ΕΧΕΙΝ expunxerit. Appianus ubique characterem Ε quadrata, & characterem Ω maiori forma exhibet, nullibique voces interiecto puncto diſtinguit; pro ΜΗΤΙ

. ΑΥΤΟϹ legit ΜΗΤΥΑΥΤΟϹ: quum tamen Gruterus optime voces punctis ſecreverit, eamdemque characterum Є. C. formam ſervaverit, quae in Marmore reperitur. Quemadmodum vero uterque ex Scriptoribus illis, Appianus nimirum, & Gruterus, Graecam Epigraphem ediderunt; ita quoque Latinum ipſius interpretationem ipſorum quilibet exprimendam curavit. Itaque Graecis verſibus haec Appianus ſubiecit:

Latine verſa.

Achilles Epaphrae propriae uxori Geminia Myrtale memoriae victime gratia tumulum, in quo agrum vendere aut extra familiam ponere liceat, preterquam ſi caſu aliquo Achilles ipſe patiatur aliquid humanum. Si quis autem eiiciat Myrtalem, dabit fiſco libras

Gruterus autem ait:

Latine

Achilles Epaphra uxori ſuae Geminiae Myrtale memoriae ultimae ſepulcrum iſtud poſuit, cuius agrum vendere, aut extra familiam alienare non licebit; praeterquam ſi forte Achilli aliquid humanitus acciderit. Si quis autem eiecerit Myrtalem, fiſco inferet HS . . . .

IV. Errores, qui in alterutram ex his interpretationibus irrepſere, nihil hic moror, quum praeſertim aliqua ipſorum mentio ſit opportunius inferius reditura. Illud unum hic obſervaſſe plurimum iuverit, quod quamvis Gruterus non modo Graece, ſed Latinae quoque Inſcriptioni ſubiecerit ex *Appiano*, Latina tamen interpretatio, quae ab illo profertur, non ex Appiano exſcripta, ſed a Grutero potius, aut Aegio, aut doctis Viris aliis, qui Grutero in Graecis Marmo-

moribus latine reddendis operam contulerunt, adornata fuit. Illud etiam perſpicue certoque conſtitui poterit quod Philelphi temporibus, adeoque vertente ſeculo XV. Sarcophagus ille adhuc in *Vico Piſano* reperiebatur, quum is Epigraphi titulum hunc praefixerit *Apud Vicum Piſanum*; idemque prorſus de Appiani quoque, & Gruteri temporibus affirmaverim; quamvis Appianus illum *Piſis* extare dixerit; ſive quod *Vici Piſani* nomine peculiarem quemdam Vrbis locum deſignari putaverit, ſive quod ille Vrbis potius, quam finitimae regionis, nomen exprimere maluerit. Denique id certum atque exploratum putaverim, quod in Myrtales Sarcophago aut Piſis, aut ibi certe ubi Graeca Inſcriptio prius exſcripta Appianoque communicata fuit, Latina quaedam ipſius interpretatio minime extabat; ſed interpretationes illae ab Appiano primum, moxque a Grutero procuſae ſunt, ut Graecam Epigraphem, ac ſepulcralem titulum exponerent; quod in ſingulis fere Graecis Marmoribus a Grutero factum conſpicimus. Ac certe quidem, ſi in Myrtales Sarcophago duplex Inſcriptio, Graeca nimirum, ſimulque Latina poſita foret, ut in pluribus quidem Monimentis aliis obſervatur, facile id Appianus ipſe, vel qui Appiano ſchedam tranſmiſerat, indicaſſet; neque Gruterus novam aliam Graeci tituli verſionem adornaſſet. Atque ita prorſus Philelphus etiam, qui pag. 3. poſt Graecam *Myrtales* Epigraphem, Latinam aliam *Mercurio* ſacram exhibuit, Latinam potius ſuperioris Graecae interpretem eodem in loco poſitam, Graecaeque ſubiectam exſcripſiſſet, ſi eam nitidis illis characteribus ibi inſculptam obſervaſſet. Accedit etiam quod ubi Graeca ſimulque Latina inſcriptio ipſius inter-

interpres Monimentis inſcribebatur, haec illi ſubiici conſueverant, ut pluribus certe exemplis erudimur. At in Sarcophago, quod adhuc integrum atque ſuperſtes conſpicitur, nulla prorſus Latina inſcriptio, nullum ipſius veſtigium, nulluſque etiam ipſius exarandae locus conſpicitur: ergo utraque Latina verſio, quae vel ab Appiano, vel a Grutero expreſſa fuit, non a vetere priſcoque Graeci tituli auctore, ſed ab ipſis ſolum adiecta fuit; quum praeſertim veteres illae Graecorum Lapidum interpretationes, quae uno eodemque tempore una cum Graecis exaratae fuerant, non minori characterum forma, quos hic ab Appiano & Grutero uſurpatos eſſe conſpicimus; ſed iiſdem ipſis maioribus literis inſculpi, atque ab Appiano ipſo & Grutero exiberi conſueverint.

V. Sed quid coniecturis, & argumentis aliis hic immorer, quum errores ipſi, quibus utraque interpretatio inquinata fuit, perſpicue oſtendant, verſionem illam non a veteri manu, quae Graecam exaraverat, ſed a recente ſolum minuſque accurata, profluxiſſe? Mitto ab Appiano vocem Ἐπαφρα latine in *ſecundo* caſu, a Grutero in *primo* efferri; Appiano viciſſim *Geminia* legi, quod cum Grutero *Geminiae* dicendum erat; ab Appiano reddi *propriae uxori*, quod accuratius *uxori ſuae* ſcribendum fuerat; ab Appiano ſic Epigraphes Graecae ſenſum exponi perinde quaſi *agrum vendere, aut exra familiam ponere* licuiſſet; quum tamen Graeca inſcriptio oppoſitum potius ſenſum efficiat; haec inquam, aliaque id genus ommitto. Id vero diſſimulari certe non poterit quod in Appiano legitur *in quo agrum vendere*; atque

in

in Grutero *cuius agrum vendere* non licebit: quum tamen in Graeca Epigraphe de monumento ſolo, vel *tumulo*, non vero de *agro*, res ſit; ſolemnique formula caveatur ne ſepulcrum ipſum *alienari*; aut in ipſum cadaver aliud inferri, vel *poni* poſſit; ſed tunc demum tumulus ipſe aperiri, aliudque cadaver inferi poſſit, quum Achillem ipſum tumuli auctorem, ac Myrtales coniugem mori contigerit. Sed nihil eſt tamen quod utriuſque Latini Interpretis obſcitantiam magis prodat, quam poſtremae voces, quibus poena violati ſepulcri exprimitur. In Graeca Epigraphe, ut Sarcophago inſculpta fuit, atque a Philelpho, Gudio, ſimulque Gorio accuratiſſime exprimitur, poena illa *bis mille ac quingentorum denariorum* fuit, idque perſpicue Graecae ſiglae demonſtrant, ut in Opere de *Notis Graecorum* (1) opportunius obſervavi. Sed, quum Appianus, & Gruterus characterem X, qui *denarios* ſignificat, eiuſque vim aſſequuti non forent, ille *libras*, hic HS *ſeſtertios* interpretatur; quod tamen a Graecae Epigraphes ſenſu, eiuſque auctoris mente plurimum diſſidet. Quid vero quod ipſorum neuter numerales notas denariorum ſymbolo mox ſubiectas interpretatur? Quum uterque legerit ΛΒΦ, ac numerales illae Graecorum Notae hoc ordine poſitae plurimum implexae, obſcuraeque forent, Interpretes illi ipſarum vim, verumque ſenſum minime aſſequuti, eas omnino diſſimularunt. Atque optime id quidem Interpretibus obrepere, atque in iis excuſari facile poterat, qui vitiatos Marmoris characteres ex Schedis expreſſerant. At, ſi Latina Appiani vel Gruteri interpretatio antiqua, Graecoque Marmori coaeva fuiſſet; hoc eſt, ſi idem

(1) Pag. 10. & 11.

idem ille ſcalptor & auctor, qui Graecam Epigraphem Sarcophago inſculpi curaverat, Latinam quoque ipſius interpretionem edidiſſet, poneque tumulum apponi curaſſet, is nitide diſerteque Graecae inſcriptionis ſenſum ſibi perſpectum expreſſiſſet; nulluſque proinde error, aut lacuna reperiretur; ſed verus accuratuſque denariorum numerus Latinis etiam characteribus expreſſus videretur.

VI. Age vero, Latinam illam Epigraphem nunc afferamus, quae non Marmori, ſed noſtrati Lapidi inſculpta in Scortianis Aedibus obſervatur: Haec Latinis, perſpicuis, probeque formatis characteribus ita concipitur:

ACHILLES EPAPHRA
VX . S
GEMINIAE MYRTALE
M V
SEPVLCRVM ISTVD POSVIT
CVIVS AGRVM VENDERE
AVT EXTRA FAMILIAM
ALIENARE NON LICEBIT,
PRETERQVAM
SI FORTE ACHILLI
ALIQVID HVMANITVS
ACCIDERIT.
SI QVIS AVTEM EIECERIT
MYRTALEM.
FISCO INFERET
HS. ∴

Quis hic aperte non videat, quod haec Latina Epigraphe, Graecique Marmoris interpretatio cum

ver-

verſione a Grutero iampridem edita mire conſpirat; adeoque eadem prorſus argumenta ſingula, quibus oſtendi Gruteri interpretationem a recenti ſimulque imperita manu profluxiſſe, perſpicue quoque demonſtrant Epigraphem hanc pluribus poſt Myrtales mortem ſeculis exaratam fuiſſe; neque a Graecae linguae perito, qui ſinceram Myrtales Epigraphem inſpexerat, Graecarumque vocum, & notarum vim intellexerat, adornatam fuiſſe? Certe, ſi Achilleus defunctae coniugis titulum, ſepulcri iura, violataeque legis poenas latinis etiam vocibus exarari voluiſſet, Latinam ipſam Epigraphem in aliqua ſarcophagi facie, aut ſubiecto adnexoque Marmore incidi curaſſet; idque facile nulloque negocio aſſequutus eſſet, ut violati ſepulcri poena, quae graecae iam expoſita fuerat, latine quoque exprimeretur. Itaque, quum Lapis neque Marmoreo titulo coniunctus, neque ipſi ſimilis ſit; ſed ab ipſius teſtatoris mente, Graecarumque vocum ſenſu longiſſime abhorreat, dubitari certe non poterit quin longe ſerius poſt Graecam Epigraphem ab imperito quodam Auctore exaratus, fictuſque fuerit. Quid vero quod quum in Graeca Epigraphe perſpicua ſolemnique formula legatur *μνήμης τελευταίας χάριν*, Latinus hic Interpres formulam ipſam duabus ſolum ſiglis expreſſit M . V quae, quamvis illud idem exprimere videantur, quod in Grutero legitur *Memoriae ultimae*, nullibi tamen occurrunt, alioque prorſus ſenſu in monimentis aliis adhibentur? Quid quod voces alias *Vxori ſuae*, inſolitis ſiglis iſtis VX . S expreſſit? Quid denique quod *ſeſtertii* Notae numerum nullum ſubiecit; ſed temere ſolum puncta quaedam hinc inde diſpoſita affinxit?

VII. Qui-

VII. Quicumque characteres iſtos, indicia, vel argumenta rite perſpexerit, nullus hic dubito quin Latinam hanc Inſcriptionem paucis ab hinc ſeculis effictam eſſe concedat; nec plurimum fortaſſe ego fallar, ſi poſt Philelphi aetatem, atque poſt annum MDCXVI. quo ingens ille Gruteri Theſaurus in lucem editas eſt, ab erudito quodam Veterum Monimentorum cultore exaratam illam putaverim, qui quum *Piſis*, aut in *Vico Piſano* marmoreum Myrtales Sarcophagum iacere conſpexiſſet, e re futurum putavit, ſi Graeca Epigraphe ipſi inſculpta, Latine quoque alteri Lapidi inſcripta extaret; quumque Epigraphem illam in Gruteri Opere latine redditam eſſe conſpiceret, non aliam, quam Gruteri interpretationem Lapidi incidendam curavit. Deinde vero, quum felici Literarum fato, atque Eruditae Anriquitatis fauſtitate veterum eiuſmodi Monimentorum undique colligendorum cupiditas atque ardor Florentinos Cives inceſſiſſet, Eruditus quidam marmoreum, quidem Sarcophagum, materia atque elegantia inſignem, Florentiam, adverſo Arno flumine tranſvehendum curavit; Latinam vero Epigraphem, veluti rudiorem, aut inutilem, aut ſibi ſuſpectam, contempſiſſet, ut haec proinde ſola mox Piſas migraverit, ibique diu delituerit. Etenim vix ac ne vix quidem fieri potuiſſe dixerim, ut aliunde, quam ex Gruteri fontibus, haec Inſcriptio profluxerit: perinde quaſi unius eiuſdemque Graecae Inſcriptionis interpretatio tum Piſis ab erudito quodam exarari, tum Antuerpiae a Grutero ſcribi potuerit. Quamvis enim id in brevi Inſcriptione Latine reddenda contingere fortaſſe poſſit, ut duo in diſſitis etiam locis iiſdem fere latinis vocibus eadem Graeca verba interpreten-

tentur ; id in longiori tamen accidere profecto vix poterit : ubi praeſertim uterque a Graecarum vocum ſenſu iiſdem in locis aberret, eoſdem prorſus errores admittat, in iiſdem prorſus vocibus explicandis haeſitet ; adeoque interpretationem tam interpretationi, quam ovum ovo, ſimilem proferat. Itaque, quum tanta inter utramque affinitas obſervetur, atque Gruteri interpretatio ex interpretatione Lapidi inſcripta derivata certe non fuerit, ut antea demonſtravimus ; nihil hic veriſimilius aſſeri profecto poterit, quam Epigraphem Lapidi noſtro inſcriptam ex Gruteri fontibus hauſtam fuiſſe.

VIII. Quamvis autem eiuſmodi Interpretationis concinnandae vel ex Grutero exſcribendae, ſimulque Lapidi inſcribendae cauſſam honeſtam eſſe potuiſſe iam dixerim, ut lectorum nempe graece imperitorum commodo & curioſitati conſuleretur ; fieri tamen potuiſſe concesserim, ut id ex artificis fraude doloque malo profluxerit. Etenim fando accepi 80. ab hinc annis nobilem eruditumque Virum Andream Menichinum maximam argenti vim in egregiis quibuſque pictis Tabulis, in Anaglyphis, in Graecis Latiniſque Nummis, in Marmoribus, in Cimeliis aliis undique colligendis erogaſſe, quorum plurima atque eximia certe ſupellex adhuc in Scortiorum Nepotum Aedibus obſervatur. Itaque quid prohibet quin Lapidea haec Tabula paucos ante annos ab aeruſcatore, vel impoſtore quodam conficta fuerit, ut erudito veterumque Monimentorum ſtudioſo imponeret, qui mox ipſam non mediocri fortaſſe pretio redemptam in paternos Hortos Piſas tranſferri curaverit ? Nec plurimum fortaſſe a vero ablu-

abludat, qui celebrem quoque marmoream Tabulam eadem arte, tempore, conſilioque ſcriptam ſuſpicetur, in qua *Felix Herculeo Equo publico* donatus *Aedilis II. Coſ. I. Pontifex Perpetuus Reipubl. Piſanae* nominatur. Etenim Noriſio quidem, qui in Cenotaphiis Piſanis eam protulit, ipſam conſulere non licuit: adeoque ingenue fatetur ſibi in illa explicanda aquam haerere; quod de Cl. quoque Gorio dicendum, qui ex Noriſii fide illam inter Piſana Marmora excudendam curavit; ſed de eius ſinceritate valde dubitans, lapidem ipſum paullo poſt ſcriptis crebris epiſtolis, inveſtigandum per amicos curavit, & me quoque ut illum ſedulo inquirerem, non ſemel rogavit. Sed haec alterius certe loci, vel temporis eſſe debent.

CON-

CONTINUAZIONE DELLE LETTERE DI FRANCESCANTONIO ZACCHERIA DELLA COMPAGNIA DI GESU'

Sopra alcune Antichità di Piſa.

LETTERA V.

Delle Inſcrizioni, le quali ſono nell' antica Chieſa di S. Zeno.

DI tre Inſcrizioni, che il celebre Gori reca nel Tomo II. come eſiſtenti nell' antica Chieſa di S. Zeno, come ſapete, non vi rimane, che queſto piccol frammento:

P. C. R.

IN. F. P. CLX

IN. AG. P. L

L' intiera Inſcrizione, come nel citato ſecondo Tomo del Gori ſi trova p. 44. era queſta:

D. M.

IVLIAE . ISIADIS . CONIVGI.

B. M.

F. S

P. C. R.

IN. F. P. CLX

IN. AG. P. L.

Per la ragione, per cui nell' antecedente lette-

ra ſpiegai col Gori in una lapida di Caſa Torti le ſigle M. R. T. *merenti*, quì ſpiegò *poſuit* le lettere P. S. Le ſeguenti ne dinotano certo il marito di Giulia Iſinde; ma trattone il prenome *Publius*, che facilmente ſignifica la lettera P. chi ſaprebbe indovinarne il nome, e 'l cognome dall' altre due additatoci? Per altro bell' ampiezza di Sepolcro era coteſta, e rara, comecchè non paragonabile a quella, che in una Romana Iſcrizione ſi vede nel Diario Italico p. 263. IN. FR P. CCC. IN. AGRO. P. XCVI. *quanta amplitudine* (dice l' Editore p. 264.) *nullum vidimus ſepulcrum*. Le quali parole però non voglionſi intendere sì fattamente, che maggiore ampiezza di Sepolcro non vi ſia mai ſtata; ma ſolo ſignificano, che maggiore non ſi era dal P. Montaucon veduta. Certamente tra le Antichità di Francia dal Chiariſs. Sig. March. Maffei divulgate *Epiſt.* VI. s' incontra un Sepolcro di Narbona, in cui (coſa veramente inuſitata, ed appena credibile, come alla pag. 31. oſſerva lo ſteſſo Sig. Marcheſe, ſe non l' aveſſe egli cogli occhi ſuoi letto) è ſcritto

IN. F. P. CCCXXV.

IN. A. P. CXCV.

Ma ſe per la barbarie di chi le laſciò o perire, o traportare altrove, non più in coteſta Chieſa di S. Zeno trovanſi le Iſcrizioni dal Sig. Gori ſtampate una ve n' ha però, che a' miei conti dovrebbe eſſere inedita. Non vi ſarà, cred' io, diſaggradevol coſa, che il curioſo ritrovamento di queſta miſera lapida ſia quì per

me

me brevemente narrato, acciocchè qualche memoria ne rimanga in voſtra Caſa. Oſſervando io nel Gori un frammento di lapida, che una volta era in quella Chieſa, e che egli traſſe ſolo da un Manoſcritto; entrai in ſuſpizione, che quello eſſer poteſſe nel roveſcio della gran pietra, che alla ſepolcrale Inſcrizione di certo Benedetto Abate ora ſerve. In tanto però, che io ſtava da voi per condurvi a quella Chieſa, colà mandai il Magrini amatore di sì fatte coſe, perchè vedeſſe, ſe in qualche modo gli adivveniſſe di ſcorgere in quella parte di lapida, che dal pilaſtro, a cui ſi appoggia, è ſtaccata, di antico carattere veſtigio alcuno. L'indovinai a troppo miglior fine, che io non erami diviſato. Ecco, mentre ancora ſtavamo in caſa, venire un giovanetto con in mano una carta, ſu cui il Magrini avea ſegnato il principio di alcune righe, che per eſſere il rimanente dal pilaſtro ricoperto, poteva ſolamente leggerſi. Mi avvidi ſubito, che non quella del Gori, ma tutt'altra Inſcrizione ſi era: e noi andammo di volo alla Chieſa, comecchè dalla voſtra Caſa non poco lontana; ma col timore di non poterla copiare intiera. Per lo che, ſe vi ricorda, vi raccontai ciò, che nel Tomo II. *Hiſpaniae inluſtratae* p. 893. avea con piacer letto di Lucio Andrea Reſendi, celebratiſſimo Antiquario Portogheſe, ch'egli ſempre che viaggiaſſe, facea nel ſuo bagaglio primamente mettere una zappa, ed altri ſtromenti di ferro per potere, quando in veſtigi di antichità ſi avveniſſe, farle toſto a ſue ſpeſe ſcavare; e vi aggiunſi, che avrei in queſta occaſione voluto eſſere il Reſendi, ed avere i miei ordigni per iſca-

ſtrare dalla muraglia la pietra. Ma la premuroſa induſtria del Sig. Cav. Aulla, a favorirmi ſempre inteſo, prevenne i miei voti; e prima ancora, che noi alla Chieſa giugneſſimo, avea colla debita licenza del Sig. Rettore fatto venire un fabbro ferraio, che la ſtaccaſſe. Voi ancora al lavoro deſte coraggioſamente la mano, e unitamente al fabbro, dopo quaſi tre ſecoli, in aperta luce metteſte la mal capitata Inſcrizione. Leggetela quì bel di nuovo, che merita certamente di eſſer conſiderata.

D. M.

C. VEIANIVS . HELITTAS
FECIT . SIBI . SE . VIBO . ET
CL . EVPLOEAE . COIVGI . SV
AE . SIQVIS . AVTEM . POST
OBITVM . NOSTRVM . VOLV
ERIT . CORPVS . SVPRA . PONERE . VEL
SARCOFAGVM . VEXARE . HIC . INFERET
AERARIO . P. R. SS XXV. MIL. NVMVM

Facil coſa è l' interpretarla. *Diis Manibus. Caius Veianius Helittas fecit ſibi ſe vivo, & Claudiae Euploeae coniugi ſuae. Si quis autem poſt obitum noſtrum voluerit corpus ſupra ponere, vel ſarcophagum vexare, hic inferet aerario Populi Romani ſeſtertium viginti quinque millia numûm.* Spiegherei volentieri le ſigle P. R. *Piſanorum Reipublicae*, anzi che *Populi Romani*, eſſendo che il marmo ſia in Piſa: e troviamo nella celebre lapida di Caſa Roncioni, QVI. OB. HONORE. BISELLI . HS. L. NV. REI. P. PISANOR. DEDIT. della qual formola abbiamo ſomiglianti eſempli in al-

altre pietre di altre Città, come in due di Peſero, nelle quali ſi nomina *Reſpublica Piſaurenſis*; e nella famoſa Iſcrizione in bronzo ſcavata vicino a Piacenza, e pubblicata intiera a queſti giorni la prima volta dall' incomparabile Sig. March. Maffei, e poco appreſſo colla cura del Chiar. noſtro amico Gori, con molte oſſervazioni dal Sig. Propoſto Muratori, nella quale *Reſpublica Lucentium* non una volta s' incontra. Ma il Sig. Propoſto Gori mi fece da ſuo pari oſſervare, che di tale traſpoſizione *Piſanorum Reipublicae* eſemplo forſe non v' era nelle lapide da noi conoſciute; e gli ſteſſi monumenti da me or ora accennati, ne ſono una gran prova. Forſe però trovando noi in una ſepolcrale Inſcrizione preſſo il Muratori p. MLXXXV. 2. *Si quis autem auderit, dabit Taſſiorum Civitati poenae nomine vel poſtrimo aureos quinque millia*; ſi potrebbe argomentare, che da queſte traſpoſizioni non aborriſſero affatto gli Antichi; maſſimamente, che non altro alla fine ſignificava allora *Reſpublica*, che *Civitas*; onde ancor Piſa nella colonna milliaria, che vedemmo a S. Piero in Grado, *Civitas Piſana* vien detta. Ma altra difficoltà mi naſce dalla parola *Aerarium*, che quì ſi uſa. Perocchè io dubito, che in ſomiglianti intimazioni di pagare danaro a violatori de' ſepolcri fatte, non ſiaſi uſata mai tal voce ſenza l' aggiunta *Populi Romani*. Io non ho veramente conſultato, che il Teſoro del Grutero, e del Muratori; ma in queſti volumi trovo bensì *dabit Arcae*, o *Arkae*, o *Collegio Pontificum*, *Reipublicae Oſtienſium*, *Reipublicae Municipii Ravennatis*, *Taſſiorum Civitati*, *Matri Deûm Sipylenae*, *ſacro Fiſco*, *Fiſco Dominorum Imperatorum*, *in*

Fiſcum Caeſaris, ma non *Aerario Pontificum* ec. e per l'oppoſito in tante ſepolcrali Inſcrizioni, nelle quali s'incontra *Aerarium*, vi ſi aggiugne ſempre *Populi Romani*, o (ch'è il medeſimo) ſolamente *Populi* in lapide, nelle quali, concioſiache in Roma fatte foſſero, non accadeva mettervi l'aggettivo *Romani*, come nella Gruteriana DCCCCXXVIII. I. e nella Muratoriana MCXLVIII. 9. ed ancora *Saturni*, che pur torna allo ſteſſo; perchè l'Erario pubblico di Roma, ſiccome avete imparato da Feſto, e da Plutarco, cuſtodivaſi nel tempio di Saturno. Laonde coſtretto ſono a leggere mio malgrado *Populi Romani*, dove deſidererei, che *Piſanorum Reipublicae* ſi leggeſſe. Quanto a' ſeſterzi quì rammemorati, concioſiachè vieta ſia, ed abbaſtanza da dotti riprovata l'opinione del Budeo, e di altri, a' quali piacque di partire i ſeſterzi in grandi, e piccoli; non poſſono intenderſi, che quelli, i quali ſoli uſavanſi da' Romani, e ſecondo che Varrone ne inſegna l. IV. *de lingua latina*, valevan due aſſi e mezzo, cioè a dire due crazie della noſtra moneta. Laonde la ſomma di queſti 25000. ſeſterzi viene a corriſpondere a 625. ſcudi Romani. Ma oſſervate quella nota SS. La nota de' ſeſterzi ſuol eſſere IIS. come vedeſi in un ſeſterzio mentovato dal Padre Harduino nel Tomo II. di Plinio pag. 611. della ſeconda edizione in foglio, o HS. come nell'accennata lapida di Caſa Roncioni, ed in un ſeſterzio rappreſentato dal Morelli p. 466. o HS come in altro ſeſterzio preſſo lo ſteſſo Morelli p. 385. o HS come nella Inſcrizione XXXIV. tra le Peſareſi p. 15. Trovaſi non pertanto alcuna volta la no- SS. come nella Inſcrizione 9. p. MCXLVIII. del nuo-

nuovo Teſoro Muratoriano, e nella Gruteriana 928. 1. Anzi preſſo Monſ Fabretti *Inſcript.* Cap. I. p. 52. n. 309. i ſeſterzi ſono notati SS Ma la maniera di ſegnarli, che in codeſta voſtra lapida ſi è tenuta, ſe non è nuova, non è certo una delle più ordinarie.

Io non mi fermo ad oſſervare quel VIBO per *vivo*; il che conferma ciò, che in altra mia vi ſcriſſi in propoſito del *baleas* di un' altra pietra, ch'è pure preſſo del Sig. Balì Roncioni. Quanto poi religioſi foſſero intorno a' Sepolcri i Romani, e come i facitori de' monumenti pene ſtabiliſſero aſſai volte a' violatori di eſſi, noto è da altre lapide, e da molti libri, tra' quali vedete il Kirkmanno, o 'l Gruterio *de Iure Manium*. Delle tante maniere, con che credevano i Gentili poterſi i Sepolcri violare, tratta ancora il Pitiſco; ed una di quelle appunto era queſta, che quì ſpezialmente è nominata, di porre ſopra il corpo del morto un' altro corpo. Onde non è da maravigliare, che Caio Veianio Elitta tal pena metteſſe a' violatori del ſuo Sepolcro. Ma è da dolerſi, che all' Erario del popolo Romano non pagaſſero sì fatta pena coloro, che queſta lapida condannarono a ſtar per tanti ſecoli negletta, e ſconoſciuta, ed a portare ſul roveſcio queſt' altra barbara Inſcrizione

HOC TVMVLO IACENT CINERES ET OSSA RECLVSA
BENEDICTI ABBATIS MONASTERII SANCTI ZENONIS
QVI X. ANNIS GENERALIS ANTE CAMALDVLEN
SIS TOTIVS ORDINIS GRATIA
FVIT OMNIPOTENTIS QVI SVA CLEMENTIA
PERDVCAT AD REGNA SVPERNA EIVSDEM
ANIMAM AETERNA QVIETE FOVENDAM

Ma giacchè ho quì copiata l'Iſcrizione dell' Abate, aggiugnerò anche l'altra Inſcrizione, ch'è ſul coperchio del Sarcofago

† CARITATE LECTOR AD XPTVM † PRO ME SIS ORATOR † 1443. *factum eſt hoc opus*

Che giova però, che da noi ſtata ſia l'Inſcrizione ritrovata, ſe ſi è convenuto di rimettere la meſchina all'antico ſito? Non dimenticate di ſollecitar chi ſapete, perchè ne' debiti modi la faccia traſportare al Campo Santo, un'altra in ſuo luogo rimettendovene, ſu cui ſi ſcolpiſca l' Inſcrizione di Benedetto Abate. Se vi riuſciſſe di fare altre ſomiglianti ſcoperte, non laſciate di darmene ragguaglio. Queſto ſarà uno de' maggiori contraſſegni, che dar mi poſſiate dell'amor voſtro. Firenze 2. Giugno CIϽ IϽ CC XXXXIX.

P. S. Preſſo la Chieſa di S. Zeno eravi la ſeguente Inſcrizione, che ora ſento eſſer in queſta Città di Firenze.

D. M.

M. AVREL. IVSTINIANVS

MILES. COH. IIII. PR.

7. FLORI

VIXIT. ANN. XXXIII.

MIL. ANN. XIII.

SATVRNINA. IOVINA.

CONIVNCX. CONIVGI.

B. M. P.

La

La riferiſce anche il Gori T. II. p. 28. ma vi laſcia le iniziali lettere D. M. che in una copia, cred'io, dal Magrini, ho coſtì vedute; e che eſſervi ſtate molto probabil coſa è, ſe il quaſi coſtante uſo degli antichi Gentili in così fatti monumenti vogliaſi attendere.

LETTERA VI.

Sopra altre Inſcrizioni.

APpena che a ſcrivervi la preſente ho in mano preſa la penna, ſentito mi ſono riſvegliare l'atra bile, che, quando d'una inſigne moſtruoſità fui coſtì ſpettatore, mi ſi acceſe grandiſſimamente. Andai una mattina, non eſſendo voi meco, all'antichiſſima Chieſa di S. Stefano ad un miglio fuori di porta a Lucca, detta nelle carte de' mezzi tempi di Santo Stefano *de ultra auxerem*, e ſulla ſoglia della porta, che mette al piccol Cimitero, vi trovai queſta Inſcrizione, da' piedi di chi vi entra, miſeramente conſunta.

V. F.
L. LOLLIVS . L. L.
LIB. COMMOD
SIBI . ET
ASINIO . . . .
AVGVST . . . .
. . . LVSENO
. . 'VTIA.
. . . INAE T . . . .
. . . BIAE . A . . .
. N . AG . P I
. . . F . P . . . . .

Il Mu-

Il Muratori la copiò già, ed inſerilla nel ſuo nuovo Teſoro delle Iſcrizioni p. cc 7. dal quale è paſſata nella raccolta del Gori T. III. p. 175. L'uno e l'altro Editore tralaſciò le ſigle V. F. che ſul principio veggonſi chiaramente nel marmo, e leſſe *Commodus* tutto ſteſo, quando la pietra ha ſolo COMMOD. ne per le altre due lettere vi ſi trova ſpazio. Ma quando quel primo Valentuomo la traſcriſſe, era men guaſta, ond' ei molte coſe allora leſſe, che ora ſono del tutto cancellate.

L. LOLLIVS . L. L.
LIB. COMMODVS
SIBI . ET.
ASINIO . CHRYSIPPO
AVGVSTALI . AM
OLVSENO . ET . VI
BVTIAE
ALBINAE P . . . .
ABIAE . AM . . . . . .
IN . AG . P . . . . .
IN . F . P . . . .

Se quella miſera pietra ſeguiterà ad eſſere eſpoſta agli oltraggi delle donneccole, e de' villani, vi sò dire, che tra poc'anni non vi ſi vedrà veſtigio alcuno di ſcritto. Quanto bene ſcriſſe già il March. Maffei nella notizia del Muſeo Veroneſe p. 200. *Se noi contentandoci d'averne il con-*

il contenuto in carta, i Monumenti ſteſſi laſciam perire, queſto ſtudio viene a reſtare ſottopoſto alla ſteſſa incertezza de' libri, e perde affatto quel pregio, che lo diſtingue, e ſopra gli altri lo eſalta. Che giova poi in tante quiſtioni l' appellare alle Inſcrizioni come a giudici incontaminati, e ſicuri? Se le Inſcrizioni non ſi hanno da veder che ſtampate, vuol dir ſoggette agli errori, e alle variazioni di chi traſcriſſe, di chi emendò, di chi impreſſe?' . . . . . Non ſi potrà dunque vantar l' Italia d' aver veramente fondato ſtudio sì utile, nè d' aver aſſicurati all' erudizione gl' infiniti lumi, che ſe ne ritraggono, finchè laſcerà i marmi quà e là inoſſervati, e mal poſti in perpetuo pericolo d' eſſere ſpezzati, o gettati ne' fondamenti di nuove fabbriche; ma bensì quando ſi volgerà a farne inſigni raccolte, e a preſervarli dall' eccidio: troppo ripugnante, e ſtrano per verità parendo il moltiplicarne in dorati volumi le copie, e in riſplendenti armari tenerle, mentre gli originali ſi ſtanno in tanto lottando co' venti, e con la pioggia combattendo, e col gelo: aggiungo io, *e con le ſcarpe, e con gli zoccoli.* Converrebbe però quello tra voi fare, che con tanta laude di chi ne fu autore, in Vienna, in Torino, in Verona ſi è praticato, e che dal Sig. Annibale degli Abati Olivieri Cavaliere di grandiſſimo ſapere ſi penſava di fare anche in Peſero, tutte le Inſcrizioni, che nella Città voſtra, e nel ſuo territorio ſi trovano, raccorre in un ſol luogo, ed incaſtrarle in muraglia a queſto ſol fine eretta. Voi non dovreſte bilanciar ſopra il ſito. Non potreſte ſcerne un migliore del Campo Santo, dove tanti belli Sarcofagi, i famoſi Cenotafi, dal Noris copioſamente illuſtrati,

ti,

ci, ed altre pregevoli Inſcrizioni già veggonſi adunate; ma avvertendo di là metterle, dove il vento marino domina meno, e di difenderle ancora dalla ſua forza con qualche opportuno riparo. Là converrebbe dunque traſportare queſta Inſcrizione di S. Stefano con tutte le altre, che per eſſere quà e là diſperſe, corrono evidente riſchio o di guaſtarſi, o di eſſer rubate, come accaduto è a tant'altre, che certamente erano in Piſa, ed ora più non vi ſono. Che nuovo luſtro ne verrebbe alla voſtra patria? E ben dovrebbono anco i privati, che ne hanno nelle lor caſe, a queſta impreſa di tanto vantaggio al pubblico, prontamente concorrete. *Per verità*, dice p. 204. il citato Sig. Marcheſe, *laſciando quegli infelici, e baſſi ſpiriti, che non hanno idea d'altro che d'intereſſe, e' ſi vorrebbe qualche volta ſollevare il penſiero, e non a ſe ſolamente, ed a' ſuoi, ma al comun bene aver mira*; conſiderando ancora, che tali coſe ſparſe nulla vagliono, e poſte inſieme fanno un teſoro. Il buon genio del Sig. Operaio Quarantotti, il quale alcun altro ſimile monumento ha avvedutamente fatto nel Campo Santo locare, dovrebbe eſſere a tutti voi di un forte ſtimolo per ivi ragunare sì fatte prezioſe memorie; nè è da dubitare, ch'egli non ſiavi per tutta dare la mano, e per contribuire a qualche ſpeſa, che vi voleſſe per i traſporti. Ma di ciò baſti. Torniamo alla Inſcrizione.

La difficoltà d'intenderla può naſcere dalle due Sigle L. L. che ſono dopo il nome di *Lollius*. Perocchè uſo eſſendo, che parlandoſi de' liberti, il ſolo pronome di colui, al quale appartenevano, ſi notaſſe ne' marmi, e non mai il pronome

nome col nome, non poſſono eſplicarſi *Lucii Lollii Libertus*; e tralaſciando, che falſa è univerſalmente l'opinione di Fulvio Orſino, il quale pensò, eſſerſi da una ſola perſona uſati due prenomi; ella non può aver quì luogo, dove la nota abbiamo dello ſteſſo prenome *Lucii*. Io credo dunque, che i prenomi quì ſi accennino di due *Lollii*, de' quali Liberto era il noſtro Lucio Lollio Commodo, amendue aventi il prenome di Lucio nella Gente Lollia aſſai comune, ſiccome oſſerva il famoſo Havercamps nel ſuo Commentario ſopra il Teſoro del Morelli p. 251. e che le due lettere L. L. ſi vogliano ſpiegare *Luciorum*. Di queſta maniera di congiunzione, che figura Zeugma è anche detta, ſi valſe Livio, laddove in vece di *Titus Quinctius, & Lucius Quinctius* ſcriſſe T. L. *Quinctii*, e nella Inſcrizione Gruteriana MXLV. 9. trovo M. M. M. VARENII a dinotar tre Vareni, i quali aveano lo ſteſſo prenome di Marco. Ma di ciò vedete le annotazioni del P. D. Giannantonio Orſati ſu i Marmi eruditi del Cavaliere Seſtorio Orſati p. 228. Talvolta ſi trova ſcritto, come nelle Goriane della Toſcana Tom. I. p. 333. VOLVMNI DVO VERVS ET SEVERVS, ed in altre ancora un ſimile eſempio. Chiuderò queſta mia con recarvi due inediti frammenti d' Inſcrizioni. Vno l' ho io copiato da un marmo, ch' è al di fuori della detta Chieſa di S. Stefano, laddove il muro confina con una ſiepe:

D. M.

M. AVRELI

OTI

L' al-

L' altro frammento è nel muro della Chieſa di S. Piero in Grado:

FILIAE
A. GRAN.
CAESAR
LIBERTO
L. AEBVTIO
RESTITVTO

Ivi medeſimamente altro frammento vedemmo inſieme; ma io lo tralaſcio, perchè nel rivedere ora le mie Schede, conoſco, che mal certamente lo leſſi; che il piovoſo giorno, nel quale ivi fummo, poco era a propoſito per copiare Inſcrizioni, dal tempo, e dall' aria ſalmaſtra così diſfigurate. Per altro anche a queſti frammenti vuolſi avere riguardo, ne ivi più oltre laſciarli. Deſidero, che queſta mia a coteſti Signori fatta da voi vedere, riſvegli in eſſi un nobile amore per le vetuſte Memorie della lor patria. Firenze 4. Giugno 1749.

LETTERA VII.

Sopra gli antichi Sarcofagi, che ſono in Piſa.

QVanto nobile ſtudio ſia l' Antichità figurata, e quali trar ſe ne poſſano non che per la Mitologia, e per la Scienza degli antichi riti, e delle gentileſche coſtumanze, ma pure per l' Architettura, e per altri uſi del viver noſtro, uti-

utiliſſime cognizioni, noto è abbaſtanza, nè fa meſtiere di aggiugner parola a dimoſtrarlo. Per lo che quantunque volte meco ſteſſo conſidero i belliſſimi Sarcofagi, e di leggiadre ſtatuette, e d'altri baſſi rilievi alle Romane Favole attenenti maraviglioſamente ornati, che in coteſto Campo Santo ſono, ed in altri lu ghi della Città voſtra, duolmi aſſai di non avere coſtì avuto pratico uomo, il quale me li ſapeſſe debitamente diſegnare. E ben sò io, che il Martini nella ſua appendice al Teatro della Baſilica Piſana li rappreſentò in rame inciſi; ma tra per la piccolezza del rame, e per la traſcuraggine incredibile di chi fece il lavoro, non pur monche, ed in tutt'altro atteggiamento, ed arredo, che quello non è, il quale nel marmo ſi vede, formate vi ſi mirano le figure; ma nella contraria parte locate, ed ancor capovolte; ch'è coſa certo da maravigliare, come di tanto moſtruoſa ſconciatura non ſi accorgeſſe il Canonico Vn ſolo di tali ſarcofagi, che il Chiariss. Sig. Gori ſtampò nel terzo ſuo Tomo delle Inſcrizioni della Toſcana (e quello è, in cui le oſſa ripoſavan già della Madre di quella famoſa, ed incomparabile Eroina, che fu la Conteſſa Matilda, ora nel muro fuori della Primaziale collocato alla porta di S. Ranieri) diſcuopre abbaſtanza, quanta la dabbennagin foſſe, ed il niun guſto in sì fatte coſe di colui, dell'opra del quale ſi valſe il Martini; e deſiderio in tutti gli Antiquari raccende viviſſimo di vedere anche gli altri in iſtampa da tutt'altro Editore prodotti. Ma vorrete voi aſpettare, che venga un giorno uom foreſtiere a privarvi della gloria, che dall'avere tanti nobiliſſimi pezzi di antichità in comun

pro

pro della letteraria Repubblica divulgati, ne proverebbe al voſtro nome? Anzi conſiderate, a quanto diſonor voſtro ciò tornerebbe. Perocchè non potrebbe eſſer certo, che veggendoſi non eſſere per voi ſtato, che tanto prezioſi monumenti giaceſſero ancor negletti, e che quai vili coſe foſſero da voi quelle non curate, che ſiccome teſori in altiſſima eſtimazione voleano eſſer tenute, non veniſte preſſo agli amatori delle buone arti ad incorrer taccia ed infamia. Ricordivi quanto al buon nome Piſano diſonorate coſe ſieno da parecchi ſtate in altri tempi dette per la dimenticanza, in che ſtava coſtì la famoſa Stufa o Laconico per bagni a porta a Lucca, e penſate, che riguardo a' ſarcofagi ſi parlerà ſimilmente. Ma che fo io? quaſi dimentico, che non al Senato, ed al popol di Piſa un' arringa, ma a corteſe amico ſcrivo una famigliar lettera. Valgia però queſta mia chiacchierata, perchè con alcuni di coteſti Signori v'impegniate a far coteſti Sarcofagi da bravo artefice diſegnare. Tra Reggitori di coteſta pia Caſa delle Orfanelle, alla quale il ſito appartiene, ove è ſituato il mentovato Laconico, quando nel 1693. per ſecondare le ſovrane intenzioni dell' immortal Principe Coſimo III. e per mantenere alla patria sì ragguardevol memoria, fu deliberato di conſervarne ſenza riguardo a diligenza, ed a ſpeſa i cadenti avanzi, trovo nella Inſcrizione ivi poſta dal Montfaucon nel Diario Italico riferita p. 197. ſimilmente che dal Gori, eſſervi ſtato il nobiliſſimo voſtro avolo. Ragion vuole, che da lui, del quale portate appunto il nome, moſtriate di aver pure l'amor per la patria, e per la reverenda Antichità ereditato.

Il che

Il che certo non potrete voi far meglio conoſcere, che codeſti Sarcofagi traendo in pubblica luce, e dall'oblivione aſſicurandoli. Ma non queſto ſolo dovete voi fare. Quando ſien queſti diſegnati, conviene penſare a divulgarli con opportune annotazioni. Queſto lavoro tutto eſſer dee voſtro; e che non debb'io dalla rara abilità voſtra ſperare? O ſe tutti i giovani Cavalieri, anzi che in ozio vile marcire, o per ſoverchio fuoco nella mente conceputo da poco regolato appetito in grandiſſima noia, ed in diſcovenevoli intertenimenti perdere la fiorita età loro, metteſſerſi a ſomiglianti ſtudj, e chi una, chi altra parte della Storia delle loro Cittadi, altri le Memorie in pietra, e tali le ſcritte ne' mezzani tempi prendeſſero ad illuſtrare! Ma

pochi compagni avrai per l'altra via:
tanto ti prego più, gentile ſpirto,
non laſſar la magnanima tua impreſa.

Di grazia però non dimenticaſte quel venerando Sarcofago, ch'è nella Chieſa di S. Zeno. Egli è un prezioſo monumento de' voſtri maggiori Criſtiani, come la figura del buon Paſtore con in collo la pecorella chiaramente dimoſtra. Perocchè queſta eſſere ſtata uno de' più uſati geroglifici, o ſimboli, che ne' loro Sepolcri ſcolpiſſero gli antichi Fedeli, manifeſto ſi rende da aſſai lapide, che reca il Boldetti nel libro II. delle ſue Oſſervazioni ſopra i Cemeteri cap. IV. pag. 361 e ſegg. Alle quali altra aggiugnetene in Roma nuovamente diſcoperta di tre buoni Criſtiani, che furono Elbido marito, Concordia moglie, e Giuſta loro figliuola. La troverete in queſte Novelle letterarie della paſ-

ſata ſettimana con altre quattro Criſtiane Inſcrizioni pure in Roma a queſti giorni ſcavate, delle quali, ſe da queſto Novelliſta non foſſi ſtato prevenuto, vi avrei quì volentieri fatto un dono, ſiccome dal mio amiciſſimo Sig. Cavaliere Annibale degli Abati Olivieri, che in una ſua lettera de' 24. dello ſcaduto Maggio, me le avea fedelmente copiate, era ſtato a me fatto. Niente però di meno non vi corrucciate: perocchè in vece di queſte, due altre Inſcrizioni vi aggiugnerò parimente Criſtiane; una delle quali è ſtata dal Sig. Muratori nel ſuo nuovo Teſoro poco eſattamente traſcritta, e l'altra ſiccome ſtimo è inedita.

A pochiſſimi noti ſono i *Saggi Accademici de' Nobil Convittori del Real noſtro Collegio Carolino in Palermo*, dal chiariſſimo P. Anton Maria Lupi pubblicati in iſtampa l'anno 1736. che in altra mia ho nominati. Ivi dunque p. 16. tra due botticini ritti in piedi, ſi ha queſta Inſcrizione, la quale (dice p. 15. l'Editore) *benchè venuta anni ſono da Roma in Palermo col Corpo di S. Giulio Martire, e poſta nella Chieſa del Gesù; pure non è ſtata pubblicata dal Sig. Canonico Boldetti nelle Oſſervazioni a' Cimiteri; nè da quel Letterato, che anni ſono raccolſe, e diè alle ſtampe le Inſcrizioni antiche, che in Palermo ſi trovano*

IVLIO . A FILIO . PATER . DOLIENS . FECIT .

BENE . MERENTI . QVI . BIXIT . ANNIS . XVI .

MENSES . VII . DIES . V . ANIMA . INNOX

CESQVAS . BENE . IN PACE .

Du-

Dubito, che quì il P. Lupi riguardo al Boldetti ſiaſi ingannato. Perocchè p. 370. delle ſue *Oſſervazioni* trovo queſta Inſcrizione

IVLIO FILIO PATER DOLIENS

Ora queſto chi nol direbbe il principio della Inſcrizione dal P. Lupi riferita; tanto più, che ancor quì veggonſi i due botticini, comecchè non poſti lateralmente in piedi, ma ſotto alle parole orizzontalmente ſteſi? Oſſervate ancora il participio *doliens* per *dolens*, che un' altra ſola volta s' incontra nel Teſoro del Muratori pag. MCMXLIX. 7. e finalmente conſiderate, che il mentovato Muratori dice, l' Inſcrizione del P. Lupi eſſere del Cimitero di Ciriaca, dal quale anche il Boldetti afferma, eſſere ſtata la ſua tratta. Ma facil coſa fu al P. Lupi non crederla dal Boldetti ſtampata, quando ſiccome vedete, queſto Scrittore non ce ne diede, che il primo verſo, e non intiero; il che, come ſia ito, chi ſaprebbe dircelo? Intiera fu bensì riportata dal Sig. Muratori p. MDCCCXCIV. 2. ma con poca eſattezza. Perocchè a nulla dirvi delle righe diverſamente per lui diſtribuite, non rammenta egli i botticini, ſimbolo nelle Criſtiane pietre aſſai frequente (di che parla il Boldetti p. 163. e ſeg. ed il P. Lupi medeſimo nell' altra degna ſua Opera ſopra l' Epitafio di S. Severa p. 37.) e vi laſcia quella nota Δ, che forſe è un delta Greco ſignificante *dulci*, e *vixit* ſcrive, dove il marmo ha *bixit*. Ma che vi ſembra dell' *anima innoxia*, che leggeſi in queſta Inſcrizione? A me viene in mente una congettura ſu certe ſigle, che leggonſi in una di quelle lapide, che dal Novelliſta noſtro ſono ſtate in-

nanzi pubblicate, che ſecondo il mio diſegno a voi le mandaſſi. Perchè intender poſſiate il mio penſiero, conviene intiera porvi ſotto gli occhi l' Inſcrizione:

MARIVS VITEL
LIANVS PRIMI
TIVAE COIVGI
FIDELISSIMAE
AAIKCBBIN
☧

Ora una coſa parmi indubitata, cioè che l'ultime ſigle un' acclamazione contengano a quella ſimile, che abbiamo nel Teſoro del Muratori p. MDCCCLV. 7.

CVSTAN
TINA BIBAS
IN DEO

ed a quell' altra ivi medeſimo p. MDCCCLXXXV. 5.

LIBERI VIVAS IN
☧

Credo inoltre, che la ſigla C o piuttoſto ſecondo la copia del Sig. Olivieri Σ ſia anzi che un Ci, un ſigma greco. Ne è da maravigliare, che ſiaſi tra lettere latine meſcolata una gre-

greca. Vedetene un'eſempio tutto al caſo noſtro nell' Inſcrizione Muratoriana p. MDCCCLXIIII. 3. Ciò poſto io ſpiego così tutte le ſigle: *Abiit anima innoxia*: o ſe volete, come ſi uſa in altre Inſcrizioni preſſo lo ſteſſo Muratori p. MCMXXXV. ed il Boldetti p. 380. *innocentiſſima Kalendis Septembris: bibat*, cioè *vivat*, o ancora *bene bibat in Chriſto*. Qual coſa più naturale, e più dappreſſo all' uſo delle pietre Criſtiane? maſſimamente per ciò, che riguarda il ſegnare il giorno della morte? Veggo tuttavia, che potreſte oppormi non trovarſi eſempio del verbo *abiit* in ſignificato di *mortua eſt*. Veriſſimo: ma chi ſarebbeſi penſato, che in tale ſignificazione uſato ſi foſſe *exibit*, *reddidit*, *ivit*, ſenz' altro aggiunto? E pure lapide trovate ſi ſono con queſte formule. Vedete il Muratori p. MDCCCXCI. 3. e MDCCCCXLV. 4. nel qual ultimo luogo però egli ha mal ricopiata l' Inſcrizione del Boldetti, come ho veduto riſcontrandola p. 240. di queſto Autore. Ben è vero, che quando ſapeſſi ſpiegare le ſigle K C, interpetrerei più volentieri le altre: *Ave Anima innocentiſſima*, bene *bibas*, o *bibas in Chriſto*. Perocchè a dirittamente penſare, queſte ſigle non ſembrano parte della Inſcrizione, ma ſemplicemente aggiunti, e ſoliti aggiunti, e ad intenderſi facili. Forſe però leggendoſi il C. per ſigma greco, potrebbe ſpiegarſi *Koniux Sanctiſſima*, o *Kara Coniux*, quando vogliaſi, che quella ſia lettera latina. Di ſomiglianti titoli, ed aggettivi, anche uniti riguardo ad una ſola perſona, abbiamo nelle Inſcrizioni eſempi. Tuttavia non ne ſono contento. Chi ha queſte ſigle eſplicate *Apud agrum hic Kapite caeſae bene bene in Chriſto*, propoſe una congettura più

ingegnoſa e bizzarra, che veriſimile; nè badò agli eſemplari, da' quali ſenza graviſſima neceſſità non è permeſſo di ſcoſtarci. Perdonate queſta digreſſione, ed all' altra inedita Inſcrizione facciam paſſaggio.

Io l' ho copiata nel mio paſſaggio per Piſtoia, dov' è nella Chieſa delle Monache Domenicane, detta di S. Lucia; ed eccola intagliata nell' anneſſa Tavola.

Degniſſima è certamente queſta lapida, che vi ſi facciano ſopra alcune rifleſſioni. Ma i Sarcofagi di Piſa? Voi a quel, che veggo velete ricordarmi quel di Orazio:

——— *amphora coepit inſtitui, currente rota cur urcens uxit?*

Ma de' voſtri Sarcofagi vi ho già baſtevolmente ſcritto. Laſciatemi dunque di queſta Inſcrizione diſcorrere a mio talento; che da coteſti Sarcofagi ho finalmente preſa occaſione di rammentarla. Il nome di Vitaliſſimo eraſi in alcune Inſcrizioni veduto, come in certa dal P. Lupi pubblicata p. 135. della dianzi citata Diſſertazione ſopra l' Epitafio di Santa Severa; indi dal Muratori p MCMLIX. 6. che ne cita per mallevadore il Sig. Canonico Marangoni; ma vi laſcia le lettere M I I. cioè *menſibus duobus*, le quali vide il P. Lupi nel marmo. Ma quello di Vitaliſſima nol troverete negl' Indici Gruteriano, Reineſiano, Doniano, e Muratoriano. Ma ciò, che merita maggiore attenzione, ſi è, che contro l' opinione di coloro, a' quali piacque di prendere il giorno della depoſizione per quello della morte, quì chiaramente veggiamo, che tra

il

Symb. Tom. VI.
Pag. 183.

Piſtorii, in lapide Chriſtiano

VITALISSIME · CONIVGI · BENE · MERENTI · APOLLINARIS · MARITVS · FECIT QVE · DECESSIT · VII · IDVS · IVNIAS · ET · DEPOSITA · DIE · V IDVS · IVNIAS · CESQVET · . IN PACE · MA [IO] CO [TA]

nb. Tom. VI.
Pag. 183.

VITALISSILINARIS·
MARITVS ·IAS · ET ·
DEPOSITA

il giorno della morte, e quello della depoſizione, o ſia della ſepoltura, paſſaron due giorni, come in ſomigliante propoſito notò il Dottiſſimo Muratori p. MCMLIX. 9. *Ceſquet* per *quieſcit* è parente carnale del *ceſquas bene* dell' altra Inſcri-

IO TA

zione. Le ſigle MA. CO. forſe dinotano un Conſole, ma non ſaprei quale: e forſe (ch' è più natural coſa, avvengachè inuſitata ſia tal formula) vorranno ſignificare *Martyrio Coronata*. Ma non paſſiamo ſotto ſilenzio gli ornamenti di queſta lapida, che ſono degniſſimi di oſſervazione. Da una parte vi è l' immagine di una Donna, che ſarà Vitaliſſima ſteſſa, con alla gola un pugnale, il quale ſarà probabilmente ſtato lo ſtrumento del ſuo martirio. Ed è queſta certo rara coſa. Perocchè ſoleano bensì i Criſtiani ſulle lapide rappreſentare gli ſtromenti, con che i Santi Martiri erano del mondo ſtati tolti, come dimoſtra il Boldetti Lib. I. c. 60. ma non ſi è forſe veduto ſepolcral titolo, nel quale il Martire ſcolpito foſſe in atto di ricevere il mortal colpo. Dall' altra parte poi vedeſi una colomba, la quale ſopra un ramoſcello di ulivo poſa i piedi; ma queſta è aſſai ordinaria coſa. O ſe in coteſto voſtro Sarcofago di S. Zeno (per ritornare almen ſulla fine a' voſtri Sepolcri, da' quali ci ſiamo per lungo tratto di via allontanati) vi foſſe qualche ſimile Iuſcrizione! quanto ſarebb' egli più pregevole! Ma non per tanto grandiſſimo merito egli ha di entrare nella raccolta de' Sarcofagi Piſani, che nuovamente vi raccomando. State ſano ad onta di tanto malvagia ſtagione. Firenze 9 Giugno 1749.

LETTERA VIII.

Sopra alcune poche Medaglie di Famiglie Romane.

O Queſta lettera sì vorrà riuſcirvi nuova. Quando quelle poche medaglie di Romane Famiglie; che avevate in voſtra Caſa, mi faceſte vedere; vi fareſte mai penſato; che io doveſſi mandarvi ſopra di eſſe una leggenda? Così noto a me foſſe il preciſo luogo di coteſto riſtretto, in cui trovate furono, come avrei maggior campo di ſcrivervi lungamente. Niente però di meno non ſono da traſcurarſi coteſte voſtre medaglie, nè perchè poche ſieno di numero, nè perchè in gran parte ſien conoſciute; maſſimamente dopo il Teſoro Morelliano colle note del celebratiſſimo Sigiberto Havercamps magnificamente ſtampate in Amſterdam MDCCXXXIV. Perocchè in quelle ſteſſe, le quali ſono già pubblicate, alcuna coſa ho ſcorta, che non ſarà inutile il farvi avvertire. Sono eſſe dunque nove, perchè dell'altre, ſiccome guaſte, e mal conſervate, non ſaprei che dirvene.

La prima è una medaglia quadrigata, ed ha nel diritto il capo di Marco Claudio Queſtore colla lettera O. ch' è o ſegno dell' Aſſe, o certo una delle tante note de' Monetarj, cha hanno meſſi in diſperazione i più rinomati Antiquari; e nel roveſcio ha una quadriga con queſte parole: MAR. CL. Q. V. che ſiccome in ſimiglianti caſi coſtumaſi di fare, nulla badando alla interpunzione, io ſpiego *Marcus Claudius Quaeſtor*. Forſe coſtui è Marco Claudio Marcellino, il

il quale nell' anno della fondazione di Roma DLX. fu Queſtore Provinciale, ed in appreſſo di altre ſplendidiſſime dignità fu ornato. Manca queſta medaglia nel Teſoro Morelliano alla Famiglia Claudia, degniſſima però di eſſere conſervata.

Merita pure conſiderazione l'altra, che ſegue. Vedeſi nel diritto una teſta, che ora non mi ſovviene qual ſia, colle parole TRIG. e nel roveſcio una quadriga con queſte parole C CV. Muove l'Havercamps il dubio, ſe alla Gente Curia appartengano sì fatte medaglie, o alla Curiazia. Che che ſia di ciò, voi leggete le parole del diritto *Trigeminus*, quelle del roveſcio: *Caius Curiatius*, o *Curius*. Ho detto, che *merita pur conſiderazione queſta medaglia*, perocchè ella è un pò diverſa da certa, ch' è nel mentovato Teſoro Morelliano, in cui nel diritto ſi legge: TRIGE, e nel roveſcio C. CVR. ROMA. Ma TRIG. e non TRIGE. ſi vede anche in una ſimil medaglia del Gabinetto del Re di Francia preſſo il Gorleo p. 30. Gli ſcrupoli del P. Harduino ſulla latinità di queſta parola *Trigeminus*, ch' egli vorrebbe anzi mutata in *Tergeminus*, ſono dall' Havercamps abbaſtanza tolti.

La terza *ſerrata* è ſimile ad una, che preſſo il Morelli è l'unica tra quelle della Gente Coſconia, ripetuta poi tra quelle della Gente Domizia, ſe non che in queſta ſi legge nel diritto L. COSCO. M. F. e nella voſtra ſolamente COS. Il roveſcio è l'iſteſſo, cioè una biga colle lettere C. LIC. CN. DOM. Non eſſendo però nella voſtra il prenome di Coſconio, difficil coſa è il diffinire, ſe a L. Coſconio appartenga, od a Gneo Coſconio, o ad altro di quella Caſa.

Appartiene la quarta alla Gente Fonteia, ed è ſi-

è ſimigliante alla terza tra le Morelliane; ſe non che il prenome MAN. cioè *Manius*; manca nella voſtra, corroſo, cred'io, dal tempo, ed il nome *Fonteius* è ſcritto FONTEI C. F. dove nella Morelliana è ſteſo FONTEI. C. F.

Segue la quinta di Lucio Giulio Burſione, in queſto ſolo diverſa da quelle del Morelli, che nelroveſcio ſopra la teſta de' quattro cavalli vi ſi legge il numero XXXXI. *Numeros illos*, dice l'Havercamps p. 219. *matricum eſſe puto, ita ut ultra ducentas matrices, prouti ex altero meo patere poteſt, ſimul cudendae monetae ab uno quidem monetario adhitae fuerint.*

La ſeſta è la medeſima, che ha il Morelli nella Gente Licinia Tab. III. n. 4. colle lettere C. LICINIVS. L. F. MACER nel roveſcio ſotto la quadriga.

Più rimarchevole è la ſettima *ſerrata*. Nel diritto è ſcolpita la teſta di Giunone *Soſpita*, o *Lanuvina*: nel roveſcio un Grifo colle lettere I. O. L. PAPI. Di Lucio Papio Celſo Triumviro, figliuolo, a ciò che ſi crede, di Caio Papio, che l'anno della fondazione di Roma DCXCVIII. fu Tribuno della Plebe, aſſai medaglie trovanſi nel Morelli; ma niuna colle lettere I. O. che io volentieri cambierei in I. S. per eſplicarle *Iunoni Soſpitae*, e altrimenti non poſſano interpetrarſi, che *Iunoni Obſequenti*; quando per altro non mi ricordo di aver veduto monumento, in cui Giunone con tale aggiunto ſi appelli: e Giunone *Soſpita* è propriamente il nome, che a queſta Dea nella Città di Lanuvio, donde la Gente Papia ebbe origine, con peculiari onori celebrata, troviamo dato. Per altro eſſendoſi dagli antichi col titolo di *Obſequente* chiamato non

pur

pur la Dea Fortuna preſſo al Grutero LXXV. 6. 8. CCI. e Diana nelle Inſcrizioni del Muratori XXXV. 3. ed Iſide in una lapida riferita dallo ſteſſo Muratori LXXIII. ma Giove medeſimo, come da altra pietra appare regiſtrata nel Teſoro del citato Muratori X. 5. potrebbe dirſi, che il medeſimo nome aveſſero tal volta dato anche a Giunone moglie di Giove. Forſe però io leſſi male, ed in vece dell'O. nella medaglia ſarà un'S.

L'ottava è corroſa, da una parte di cui ſi vede una teſta galeata, e dall'altra una quadriga colle lettere VRN. Non dubito, che le lettere mancanti debbano ſupplirſi: L. SATVRN. vedete il Morelli nella Gente Senzia, a cui L. Saturnino apparteneva.

L'ultima è della Gente Toria. Ha nel diritto il capo di Giunone Soſpita, con queſte lettere I. S. M. R. cioè *Iuno Soſpita Magna Regina*: i quali titoli troviamo a Giunone dati anche nelle Inſcrizioni, come in due Muratoriane CXLVII. 5. e MLII. 6. Nel roveſcio vi ſi rappreſenta un toro ſaltante con ſopra il tergo la lettera K. e ſotto L. THORIVS. BALBVS. In quella del Morelli non la lettera K. ma la P. ſi legge. Con la lettera Q. ne vide una ſimile l'Orſini, e l'Havrcamps colle lettere I. ed A.

Eccovi terminato il novero delle voſtre medaglie; ma non voglio per ora chiuder la lettera. Per ripieno vi aggiungo otto Inſcrizioni, delle quali ſette ſono inedite, una è ſtata dal Grutero poc'eſattamente ſtampata. Sono le prime ſei ſtate al Sig. Propoſto Gori mandate circa un anno dal Dottiſſimo Sig. Commedatore Franceſco Vettori, e da altri ricevute; e le altre due dal Celebre Monſ. Bottari, e le une, e le al-

tre

tre ſono ſtate a me con gentilezza ſomma dal medeſimo Sig. Gori comunicate, perchè quell' uſo io ne faceſſi, che mi parrebbe.

I.

D.IIS MANIBVS SACRVM
VIVENIAE . L. F. HELIADI
VIXIT ANNIS XVI. MENSIBVS VII.
FECER . HELIVS AFINIANVS . PVBLICV
AVGVRVM . CVM . SEX . PSYCHE . CONIVGE
FILIAE PIENTISSIMAE

Queſta è la ſtampata dal Grutero MLXXXVII. 7. il quale legge *Menſibus* VI. AFFINIANVS, e CONIVCI. A' tempi di queſto ſommo Raccoglitore d' Inſcrizioni, ſtava queſta *in Hortis Iulii III. P. M.* dappoi ſparve, e l' anno trapaſſato fu nuovamente diſotterrata fuori di porta Porteſe in una vigna di Monache Camaldoleſi alla Lungara. A quell' aggettivo *Publicu*, o *Publicus* (che la s. finale ſi laſciava alcuna volta dagli Antichi, come in altra Gruteriana MXVIII. 6.) ſi ſottointende il ſoſtantivo *Servus*, e così ſi usò in altre Inſcrizioni. Vedete Monſ. Fabretti *Inſcript.* C. IV. p. 336. ed il Muratori CLXX. 4. e 6.

II.

P. AELIVS AGATHEMER
AVG. LIB. MEDICVS RATIO
NIS SVMMI CHORAGI
FECIT SIBI ET AELIAE IORTE
CONIVGI . BENEMERENTI . ET
LIBERTIS . LIBERTABVSQVE SVIS
\- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
POSTERISQVE EORVM
\- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Quì

Quì dove ho fatte alcune piccole linee, è mancante il marmo, ſiccome lo credo mancante nel nome di Elia, che forſe fu *Horte*. Ma ciò poco monta. Soſpettai da prima, che per errore *Rationis* foſſe nel marmo ſcritto, e che *Rationalis* doveſſe leggerſi; onde il noſtro Liberto Medico foſſe inſieme, e Computiſta del ſommo Coragio; ſiccome un Medico, ch'era pure *Magiſter Vici*, ſi rammenta in una Inſcrizione del Muratori DCCCCXXXVII. 1. ed un Medico a *Bibliothecis* troviamo in lapida Gruteriana DLXXXIV. 4. Ma ſenza tacciare lo ſcalpellino (che ſimil coſa non vuol farſi ſenza preciſa neceſſità, altrimenti daremo in ridicoloſe viſioni) non abbiam noi nel Grutero LXV. 3. un Medico *Ludi Gallici*, CCCXXXIV. 12. un Medico *Ludi magni* CCCXXXV. 1. 2. un Medico *Ludi matutini*, e nel Muratori DCXXII. 4. un Medico *quartae Factionis Circenſium*? Benchè non potevano ancora i Computiſti del Coragio avere il lor Medico? Ma chechesia di ciò, preggevoliſſima è queſta lapida, non avendone ſinora ſcoperto nelle lapide, ſe non il Procuratore del ſommo Coragio, come nella Gruteriana CCCXXXI. 1. 3. Il Coragio che foſſe, lo ſappiamo da Polluce IV. 15. *Chorarium eſt locus ipſe, in quo Choragi adparatus eſt*, vale a dire il Serbatoio, o come ſi dice Guardaroba, delle veſti, e di altri ſtromenti per le comparſe, e per le azioni ne' Cori, che tra l'uno e l'altro atto ſi frammezzavano. Londe ogni, luogo nel quale faceſſerſi ſceniche rappreſentanze, avea il ſuo Coragio. Perchè ſommo Coragio quello fu detto (ed il Nardini lo avvertì) che al maggiore Anfiteatro ſerviva per gli ſpettacoli più nobili, e più ſtrepitoſi. In fatti,

che

che il ſommo Coragio poco diſcoſto foſſe dall' Anfiteatro nella terza Regione, ce lo inſegna la Deſcrizione di Roma a Seſto Rufo, ed a Publio Vittore attribuita, che dopo molte edizioni da antichiſſimo Codice Vaticano ne ha nuovamente data il Muratori T. IV. *Thes. Inſcript.* p. MMCXXVII. Ivi ſi legge *praeſentis ſummum Choragium*, dove *praeſentiſſimam* era ſtampato nell' edizione del dotto P. Labbe, e *ſamium* in Vittore; quantunque, ſiccome ſtar debbe, *ſummum* abbia la ſtampa di queſto Autore fatta dal nominato Panvinio nel ſuo libro della Città di Roma, in Venezia pel Valgriſi MDLVIII. Fu la ſeguente Inſcrizione trovata fuor di Porta Latina nella Vigna Antoniana:

III.

AMISSA . INCERTA . VITA
OSPITIO . SIBI . COMPARAVIT
M. AVRELIVS . HELIVS . IN QVO
NIHIL . EST . OPVS . ET LIBERTIS
LIBERTABVSQVE . POSTERISQ.
EORVM . H. M. E. H. N. S.
H. M. D. M. λ

Curioſa Inſcrizione è queſta per la fraſe di *Oſpitio*, in cui di niuna coſa fa meſtiere, a dinotare il Sepolcro adoperata. E ſe il Sepolcro non altra qualità aveſſe, che queſta di aſſicurarci da ogni biſogno; ſarebbe certo deſiderabil coſa un tale Opizio; ma troppo peggiori circoſtanze lo accompagnano. Ricordatevi nondimeno

no di certa altra Inſcrizione di Narbona *Ep. IV. Antiq. Galliae* riportata dal Sig. M. Maffei:

\- - - - - - - - - - - -

HOSPITIVM

TIBI HOC

INVITVS VENIO

VENIVNDVM

EST TAMEN.

Ma per tornare alla noſtra Inſcrizione, le ſigle delle ultime righe vanno così ſpiegate: *Hoc monumentum exterum heredem non ſequitur: huic monumento dolus malus abeſto*.

IV.

D. M.

L. PLOTIO. AN

THO. FECIT

TROPHIMVS

(*ſic*) AMCO CARSSMO

Vn Lucio Plozio Xantho abbiamo nella Iſcrizione Muratoriana XLIII. 9. Non può eſſere il noſtro, ſe lo ſcalpellino non ha laſciata la lettera X. Per altro il cognome di *Antho* è celebre per una Inſcrizione di L. Larcio Antho Ciſtoforo *Aedis Bellonae Pulvinenſis* illuſtrata dal Chiariſſimo Sig. Gori p. LX. del ſuo Proemio alle Inſcrizioni del Doni:

V.

V.

ZωCIMOC

NεIKOMHΔεTC

Qui avete il nome *Nicomedes* mutato in *Nicomedeus* alla foggia di *Orpheus* . Non vi vuol gran pratica del Greco per eſplicare un' Inſcrizione, che non ha che il nome di Zoſimo Nicomede

VI.

D. M.

εNΘΑΔε

ΚεΙΤΑΙ

ΔΙΚΑΙΟC

Anche queſta è facile, e voi ancora che ſiete ſul cominciare nel voſtro ſtudio della lingua Greca, la potreſte interpetrare: *Quì giace Diceo*. Ma è da oſſervarſi una Greca Inſcrizione colle ſigle della conſueta latina formula : *Diis Manibus*

VII.

D. M.
PAENIA . DAPHNE
M. BIBIO . PROCVLO
ALVMNO . SVO
M. VIBI . FELICIS
LICTORIS . COLLACT
FILI . SVI . FECIT.

La ſigla *Collact* va ſpiegata *Collactaneus*, o *Collacteus* , o *Callattius*, che voi vogliate; ma io non

sò

sò con chi accordarla Forſe però è più ſpedita coſa il riferirla a M. Vibio Proculo figliuolo (ſi ſottointende) di M. Vibio Felice Littore ; e dire, ch' egli foſſe ſtato allattato dalla ſteſſa balia, che avea al figliuolo di Penia Dafne dato il latte

VIII.

EX . PR ARR . FADILL

CAEPIO CAS . DORID

Queſta Iſcrizione è in un matton cotto *ex praediis Arriae Fadillae*, Madre di Antonio Pio; della quale ſi fa menzione nel celebre Reſcritto di Antonino ſteſſo *III. Nonas Novemb.* (ſic) *Antio Polione* (ſic) *&* *Opimiano Kos . Ordinalis* (ſic), ch' è nella noſtra Galleria del Collegio Romano, e che non è ancora da alcuno ſtato eſattamente ſtampato. Il nome di Cepione ne fa vedere l'Officina Cepioniana, in cui il mattone fu lavorato. In due altri mattoni da Monſ. Fabretti deſcritti p. 506. 124. e p. 511. xv. è nominata queſta bottega di Cepione. Ma che voglion dire le due ultime parole? confeſſo di non ſaperlo. Ne' due mentovati mattoni di Monſ. Fabretti ſi leggono i due Conſoli, ch' erano, quando quegli furono fatti, cioè in uno Glabrione, e Torquato, nell' altro Vettio Rufo, e Pomp. Materno. Se quì ancora voleſte trovar due Conſoli, per me vi ſia lecito: e ſe nelle Tavole de' Conſoli ſinora date fuori non vi incontraſte in Conſoli a queſte ſigle corriſpondenti, conſolatevi, che ancora a Monſ. Fabretti toccò la ſteſſa diſgrazia di non rinvenire in ſimiglianti Tavole i

mentovati Conſoli Vettio Rufo, e Pomp. Materno. Ora sì, che poſſo terminare la lettera non avendo più Iſcrizioni da mandarvi. State ſano, e nella villegiatura, alla quale mi ſcrivete di diſporvi, non vi dimenticate di cercare per coteſti paeſi lapide, e medaglie. Firenze XIII. Giugno 1749.

LETTERA IX.

Sopra alcune antiche Cartepecore dell' Archivio Capitolere di Piſa.

D'Altra maniera anticaglie quelle ſono, delle quali prendo ora a ſcrivervi. Sono eſſe Carte de' baſſi tempi, che ho coſtì vedute in due precipui Archivj, cioè nel Capitolare, ed in quello dell' Opera; perocchè l' Archiepiſcopale nulla di pregievol contiene, che nelle Antichità Italiche non ſia ſtato dal Sig. Muratori già pubblicato. Ora ad altra lettera riſerbando ciò, che all' Archivio dell' Opera ſi appartiene, del Capitolare ſcriviamo in queſta. Due Carte a Piſani molto onorevoli ho io in queſt' Archivio copiate, le quali avvegnacchè dal Muratori ſtampate ſieno T. II. delle mentovate Italiche Antichità col. 905. non ſarà inutil coſa di quì nuovamente con qualche annotazione traſcriverla; conciofiachè l' edita non ben riſponda all' original manoſcritto.

I.

T. (1) *gratia Dei Princeps Antiochenus omnibus Orientalibus Chriſtianis filiis in Chriſto ſalu-*

lutem. Mill. centeſimo VIII. ab Incarn. Domini anno Indict. I. Epacta vero VI. T. Dux & Princeps Antiochenus, qui tunc orientali deo favente dominabatur regioni, pro auxilio atque conſilio, quod fecerunt ei Piſani ad devincendos Laodicio Grecos, qui contra Dei iuſtitiam dominium ſupradicte Civitatis vi & rapina ſibi (2) *iniuſte ſubiugaverant, dedit eiſdem ſcilicet Piſanis in predicta civitate vicum unum cum omni honore, & libertate. Eodem autem modo navibus & galeis ſuis, ut libere ſtare in portu Laodicie, & quando vellent, ab ipſo ſine aliquo munere, ac conſuetudine poſſent exire, & intrare. ,.... ſupradicta ratione vicum unum tribuit. Super hec enim omnimodam libertatem totius ſue terre portuum cum diligentia & gratiſſimo honore. Haec carta confirmatur teſtimonio B. Patriarchae Antiochiae* (3) *& R* (4) *Archiepiſcopi Eccleſiae Tharſenſis, & R.* (5) *Archiepiſcopi Eccleſiae Mamiſtrenſis, & T. Sancti Pauli Abb. & teſtimonio baronum Domini Tancredi, horum ſcilicet R. fulconis filii, & Engallerii, & R. Sancti laudi* "

(1) Leggete: *Tancredus* (2) il Muratori laſcia queſta parola *ſibi* (3) *Bernardi*. che fu Patriarca Antiocheno dall' anno MC. vedete i Bollandiſti T. IV. Iulii nel Trattato Cronologico de' Patriarchi Antiocheni p. 136. (4) *Rogerii*, del quale Arciveſcovo tratta il P. le Quien nel Tomo III. del ſuo Oriente Criſtiano p. 1181. (5) *Radulphi*. Potete vedere il citato Tomo III. del P. le Quien Domenicano pag. 1197.

II.

In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei ae-

terni anno ab Incarnatione eius (1) *milleſimo centeſimo VIII. Indictione I. epacta vero VI. T. Dei gratia Antiochenus Princeps facit convenientiam, & pactum Piſanis pro auxilio, quod ei fecerant* (2) *ad devincendos Grecos Laodicie. Si Deus aliquo modo dederit ei civitatem dare, & conſervare libere, & ſine aliquo iure voltas podromi ab uno capite uſque ad aliut ſuperius & inferius, ſuperius uſque* (3) *ad S. Nicholaium cum eodem, inferius uſque ad litus maris, & uſque ad puteum ferreum cum omnibus ſuis pertinentiis; (in Antiochia autem ſupradicta ratione vicum unum tribuit* (4)) *videlicet vicum S. Salvatoris undique. Super hec enim omnimodam libertatem totius ſue terre portuum cum diligentia, & gratiſſimo honore, laudante, & confirmante B* (5) *Antiochiae Patriarcha, ſimul laudantibus Archiepiſcopis R. ſcilicet Eccleſiae Tarſenſis, R. atque* (6) *Eccleſia Mamiſtrenſis, S. Pauli Abbatis* (7) *& teſtimonio baronum horum, ſcilicet R. fulconis filii, & Engellerii, & R. S. Laudi.*

(1) *eiuſdem* legge il Muratori (2) *fecerint*, ſta nel Muratori (3) *uſque* ſi laſcia dal Muratori (4) tutte queſte parole chiuſe tra queſti due uncini [ ] Mancano nel Muratori (5) *Bernardo*, come ſopra, e così dappoi *Rogerio*, e *Radulpho* (6) *atque* non ſi legge nel Muratori (7) *Abbati* ſcrive il Muratori.

Paſſiamo oltre ad altre Carte. Vi ho veduto primieramente un Privilegio da S. Gregorio VII. dato a Leone Abate dal Monaſtero di S. Zeno *Lateranis VI. Non. Martii per manus Petri* S. R. C. *Presbyteri Cardinalis, ac Bibliothecarii anno VIII. Pontificatus Domni VII. Gregori Papae Indict. IV. anno D. Mil. LXXXI.* Appreſſo è da ricordarſi

un

un Privilegio di Guelfo Duca di Spoleto a' Canonici di Piſa l'anno MCLX. *ab Incarnatione Domini Indict. VIII. Regnante Friderico Romanorum Imperatore*. E' pur memorabile un Diploma a favor de' Piſani di Enrico VI. Imperatore. Queſta è la finale: *acta ſunt haec anno D. 1192. Indict. I. regnante D. Henrico VI. Romanorum Imperatore glorioſiſſimo. Anno Regni eius XXIII. Imperii vero II. datum apud Gelenhuſen per manum Sigeloi Imperialis aulae prothonotarii III. Kal. Iunii vacante cancellaria*. Ma io non finirei mai, ſe tutte voleſſi noverarvi le Carte, che ſono in coteſto Archivio, ed alla voſtra Città, ed a' Canonici appartenenti: e molte di eſſe ſono nelle Antichità *medii aevi* del Muratori, e nel Teatro della Baſilica Piſana.

Degne paionmi di peculiar ricordanza quelle, che per niun modo riguardano Piſa. E tralaſciando un privilegio di Federigo Imperatore pel Monaſtero di Clavate, ch' è ſtato dal Muratori pubblicato T. VI. Antiquit. Italic. col. 259. ve ne accennerò alcuni, ed altri ſecondo l'ordine, che vennermi alle mani, quando per umanità ſomma del Sig. Arciprete Roſſermini mi fu conceduto di ſtare alcune ore in coteſto Archivio.

La prima pergamena contiene tre privilegi al Veſcovo di Vormazia. Il primo è di Ludovico Re ad iſtanza di *Samuello* Veſcovo *Vangionum Vrbis*, il quale morì l'anno DCCCLV. vi ſi legge in fine: *data XIII. Kal. Sept. anno XXIV. Regni Ludovici Sereniſſimi Regis in Origentali Francia regnante Indict. IV. Actum Frankenforti palacio regio in Dei nomine feliciter Amen*. Ne ſegue un altro di Arnolfo Imperadore, eſſendo Veſcovo di Vormazia *Diedelocho*. Eccovene la da-

ta. *Data VII. Idus Auguſti anno Dominice Incarnationis DCCCXCVI. Indict. XV. anno X. Regni Arnolſi Regis, Imperii eius II. Actum frankenfort curti Regis, in Dei nomine feliciter Amen.* Il terzo finalmente è di Ottone Imperadore per le premure, che fatte gli avea *Vir venerabilis Anno Sanctae Vormacienſis, vel Vangionenſis Eccleſiae Epiſcopus*, ſucceduto al Veſcovo Ricovone l' anno CML. Queſta è la data. *Data V. Kal. Decemb. anno Dominice Incarnat. DCCCCLXV. Indict. IX. anno Regni Domini Octonis XXXI. vero IV. Actum in Walahuſen in Dei nomine feliciter. Amen.*

Quattro Diplomi per il celebre Monaſtero di S. Gallo ſono in un altra pergamena a maniera di rotolo. Fu fatto il primo dal Re Lodovico, eſſendo Abate di quel Monaſtero Grimoldo, ch' era inſieme Arcicappellano del Re. In fine ſi dice: *Actum XI. Kal. Aug. anno Chriſto propitio XXI. Regni Domini Ludovici glorioſiſſimi Regis in Orientali Francia, Indict. II. Actum Vlma palacio regio, in Dei nomine feliciter, Amen.* Il ſecondo Diploma è del Re Carlo, ed allora era Abate *Hartmoto*, che nel Diploma diceſi *Martinoto*. *Datum XII. Kalendas Septembris anno Incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti DCCCLXXVII. Indictione X. anno vero Regis Karoli primo Regni illius.* Comincia il terzo: *in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Dei aeterni*, ed è di Ludovico Imperadore. Reggeva allora il Monaſtero *Salamannus* (Salomone altrimenti detto) *dilectus faſſus* (cioè *vaſſus*, dalla qual voce oltre il Du Cange potete leggere il Muratori nelle Italiche Antichità). Fu dato il Privilegio *pridie nonas Martii anno Chriſto propitio*

tio

tio Imperii Domini Ludovici Sereniſſimi Auguſti XI. Indictione VIII. Actum Mantua Civitate palacio Regio, in Dei nomine Amen. Siamo al quarto, di cui queſto è il cominciamento: *in Dei nomine ſancte, individue Trinitatis Heinricus Francorum, & Lombardorum divina favente clementia Rex.* Impariamo da queſto Diploma, che l'Abate era di que' tempi *Burchardus nomine*. Termina il Privilegio con queſta formula: *datum XV. Kalendas Iulii anno Dominice Incarnationis MIV. Indict. I. anno vero D. Heinrici ſecundi Regis III. Actum in Zurich, in Dei nomine feliciter. Amen.*

Ridolfo *Dei Gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus* conferma in altro diploma dato nella Città di Spira all' Abate Gerlato, ed al Monaſtero in Vſſerſtal dell' ordine Ciſtercienſe tre privilegi, *primo videlicet privilegium ſuae primariae fundationis ſub ſigillo Rabadonis quondam Spirenſis Epiſcopi conſcriptum .... item privilegium magnifici Friderici Romanorum Imperatoris Auguſti .... item privilegium Heinrici Romanorum Regis.*

L' ultima Pergamena non attenente al Capitolo è una lettera, la quale è dall' Imperadore Enrico indiritta *dilectis nobis in Chriſto Iohanni Rectori Eccleſie de Centhte, & Theoderico de valle Beate Marie Presbyteris*. Concede in eſſa l' Imperadore un privilegio alla Chieſa, o Cappella ſotto titolo della Madonna, e di S. Giovanbatiſta poſta in Lucenburgo in luogo detto *ſuper lapides iuxta pontem ligneum*, ed allo Spedale ad eſſa Cappella contiguo. Ne è da maravigliare; perocchè l' una e l' altra erano da Enrico medeſimo, e dalla Regina ſua moglie ſtati

a ſpeſe loro eretti, innanzi che egli eletto foſſe ad Imperatore. Tanto ricavaſi da queſte parole della ſteſſa lettera. *Cum ante promotionem noſtram nos, & bene recordationis clariſſima Regina collateralis noſtra dilectiſſima unam Eccleſiam, ſive Cappellam in honore Virginisglorioſe, & S. Iohannis Baptiſte, ac unum hoſpitale contiguum eidem Capellae . . . fecerimus noſtris ſumptibus, & expenſis.*

Converrebbe ora diſaminar queſte date, e confrontarle con quelle, che ne hanno ſcritto il Mabillon nella grand' Opera *de Re Diplomatica*, e negli Annali Benedettini, il Pagi nella Critica agli Annali del Baronio, il Saſſi nelle dotte annotazioni al Sigonio *de Regno Italiae*. Ma queſta fatica a voi laſcio volentieri. Mi raccomando al voſtro amore. Firenze 16. Giugno 1749.

LETTERA X.

Sopra alcune Pergamene dell' Archivio dell' Opera.

ATtengo la parola ier l'altro datavi di ſcrivervi ancora una lettera ſopra le Carte dell' Archivio dell' Opera di coteſta Primiziale. Vi mando dunque due di tali Carte, che il gentiliſſimo Sig. Operaio Quarantotti mi accordò di copiare. Non vi sgomentate alla barbarie, con che ſono ſcritte.

I.

Breve Recordationis, quod fecit Vbertus Abbas de Monaſterio Domini, & Sancti Felix in Vada de

de una petia de terra, quam dedit in feu (feudum) Agrillo quondam Brunace de tuccaro, id eſt una petia de terra a Reſignano, ubi dicitur a vinea vede, qui uno campo tenet in terra comitorum, & alio campo tenet in terra gerardi bone memorie Teudici, & aliquantulo tenet in terra de ſupra ſcripto Grillo quondam brunace, & lato uno tenet in terra Lamberci, & de ſuis conſortibus, & alio lato tenet in terra Ildibrandi Notarii Domni Imperatoris, qui Boniculo vocatur, & de conſortibus ſuis. Et item dedit alia petia de terra a Ruſignano, ubi dicitur albutro, & eſt ſtariorum quattuor, que tenet ambas capitas, & ambas lateras in terra Grilli quondam Brunace. Anno Domini ab Incarnatione eius milleſimo ſeptuageſimo tertio VII. Kal. Februarii Indict. XV.

Et ſcripti teſtes Bozo quondam Ruſignano, & Ildibrando quondam Petri, & Muritto quondam Ildibrandi, & Vgo quondam Rudulfi, & Siracino quondam Guidi, & Lazaro quondam Bonitie, & Paparino quondam Boniti, & reliqui plures.

Et ego Ruſtico notarius Domni Imperatoris hunc breve ſubſcripſi.

II.

In nomine Sancte, & individue Trinitatis amen. Quoniam iuſtum eſt piis petitionibus clementer annuere, & in Piſana maiore Eccleſia S. Marie conſtruenda vigilanter operam dare. Ideo nos Lambertus Graſſus de S. Caſſiano, Sigiſmundus Henrici, Coccus filius quondam Griffi, Bulſus quondam Petri, henricus Raineri, frederici Boccius,

Rai-

Rainerius de Plaſcio, Lanfrancus ugonis; & Vgo quondam Tedicionis Conſules Dei gratia Piſanorum, conſilio maioris partis Senatorum huius Piſanae Vrbis, Tibi Benedicto dilecto fratri recipienti vice Iohannis Operanti operis Piſane Eccleſie S. Marie pro loco ipſius operis damus, & irrevocabiliter concedimus, eccleſias videlicet, embolum, & ſcalas, & ſtateram, que ſunt in Conſtantinopolim, & ſunt ab Imperatore operi S. Marie conceſſa, ita ut deinceps libere & abſolute ſint in tua tuorumque ſucceſſorum rectorum ſupraſcripti operis Sancte Marie poteſtate ad augendum, & meliorandum, ad honorem, & utilitatem prefati operis Sancte Marie. Et neque Archiep. neque Clerici, neque Conſules Piſani, neque Miſſatici, nec Vicecomes, neque embolarii, qui modo ſunt, vel pro tempore erunt, nec aliqua perſona occaſione communis Piſane Civitatis poteſtatem habeant aliquo modo, de predictis omnibus vendendi, vel pignorandi, aut alienandi. Si quis vero contra hanc noſtre inſtitutionis, ac largitionis paginam venire temptaverit, ſit compoſiturus publico noſtre Civitatis penam libras centum optimi argenti. Et quia nos praememorati Conſules hec omnia in perpetuum volumus obſervari imitantes etiam voluntatem, & ſcriptum Domini Balduini pie recordationis Archiepiſcopi, & Domini Villani nunc venerabilis eiuſdem Eccleſie preſulis. Ideo hunc noſtre inrevocabilis dationis, & conceſſionis paginam ſigillo noſtro plumbeo S. Marie Comunis huius Piſane Civitatis iuſſimus inſigniri. Et haec omnia ad perpetuam firmitatem atque memoriam Vguicionem Domini Imp. Frederici Iudicem ordinarium, & ſacri Lateranenſis palatii notarium ſcribere rogavimus.

Acta ſunt hec in veteri Capitulo Piſane Canonice S. Marie preſentia, & teſtimonio Pellarii quondam Gualandi, Ildebrandi familiari filii Vgonis Gerardi Vgonis de fabro nunc Piſani camerarii, atque Boni filii quondam . . . . anno Dominice Incarnationis mill. cent. ſexag. primo. Quintodecimo Kal. Aprilis Indict. VIII.

† *Ego Vgo Conſul ſubſcripſi* † *Ego Lamberto Conſul ss. Ego Coccus Conſul ss. Ego Erimbertus Conſul ss. Ego Bolſus Conſul ss. Ego Simundo Conſul ss. Ego Lanfrancus Conſul ss. Ego Boco Conſul ss. Ego Rainerius Conſul ss.*

Ego Vgicio Domni Imp. Frederici Iudex ordinarius, & Sacri Lateranenſis palatii notarius huic praecepto ſupraſcriptorum Conſulum ſcripſi.

Ora di Anticaglie non più; che tale argomento potrebbe a lungo noioſiſſimo ad un giovane divenire. State ſano, e di me ricordatevi, Firenze 18. Giugno 1749.

MANTISSA ANTIQVARIA
EPIGRAPHICA
Ad V. C. P.
FRANCISCVM ANTONIVM ZACHARIAM
SOC. IESV.

NIL iucundius ad palatum tuum, ZACHARIA PRAESTANTISSIME, nil gratius ad eximiam eruditionem tuam exſcitandam, Monumentis eruditae Vetuſtatis, quae in lucem proferre ſedula cura frequenter ſatagis, atque ea omnigena qua polles eruditione & doctrina, ſive ſacra, ſive profana ſint,

ſint, inluſtrare pergis. Quum igitur ad implendas haſce plagulas ſpatium capacem relictum viderem, rem perbelle factam intellexi, ſi adiungerem omni eruditionis fruge refertam Marmoream illam Baſim Capitolinam, in quatuor ſuis faciebus ſcriptam, quam Maio menſe Tibi exſcriptam oſtendi, quam ipſe in Annali XVI. Inclutae meae Societatis Columbariae manu mea Sociis plaudentibus exſcripſi. Hanc mecum communicarat Vir Clariſſimus Regnaldus Sellarius I. C. & Canonicus Cortonenſis. Quum eſſent non pauca loca, quae mendis ſcatere videbam, ſtatim rogavi Virum Praeſtantiſſimum Franciſcum Victorium, Equeſtris Ordinis Divi Stephani Papae & Martyris Commendatorem, iuvandis ſtudiis natum, qui me flagitante diligentiſſime contulit, & multa menda delevit, & duos verſus circa finem ſupplevit ex ipſo archetypo, qui deerant in apographo meo. Paullo poſt quam acceperam, primum prodiit in Novis Florentinis anni eiuſdem num. 29. pag. 449. ſed valde mendis inquinata, & manca. Ne igitur Litteratos Viros, ac Te potiſſimum, ZACHARIA DOCTISSIME, tam egregio munere privarem, heic adiiciendam curavi; ſperans aliquando eximio cum Commentario vel tuo, vel aliorum doctorum hominum, qui litterarum bono nati ſunt, fortaſſe etiam meo, ſi tantum erit otii, ornatam hanc litteratam Baſim Capitolinam in lucem proditura m. Occurrunt quidem nonnulla quadratarii errata; ſed ita legi in marmore, dubium nec Te, nec alios eſſe volo. Vale, & lege feliciter.

Ba-

Baſis marmorea in quatuor lateribus ſcripta, Romae inventa anno MDCCL. & in Muſeum Capitolinum transducta.

D . M

VETTIVS AGORIVS PRAETEXTATVS
AVGVR . PONTIFEX VESTAE
PONTIFEX SOLIS ❧ QVINDECEMVIR
CVRIALIS HERCVLIS ❧ SACRATVS
LIBERO ET ELEVSINIIS HIEROPHANTA
NEOCORVS ∽ TAVROBOLIATVS
PATER PATRVM ❧ IN REPVBLICA VERO
QVAESTOR CANDIDATVS
PRAETOR VRBANVS
CORRECTOR TVSCIAE ET VMBRIAE
CONSVLARIS LVSITANIAE
PROCONSVLE ACHAIAE
PRAEFECTVS VRBI
LEGATVS A SENATV MISSVS V
PRAEFECTVS PRAETORIO II ITALIAE
ET ILLYRICI . CONSVL ORDINARIVS
DESIGNATVS
ET ACONIA FABIA PAVLINA C F
SACRATA CERERI ET ELEVSINIIS
SACRATA APVD EGINAM HECATAE
TAVROBOLIATA HIEROPHANTRIA
HI CONIVNCTI SIMVL VIXERVNT ANN XL

In dextro latere patera

VETTIVS AGORIVS PRAETEXTATVS
PAVLINAE CONIVGI
PAVLINA VERI ET CASTITATIS CONSCIA
DICATA TEMPLIS ATQVE AMICA NVMINVM
SIBI MARITVM PRAEFERENS ROMAM VIRO
PVDENS FIDELIS PVRA MENTE ET CORPORE
BENIGNA CVNCTIS VTILIS PENATIBVS.
heic nihil deeſt

In ſiniſtro latere ſimpuvium.

VETTIVS AGORIVS PRAETEXTATVS
PAVLINAE CONIVGI
PAVLINA NOSTRI PECTORIS CONSORTIO
FOMES PVDORIS CASTITATIS VINCVLVM
AMORQVE PVRVS ET FIDEB CAELO SATA
ARCANA MENTIS CVI RECLVSA CREDIDI
MVNVS DEORVM . QVI MARITALEM TORVM
NECTVNT AMICIS ET PVDICIS NEXIBVS
PIETATE MATRIS CONIVGALI GRATIA
NEXV SORORIS FILIAE MODESTIA
ET QVANTA AMICIS IVNGIMVR FIDVCIA
AETATIS VSV CONSECRANDI FOEDERE
IVGI FIDELI SIMPLICI CONCORDIA
IVVANS MARITVM DILIGENS ORNANS COLENS

In poſtica.

SPLENDOR PARENTVM NIL MIHI MAIVS DEDIT
QVOD MARITO DIGNA IAM TVM VISA SVM
SED LVMEN OMNE VEL DECVS NOMEN VIRI
AGORI SVPERBO QVI CREATVS GERMINE
PATRIAM SENATVM CONIVGEMQ. INLVMINAS
PROBITATE MENTIS MORIBVS STVDIIS SIMVL
VIRTVTIS APICEM QVIS SVPREMVM NANCTVS ES
TV NAMQVE QVIDQVID LINGVA VTRAQ. EST PRODITVM
CVRA SOFORVM PORTA QVIS CAELI PATET
VEL QVAE PERITI CONDIDERE CARMINA
VEL QVAE SOLVTIS VOCIBVS SVNT EDITA
MELIORA REDDIS QVAM LEGENDO SVMPSERAS
SED ISTA PARVA TV PIVS MOVES TESSACRIS
TELETIS REPERTA MENTIS ARCANO PREMIS
DIVVMQVE NVMEN MVLTIPLEX DOCTVS COLIS
SOCIAM BENIGNE CONIVGEM NECTENS SACRIS
HOMINVM DEVMQVE CONSCIAM AC FIDAM TIBI
QVID NVNC HONORES AVT POTESTATES LOQVAR
HOMINVMQVE VOTIS ADPETITA GAVDIA
QVAE TV CADVCA AC PARVA SEMPER AVTVMANS
DIVVM SACERDOS INFVLIS CELSVS CLVES
TV ME MARITE DISCIPLINARVM BONO
PVRAM AC PVDICAM SORTE MORTIS EXIMENS

IN

IN TEMPLA DVCIS AC FAMVLAM DIVIS DICAS
TE TESTE CVNCTIS IMBVOR MYSTERIIS
TV DINDYMENES ATTEOSQVI ANTISTITEM
TE LETIS HONORAS TAVREIS CONSORS PIVS
HECATES MINISTRAM TRINA SECRETA EDOCES
CETERISQVE GRAIAE TV SACRIS DIGNAM PARAS
TE PROPTER OMNIS ME BEATAM ME PIAM
CELEBRANT QVOD IPSE ME BONAM DISSEMINAS
TOTVM PER ORBEM IGNOTA NOSCOR OMNIBVS
NAM TE MARITO CVR PLACERE NON QVEAM
EXEMPLA DE ME ROMVLAE MATRES PETVNT
SVBOLEMQVE PVLCHRAM SI FVAT SIMILIS PVTANT
OPTANT PROBANTQVE NVNC VIRI NVNC FEMINAE
QVAE TV MAGISTER INDIDISTI INSIGNIA
HIS NVNC ADEMPTIS MAESTA CONIVNX MACEROR
FELIX MARITVM SI SVPERSTITEM MIHI
DIVI DEDISSENT SED TAMEN FELIX TVA
QVIA SVM FVIQVE POSTQVE MORTEM MOX ERO

Nell'

Nell' orlo interiore del vaso è l' iscrizione Greca infrascritta

Palmi due Romani

QH-B 3181